

บทที่ 2

อัล-กุรอาน อัล-ฮาดิษ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยขอ
นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 อัล-กุรอาน อัล-ฮาดิษ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.1.1 อัล-กุรอาน
 - 2.1.2 อัล-ฮาดิษ
 - 2.1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้อง
- 2.2 สภาพการบริหารงานของสำนักงานการศึกษาเอกชนในสามจังหวัด
 - 2.2.1 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
 - 2.2.2 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
 - 2.2.3 ประเภทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
 - 2.2.4 โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
 - 2.2.5 หลักสูตรในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม
- 2.3 ความหมายของผู้นำ และภาวะผู้นำ
 - 2.3.1 ความหมายของผู้นำ
 - 2.3.2 ความหมายของภาวะผู้นำ
- 2.4 วิชาการความเป็นมาแนวคิดและทฤษฎีภาวะผู้นำ
 - 2.4.1 ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (The Trait Theory)
 - 2.4.2 ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม (The Behavioral Leadership)
 - 2.4.3 ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (The Situational Leadership Theory)
 - 2.4.4 ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบูรณาการ (The Integrative Leadership Theory)
 - 2.4.5 องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม
 - 1) ด้านความสัตย์จริง (Siddiq)
 - 2) ด้านความรับผิดชอบ / เป็นที่ไว้วางใจได้ (Amanah)
 - 3) ด้านการเผยแผ่อิสลาม (Tabligh)
 - 4) ด้านความฉลาดมีไหวพริบ (Fathanah)

- 5) การมีอาภีคະฮ์ที่ถูกต้อง (Agidah Salimah& Ikhlas)
- 6) การประชุมปรึกษาหารือ (Syura)
- 7) ด้านการมีมารยาทงดงาม (Akhlagul Karimah)
- 8) ด้านความยุติธรรม (Adl)
- 9) ด้านกายภาพและสุขภาพ (Jasadiyah& Sihhiyah)

2.5 การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม

2.6 การวิเคราะห์องค์ประกอบ

- 2.6.1 ความหมายของการวิเคราะห์องค์ประกอบ
- 2.6.2 ประเภทของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ
- 2.6.3 ประโยชน์ของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)
- 2.6.4 ข้อตกลงเบื้องต้นของการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ
- 2.6.5 ข้อจำกัดและปัญหาของการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ
- 2.6.6 ความหมายของค่าต่างๆในการวิเคราะห์องค์ประกอบ
- 2.6.7 ขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบ
- 2.6.8 การออกแบบวิจัยและการประยุกต์ใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ

2.7 การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research)

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.8.1 งานวิจัยในประเทศ
- 2.8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.1 อัล-กูรอาน อัล-ฮาดีษ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาอัล-กูรอาน อัล-ฮาดีษ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

2.1.1 อัล-กูรอาน

จากการศึกษาคัมภีร์อัล-กูรอานที่เกี่ยวข้องกับผู้นำพบว่าในอัล-กูรอาน พระองค์อัลลอฮ์ได้ดำรัสว่า

(وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ)

ความว่า “จงรำลึกถึงเมื่อพระผู้อภิบาลของเจ้าได้กล่าวกับ มลาอิกะฮ์ว่า ฉันจะแต่งตั้งตัวแทนคนหนึ่งขึ้นบนหน้าแผ่นดิน บรรดา ملاอิกะฮ์ทูลว่า พระองค์จะทรงตั้งผู้ที่จะก่อการเสียหาย และหลังเล็ดกันบนแผ่นดินกระนั้นหรือ ทั้งๆ ที่เรากล่าวสวดดี ด้วยการแซ่ซ้องสรรเสริญพระองค์ (และปฏิบัติตามคำบัญชาของพระองค์) และเทิดทูนความบริสุทธิ์ของพระองค์”

(อัลบาคอรเราะฮ์ : 30)

โครงการข้างต้นอัลลอฮ์ได้มอบหน้าที่รับผิดชอบต่อนุญบีให้ทำหน้าที่ผู้นำ (Khalifah) บนหน้าแผ่นดินนี้ Maulidiyah Amalina Rizai, (2011) ได้กล่าวว่า มนุษย์ในฐานะผู้รับหน้าที่ (Amanah) จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อผู้มอบหมายหน้าที่นั้นคือ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยมีหน้าที่ ได้แก่

- 1) ปฏิบัติคำสั่งใช้ทั้งหมดของอัลลอฮ์ ﷻ
- 2) ห่างไกลจากคำสั่งห้ามทั้งหมดของอัลลอฮ์ ﷻ
- 3) พอใจ (Ridha) และบริสุทธิ์ใจ (Ikhlas) ในการยอมรับต่อกฎหมาย (Hukum) และข้อกำหนดต่างๆ ของอัลลอฮ์ ﷻ

คอติฟะฮ์หรือผู้นำมีหน้าที่ความรับผิดชอบในสองมิติ ประกอบด้วย

- 1) รับผิดชอบในมิติความเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ ﷻ ได้แก่ ต้องทำการภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ดังที่พระองค์ได้ดำรัสไว้ว่า

(وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ)

ความว่า “และเราไม่ได้สร้างญินและมนุษย์มาเพื่ออื่นใด นอกจากเพื่อภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์เท่านั้น”

(อิซซาริยาต 51 : 56)

2) รับผิดชอบในมิตความเป็นคอลีฟะฮ์หรือผู้นำ ได้แก่ มีหน้าที่ในการบริหารจัดการต่อทรัพยากรทั้งหลายที่อัลลอฮ์ได้ประทานมาบนหน้าแผ่นดิน โดยเฉพาะทรัพยากรที่เป็นมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุด

ส่วนหนึ่งของบรรดานักอรรถาธิบายอัล-กุรอานมีทรรศนะว่า ผู้นำ (Khalifah) ในที่นี้หมายถึง ตัวแทนของพระองค์อัลลอฮ์ในการปฏิบัติตามคำสั่งของอัลลอฮ์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ดังนั้นคอลีฟะฮ์คือผู้ที่มีอำนาจสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรของอัลลอฮ์ที่ประทานมาแก่มนุษย์บนหน้าแผ่นดินหรือหมายถึงผู้นำนั่นเอง

และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ดำรัสอีกว่า

يٰۤاٰدٰمُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاٰمُرُكَ بِالنَّاسِ
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اِنَّ الَّذِيْنَ
يُضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ بِمَا نَسُوْا يَوْمَ
الْحِسَابِ ﴿٢٦﴾

ความว่า “โอ้อาดัมเอ๋ย ! เราได้แต่งตั้งเจ้าให้เป็นตัวแทนในแผ่นดิน ดังนั้นเจ้าจงตัดสินใจคิดต่างๆ ระหว่างมนุษย์ด้วยความยุติธรรม และอย่าปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ มันจะทำให้เจ้าหลงไปจากทางของอัลลอฮ์ แท้จริงบรรดาผู้ที่หลงไปจากทางของอัลลอฮ์นั้น สำหรับพวกเขาจะได้รับการลงโทษอย่างสาหัส เนื่องด้วยพวกเขาละเมิดแห่งการชำระบัญชี”

(ศอด:26)

และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ดำรัสอีกว่า

ثُمَّ جَعَلْنٰكُمْ خَلٰٓئِفَۃً فِى الْاَرْضِ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ
تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٧﴾

ความว่า “แล้วเราก็ได้แต่งตั้งพวกท่านให้เป็นตัวแทนในแผ่นดินหลังจากพวกเขาเหล่านั้น เพื่อเราจะดูว่าพวกท่านจะปฏิบัติตนอย่างไร”

(ยูनुส : 14)

และพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ดำรัสอีกว่า

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ
فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا
يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

ความว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสัญญากับบรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเจ้าและบรรดาผู้กระทำความดีทั้งหลายว่า แน่แน่นอน พระองค์จะทรงให้พวกเขาเป็นตัวแทนสืบช่วงแผ่นดินเสมือนดังที่พระองค์ทรงให้บรรดาชนก่อนพวกเขาเป็นตัวแทนสืบช่วงมาก่อนแล้ว และพระองค์จะทรงทำให้ศาสนาของพวกเขาซึ่งพระองค์ทรงโปรดปรานเป็นที่มั่นคงเป็นเกียรติแก่พวกเขา และแน่นอนพระองค์จะทรงเปลี่ยนแปลงให้พวกเขาได้รับความปลอดภัยหลังจากความกลัวของพวกเขาโดยที่พวกเขาจะต้องเคารพภักดีข้าไม่ตั้งภาคีอื่นใดต่อข้า และผู้ใดปฏิเสธศรัทธาหลังจากนั้น ชนเหล่านั้นพวกเขาคือผู้ฟ่่าฝืน”

(อันนูร:55)

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ดำรัสเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านคุณธรรมของผู้นำว่า

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ
وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้ดำรงความยุติธรรม และทำความดีให้อើเพื่อแก่งูาติไกลัซิด พระองค์ทรงห้ามความชั่วร้าย และการอธรรม พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้าเพื่อพวกเจ้าจักได้รำลึก

(อัน-นะฮัล : 90)

สาระสำคัญจากอัล-กุรอานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ข้างต้น ได้แก่ อัลลอฮ์สร้างมนุษย์มาบนหน้าแผ่นดินนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อภักดีต่ออัลลอฮ์ในหน้าที่หลัก 2 ประการ ได้แก่ 1) ในหน้าที่ความเป็นบ่าวเพื่อการภักดีนั้สการต่ออัลลอฮ์ และ 2) ในหน้าที่ผู้นำเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรของพระองค์แก่งสิ่งมีชีวิตบนหน้าแผ่นดินนี้

2.1.2 อัล-ฮาดีษ

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่ามีอัล-ฮาดีษที่เกี่ยวกับผู้นำและสามารถเป็นหลักการแก่งผู้นำอิสลามได้ส่วนหนึ่ง ดังที่ท่านนบีซุฮมัหมัด ﷺ ได้กล่าวว้า

((وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ :
كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ : الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ
وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فَيَبِيتُ
زَوْجَهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ
وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ))

(رواه البخاري رقم 6605)

ความว้า “เล่าจากอับนิอุมัรว่า “ฉันได้ฮันท่านรอซูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว้า
“พวกท่านทุกคนมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และพวกท่านทุกคนจะต้องถูกสอบถามถึงสิ่งที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน ผู้นำมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และเขาจะต้องถูกสอบถามถึงสิ่งที่อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของเขา ผู้ชายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว และเขาจะต้องถูกสอบถามถึงสิ่งที่อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของเขา สตรีมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบบ้านสามี และเขาจะต้องถูกสอบถามถึงสิ่งที่อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของตน คนรับใช้มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อคุณแลทรัพย์สินของนาย และเขาจะต้องถูกสอบถามถึงสิ่งที

อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของเขา ทุกท่านมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และจะต้องถูกสอบถามถึงสิ่งที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน”

(บันทึกโดยบุคอรี, n.d.:6605)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำที่มีความยุติธรรมว่า

((عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ قَالَ : إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ عَادِلٌ. وَأَبْغَضُ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَأَبْعَدُ هُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامًا جَائِرًا))

(رواه تدمذي رقم 1329)

ความว่า “เล่าจากอับดุลลาฮฺบุตรอัมรฺจากท่านนบีได้กล่าวว่า แท้จริงคนที่อัลลอฮ์รักยิ่งในหมู่มนุษย์ในวันกิยามะฮ์ และคนที่อยู่ใกล้ชิดกับอัลลอฮ์มากที่สุด ในหมู่มนุษย์คือ ผู้นำที่มีความยุติธรรม และคนที่อัลลอฮ์โกรธกริ้วมากที่สุด ในหมู่มนุษย์ คนที่ที่อยู่ห่างไกลจากอัลลอฮ์ ﷻ มากที่สุดในหมู่มนุษย์คือ ผู้นำที่อธรรม”

(บันทึกโดย Al-Tirmidhi, n.d.:1329)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวอีกว่า

((وَعَنْ أَبِي عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَأَشْجَعُ عَبْدِ الْفَيْسِ : إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يَحِبُّهُمَا اللَّهُ : الْحِلْمُ وَالْإِنَاةُ))

(رواه مسلم رقم 5053)

ความว่า “เล่าจากอิบนุอับบาสว่า ท่านรอซูลุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวแก่อัลอะชะจญ์ (ผู้มีรอยแผลเป็นบนใบหน้า) อับดุลกอบส์ว่า ในตัวท่านมีสองประการที่อัลลอฮ์รัก ทั้งสองประการนั้นคือ ความขันติ และความสุชุม”

(บันทึกโดย MUSLIM, n.d. :5053)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวอีกว่า

((عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ قَالَ : الْإِنَاةُ مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ))

(رواه الترمذي رقم 2012)

ความว่า “เล่าจากสะฮัล บุตร สะอัดจากท่านนบีได้กล่าวว่า ความสุญมาจากอัลลอฮ์ และความรีบร้อนมาจากชัยตอน”

(บันทึกโดย Al-Tirmidhi, n.d.:2012)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวอีกว่า

((وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ»))

(رواه البخاري رقم 6024)

ความว่า “เล่าจากอาอิชะฮ์ว่า ท่านรอซูลุลลอฮ์กล่าวว่า แน่แท้ อัลลอฮ์นั้นสุภาพอ่อนโยน พระองค์รักความสุภาพอ่อนโยนในกิจการทั้งปวง”

(บันทึกโดย Al-Bukhari, n.d.:6024)

การแสดงความมุ่งหวังว่าผู้ร่วมงานจะทำงานได้สำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า

((إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ شَرَّةً , وَلِكُلِّ شَرِّهٍ فَتْرَةٌ , فَإِنْ صَاحِبُهَا سَدَدَ وَقَارَبَ فَارْجُوهُ , وَإِنْ أَشِيرَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ فَلَا تُعْدُوهُ))

(رواه الترمذي عن أبي هريرة رقم 5325)

ความว่า “แท้จริงทุกๆ สิ่ง (ที่กระทำ) ย่อมมีความกระตือรือร้น (เมื่อเริ่ม) และทุกๆ ความกระตือรือร้นก็ย่อมมีความเหนื่อยหน่าย (เมื่อทำไปนานๆ) ดังนั้นหากเจ้าของสิ่งนั้นได้ตั้งเป้าหมาย (ของการทำงาน) ไว้ และใกล้ชิด (ต่อการทำงานนั้น) พวกท่านก็พึงมุ่งหวังในตัวของเขา

ได้ (ว่าเขาจะทำงานชิ้นนั้นได้สำเร็จ) แต่ถ้าเขาถูกขัดขวาง (ของคนอื่น) พวกท่านก็อย่านับเขา (ในจำนวนผู้ที่ประสบความสำเร็จ)”

(บันทึกโดย Al-Tirmidhi, n.d.: 5325)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับความสำคัญของการทำงานไว้ว่า

عن أبي هريرة رضي الله عنه يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «لأن يحطّب أحدكم حزمة على ظهره خير من أن يسأل أحدًا , فيعطيه أو يمنعه»

(رواه البخاري رقم 1968)

ความว่า “อนุสุริยเราะฮ์เล่าว่า ท่านนบีได้กล่าวว่า “การที่พวกท่านคนใดทำงานแบกหามไม้พืนบนหลังของเขานั้น ย่อมดีกว่าที่เขาจะไปขอร้องจากผู้อื่นซึ่งเขาอาจจะให้หรือไม่ให้แก่เขาก็ได้”

(บันทึกโดย Al-Bukhari, n.d.: 1968)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งใช้ให้มีความสุภาพอ่อนโยนในการปฏิสัมพันธ์ในทุกกิจกรรมงานสามารถนำมาเป็นแนวทางด้านคุณลักษณะแก่ผู้นำว่า

((وَعَنْ عَاِشَةَ رَضِيََ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ))

(رواه البخاري رقم 6024)

ความว่า “เล่าจากอาอิชะหฺว่า ท่านรอซูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า แน่แท้ลลอฮ์นั้นสุภาพอ่อนโยน พระองค์รักความสุภาพอ่อนโยนในกิจการทั้งปวง”

(บันทึกโดย Al-Bukhari, n.d.: 6024)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวถึงผลตอบแทนของผู้นำที่ยุติธรรมในวันกิยามะฮฺว่า

« عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَحَبَّ يَوْمٍ الْقِيَامَةِ وَأَدْنَاهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ عَادِلٌ وَأَبْغَضَ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَأَبْعَدُهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ جَائِرٌ »

(رواه الترمذي رقم 1329)

ความว่า“อบีสะอีดเล่าว่า ท่านรอซูลุลลอฮฺ ﷺ ได้กล่าวว่า “แท้จริงบุคคลที่เป็นที่รักของอัลลอฮ์มากที่สุดในวันกิยามะฮ์และได้อยู่ใกล้ชิดที่สุดกับพระองค์คือ ผู้นำที่ยุติธรรม และบุคคลที่เป็นที่โกรธกริ้วที่สุดของอัลลอฮ์ และอยู่ไกลมากที่สุดจากพระองค์คือ ผู้นำที่อธรรม”

(บันทึกโดย Al-Tirmidhi, n.d.: 1329)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวอีกว่า

عن أبي هريرة رضي الله عنه يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «لَأَنْيَحْتَبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ , أَحَدٌ فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ»

(رواه البخاري رقم 6024)

ความว่า “อบูฮุรัยเราะฮ์เล่าว่า ท่านนบีได้กล่าวว่า “การที่พวกท่านคนใดทำงานแบกหามไม้พืนบนหลังของเขานั้น ย่อมดีกว่าที่เขาจะไปขอลานจากผู้อื่นซึ่งเขาอาจจะให้หรือไม่ให้แก่เขาก็ได้”

(บันทึกโดย Al-Bukhari, n.d.:1968)

และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณลักษณะทางจิตใจไว้ว่า

« إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ , وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى , فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ , فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ,

وَمَنْ كَانَتْ هَجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةً يَنْكِحُهَا فَهَجْرَتُهُ
إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ»

(رواه البخاري رقم 1)

ความว่า “โดยแท้จริงการกระทำทั้งหลายย่อมขึ้นอยู่กับเจตนา และแท้จริงแต่ละบุคคลย่อมได้รับผลตามที่เขาเจตนา ดังนั้นบุคคลใดซึ่งการอพยพของเขา (เป็นไป) เพื่ออัลลอฮ์ และรอซูลของพระองค์ เน้นอนการอพยพของเขานั้นก็เพื่ออัลลอฮ์ และรอซูลของพระองค์ และบุคคลใดซึ่งการอพยพของเขา (เป็นไป) เพื่อ (ธุรกิจ) ทางโลกที่เขาประสบกับมันหรือผู้หญิงที่เขาจะแต่งงานกับนาง เน้นอนการอพยพของเขานั้นก็ได้รับผลตามที่เขา (เจตนา) อพยพเพื่อสิ่งนั้น”

(บันทึกโดย Al-Bukhari, n.d.:1)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับประโยชน์ของการพัฒนาตนเอง โดยการศึกษาหาความรู้ว่า

« سَاعَةٌ مِنْ عَالِمٍ مُتَكَيٍّ عَلَى فَرَأْشِهِ يَنْظُرُ فِي عِلْمِهِ خَيْرٌ
مِنْ عِبَادَةِ الْعَابِدِ سَبْعِينَ عَامًا »

(رواه الدَّيْلَمِيُّ رقم 3205)

ความว่า “เพียงชั่วยามเดียวของผู้รู้ที่เอนหลังพิงอยู่บนที่นอนของเขา เพื่อพิจารณาในความรู้ของเขา ย่อมประเสริฐกว่าการทำนัสการของผู้มีนัสการถึง 70 ปี”

(บันทึกโดย Al-Dailami, n.d.:3205)

สาระสำคัญจากอัล-ฮาดีษที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้พอสังเขป ได้แก่ สิทธิ และหน้าที่ของผู้นำ และผู้ตามเป็นสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบต่อพระองค์อัลลอฮ์ในบทบาท และหน้าที่ทั้งสองฝ่ายต้องรับผิดชอบในวันพิพากษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ทั้งสองฝ่ายพึงระวังในสิทธิ และหน้าที่ของตนให้สอดคล้องตามหลักการอิสลามโดยยึดแบบอย่างของท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ เป็น แนวปฏิบัติในการทำงาน

2.1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงเฉพาะเพื่อเป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ได้แก่ อร์ธธาบายอัล-กูรออัน อัล-ฮาดีษ เอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามส่วนหนึ่ง ประกอบด้วย

1) Ahmad Mustafa Al-maraghi (1989) ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับอรรถาธิบายอัล-กูรออัน เรื่อง Tafsir Al-maraghi ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ และการพัฒนาผู้นำตามหลักการอัล-กูรออัน วิธีการพัฒนาผู้นำ และหลักการเกี่ยวกับผู้นำ

2) Sayyid Quthub, (1976) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Tafsir fi Dzilaal al-Quran ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาผู้นำตามหลักอัล-กูรออัน และชีวประวัติผู้นำของบรรดาศาสดาที่เป็นแบบอย่างที่ดี

3) As-Suyuthi (1971) ได้เขียนเรื่อง Tafsir Jalalain ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาผู้นำตามหลักอัล-กูรออัน แนวทางพัฒนาผู้นำ และชีวประวัติผู้นำของบรรดาอฮุลที่เป็นแบบอย่างที่ดี

4) Ibnu Katsir (1974) ได้เขียน Qur an Tafsir Ibnu Kashir ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาผู้นำตามหลักอัล-กูรออัน แนวทางพัฒนาผู้นำ และชีวประวัติผู้นำของบรรดาอฮุลที่เป็นแบบอย่างที่ดี

5) Al-Qurthubi (2008) Tafsir Al-qurtubi ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาผู้นำตามหลักอัล-กูรออัน แนวทางพัฒนาผู้นำ และชีวประวัติผู้นำของบรรดาอฮุลที่เป็นแบบอย่างที่ดี

6) Asy-syaukani (1983) ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาผู้นำตามหลักอัล-กูรออัน วิธีการพัฒนาผู้นำ และหลักการเกี่ยวกับผู้นำ

7) Quraishi Shihab (2001) ได้เขียนเรื่อง Tafsir Al-Mishbah ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาผู้นำตามหลักอัล-กูรออัน แนวทางพัฒนาผู้นำ และชีวประวัติผู้นำของบรรดาอฮุลที่เป็นแบบอย่างที่ดี

8) Isa bin Saurah (1977) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Sunan At-Tirmidzi, Al-Jami' Ash-Shahih ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ

9) Alawiyah dkk (2012) ได้วิจัยเรื่อง Pelatihan Kepemimpin Profetik disekolah Dasar Islam Terpaduyogyakata วิจัยเกี่ยวกับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาผู้นำอิสลามแบบท่านนบี ﷺ ให้แก่ครู เพื่อให้ครูมีความตั้งใจมุ่งมั่นในการสอนนักเรียนมากขึ้น

10) Kuswanto dan Rasyid (2013) ได้วิจัยเรื่อง pelatihan Kepemimpinan Profetik Karyawan Koperasi jasa Kewangon syarian di Yoggakarta ได้วิจัยเกี่ยวกับการฝึกฝนผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แก่ผู้บริหารสถาบันการเงิน

11) Kumolohadi dan Budiharto (2011) ได้วิจัยเรื่อง Hubungan antara Pelatihan Kepemimpinan profetik dan perilaku Korupsi วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการฝึกอบรมผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัดกับการคอร์รัปชันในองค์กร

12) Setiadi & Budiharto (2008) วิจัยเรื่อง Kepemimpinan rofetik dan Motivasi Kerja ได้วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กับกำลังใจในการทำงาน

13) Arifiyanto dan Budiharto (2008) วิจัยเรื่อง Kepemimpinan dan Kepuasan Kerja ได้วิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลจากการบริหารแบบผู้นำทางการศึกษาตามหลักการอิสลามแบบท่าน นบีมุฮัมมัดต่อระดับความพอใจการทำงานของเจ้าหน้าที่

14) Fauzam and Budiharto (2009) วิจัยเรื่อง Kepemimpinan profetik dan Komitmen วิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการบริหารแบบผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัดต่อความขยันทำงานของเจ้าหน้าที่

15) Kuswanto and Budiharto (2012) วิจัยเรื่อง Kepemimpinan profetik dan OCB วิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการบริหารแบบผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัดต่อพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร

16) Kumolohadi and Budiharto (2012) วิจัยเรื่อง Kepemimpinan profetik dan Kepribadian Korupsi วิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการบริหารแบบผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัดต่อระดับการคอร์รัปชันในองค์กร

17) Siti Ruchanah (2010) ได้วิจัยเรื่อง Kepemimpinan Pendidikan Islam ได้กล่าวถึงคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม คุณลักษณะผู้นำอิสลาม บทบาทผู้นำอิสลาม และได้ค้นพบคุณลักษณะผู้นำอิสลามที่สอดคล้องกับคุณลักษณะความเป็นผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และได้ค้นพบรูปแบบผู้นำอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใกล้เคียงกับผู้นำแบบอิสลาม

18) Mufahrar li al-Fadz Al-Quran (1981) ได้กล่าวถึงผู้นำ คุณลักษณะผู้นำ การพัฒนาผู้นำตามหลักอัล-กุรอาน วิธีการพัฒนาผู้นำ และประวัติศาสตร์เกี่ยวกับผู้นำ

19) Hendro Guntur (2009) Kepemimpinan kiyai dalam meningkatkan mutu pendidikan pesantren Mahasiswa (study multikusus pad pesantren Al-Hikam Putra dan Pesantren

Luhur Putri Malang) ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับผู้นำอิสลามเกี่ยวกับผู้นำที่เป็นที่เคารพนับถือ และมีผู้นำสูงสามารถให้คำตักเตือนให้กำลังใจจนเป็นแรงบันดาลใจแก่ผู้ร่วมงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

20) Maulidyah Amalina (2010) Analisis Model Kepemimpinan Islami pada CV. Dharma Utama-Batu. Universitas Islam Negeri Maulana Malik Ibrahim Malang ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับองค์ประกอบผู้นำอิสลามได้สังเคราะห์รูปแบบผู้นำอิสลาม และคุณลักษณะผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

21) Siti Zulaikhah (2005) Prototipe Kepemimpinan Nabi Muhammad ﷺ Dalam Pendidikan (Sebuah Telaah atas Sifat Wajib Rasul) ได้วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบผู้นำ องค์ประกอบผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 คุณลักษณะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่เป็นหลักการจากอัล-กุรอาน และอัล-ฮาดิษเกี่ยวกับผู้นำในอิสลาม

22) Ahmad Ibrahim Abu Sinn (2008) Al Idaroh Fil Islam. ได้กล่าวถึงหลักการบริหารการศึกษาอิสลาม ผู้นำ เหตุการณ์ ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับผู้นำบริหารการศึกษาอิสลาม ผู้นำ เหตุการณ์ ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับผู้นำทางการบริหารอิสลาม และหลักการพัฒนาผู้นำอิสลาม

23) Murtadha Muthbahhari, (1997). ได้เขียนหลักการศรัทธา หลักเอกภาพของพระองค์อัลลอฮ์

24) Ahmad Fadhil (2007) ได้เขียนเรื่อง Qiyaatul Fil Islam ได้กล่าวเกี่ยวกับผู้นำในอิสลาม รูปแบบผู้นำอิสลาม และผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

25) Andansari dkk (2010) วิจัย เรื่อง Pelatihan Kepemimpinan Profetik ได้วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการฝึกอบรมผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้าน ได้แก่ Siddiq (ความสัตย์จริง) Amanah (ความรับผิดชอบต่อหน้าที่) Tabligh (การเผยแผ่คำสอนอิสลาม และการสื่อสาร) Fathanah (มีความเฉลียวฉลาด) ผลวิจัยพบว่า การพัฒนาทักษะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งผลให้เพิ่มประสิทธิผลการปฏิบัติงานขององค์กรได้สูงขึ้น

26) Djawidi Alhamdani (2010) ได้เขียนเรื่อง Transformasi Islam ได้กล่าวเกี่ยวกับผู้นำอิสลาม หลักการจากอัล-กุรอาน อัล-ฮาดิษ และรูปแบบผู้นำอิสลาม

27) Pitrajaya Burnama (2010) ได้เขียนเรื่อง Pengembangan Kepemimpinan Kepala Sekolah dan Motivasi Guru. ได้กล่าวเกี่ยวกับการพัฒนาผู้นำอิสลาม วิธีการพัฒนา และกระบวนการการพัฒนา

28) Abu'Isa Muhammad bin Isa bin Saurah (1995) ได้เขียนเรื่อง Al-shama'ilul muhamadiyah. ได้กล่าวเกี่ยวกับบุคลิกภาพความเป็นผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

29) Tafsir Al-maraghi ได้กล่าวเกี่ยวกับหลักการผู้นำ คุณลักษณะของผู้นำ คำสอนโดยรวมเกี่ยวกับให้พัฒนาผู้นำ วิธีการพัฒนาผู้นำตามพระสนะของอัล-กุรอาน และคำสอนเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้นำที่ดี

30) Muslim Ibn al-Hajjaj (1909) Tafsir Hadis Shohih Muslim ได้กล่าวเกี่ยวกับการรับผิดชอบต่อน้ำที่ของผู้นำ

31) มาญิด อะลี คาน (2547) เกาะลีฟะฮ์อุมร์ อัล-ฟารุก ได้กล่าวเกี่ยวกับ พฤติกรรมการบริหารอันบริสุทธิ์ ยุติธรรม และคุณลักษณะผู้นำอิสลามของท่านเกาะลีฟะฮ์อุมร์ อัล-ฟารุก

32) Siri Wiyanti (2006) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Konsep Kepemimpinan Dalam Al-Quran Surat Maryam ได้กล่าวเกี่ยวกับหลักการผู้นำอิสลามในอัล-กุรอานในซูเราะฮ์มัรยัม

33) Mujtahid (2011) ได้เขียนเรื่อง Tujuh karakteristik kepemimpinan profetik. ได้กล่าวเกี่ยวกับบุคลิกภาพความเป็นผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

34) Arsip Blog (2013) ได้เขียนเรื่อง Model kepemimpinan Nabi Muhammad SAW Dalam Pendidikan ได้กล่าวเกี่ยวกับผู้นำในอิสลาม รูปแบบผู้นำอิสลาม และผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด

35) Mamo Triyo Supriyatno (2008) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Manajemen Kepemimpinan Pendidikan Islam ได้กล่าวเกี่ยวกับหลักการบริหารในอิสลามด้วยบทจากอัล-กุรอาน และอัล-ฮาดิษ

36) Jamal Madhi (2002) ได้เขียนเรื่อง Menjadi Pemimpin yang efektif dan Berpengaruh: Tinjauan manajemen Kepemimpinan Islam ได้กล่าวเกี่ยวกับรูปแบบผู้นำอิสลามที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและหลักการบริหารจัดการแบบอิสลาม

37) Haryanto (2008) ได้เขียนเรื่อง Rasulullah Way of managing people seni mengelola sumberdaya manusia ได้กล่าวเกี่ยวกับศิลปะการบริหารคนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

38) Nasy'at Al-Masri (1991) ได้เขียนเรื่อง Senyum-Senyum Rasulullah ได้กล่าวเกี่ยวกับบุคลิกภาพความเป็นผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

39) Sy Syaik Sa'id Hawwa (2002) ได้เขียนเรื่อง Arrasul Muhammad Saw. ได้กล่าวเกี่ยวกับความเป็นผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และชีวประวัติการบริหารจัดการของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

40) Fadhl Ilahi (2004) ได้เขียนเรื่อง Muhammad SAW Sang Guru yang Hebat Sirah Nabi Sebagai Guru Berdasarkan Al-Qur'an dan Hadis-Hadis Shahih วิจัยเกี่ยวกับผู้นำทางการศึกษาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และการจัดการศึกษาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

41) Mujamil Qomar (2007) ได้เขียนเรื่อง Manajemen Pendidikan Islam Strategi Baru Pengelolaan Lembaga Pendidikan Islam ได้กล่าวถึงกลยุทธ์การบริหารจัดการ การศึกษาอิสลามแนวทันสมัยในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

42) Fauzuddin Fauzuddin (2011) Kepemimpinan Transformasional Kepala Sekolah (Studi Multi Kasus Pada dua SMA Negeri dan satu MA Negeri Berprestasi di Kota Banda Aceh). Universitas Malang ได้วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบผู้นำอิสลาม ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ องค์ประกอบผู้นำการเปลี่ยนแปลง และความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบผู้นำอิสลามกับ องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำ

43) โมซาระอะ ชุนร็ญ์ (2557) วิธีการดริบียะฮ์ในโรงเรียนหาคใหญ่ วิทยาการได้กล่าวเกี่ยวกับวิธี และกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะแบบอิสลาม

44) Andika Bima Taufan Sus Budiharto (2015) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Proses Pengembangan Kepemimpinan Profetik ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบ และกระบวนการการพัฒนา ผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเชิงจิตวิทยาพัฒนาการตามช่วง อายุขัยโดยศึกษาพัฒนาการของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แล้วนำมาศึกษากับกลุ่มเป้าหมายที่ทำการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า เทคนิควิธีพัฒนาผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่เหมาะสม ได้แก่ 1.วิธีปฏิบัติตามตัวแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ 2.วิธีสร้างความเคยชินในการนำผู้นำแบบท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้านมาใช้บริหารการศึกษา ได้แก่ Siddiq (ความสัตย์จริง) Amanah (ความ รับผิดชอบต่อหน้าที่) Tabligh (การเผยแผ่คำสอนอิสลาม และการสื่อสาร) Fathanah (ความฉลาด) และปฏิบัติอื่บาจะฮ์ตามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในชีวิตประจำวันอยู่เสมอๆ ได้กล่าวถึงปัจจัย เสริมในการพัฒนาผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แก่ ปัจจัยการสมรส ปัจจัย สิ่งแวดล้อมที่ดี และปัจจัยทางการศึกษา

2.2 สภาพการบริหารงานของสำนักงานการศึกษาเอกชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.2.1 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

จำนวนโรงเรียน ครู และนักเรียนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่วิชา สามัญในสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด (สช.) สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีจำนวน ทั้งหมด 155 โรงเรียน ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 จำนวนโรงเรียน ครู และนักเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปีการศึกษา 2555

สำนักงานการศึกษาเอกชน	โรงเรียน (โรง)	ครู (คน)	นักเรียน (คน)
ปัตตานี	65	4,426	54,900
ยะลา	41	2,098	36,227
นราธิวาส	49	3,825	36,000
รวม	155	10,349	127,127

ที่มา: สำนักงานการศึกษาเอกชนกลุ่มสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปี พ.ศ. 2555-2556

2.2.2 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระบบสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด เป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่วิชาสามัญในสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม เป็นสถาบันการศึกษาประเภทหนึ่งตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (1) และมาตรา 15 (2) โดยมีวิวัฒนาการถือกำเนิดในสองรูปแบบ รูปแบบแรกคือ โรงเรียนราษฎร์ที่สอนศาสนาอิสลาม รูปแบบที่สอง คือ จากปอเนาะที่แปรสภาพเป็นโรงเรียนเอกชนที่สอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามรูปแบบแรกโดยถือกำเนิดมาจากโรงเรียนเอกชนที่สอนศาสนาอิสลามซึ่งก่อตั้งโดยหะยีสุหลง บินอับดุลกอเดร์ โรงเรียนนี้มีชื่อว่า มัдрอสะฮ์อัลมูอาริฟวาญะฮ์นะฮ์ดะฮ์ญะฮ์นี ซึ่งถือเป็นโรงเรียนราษฎร์ที่สอนศาสนาอิสลามโรงเรียนแรกในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อับรอฮีม ณรงค์รักษาเขต และคณะ, 2551 : 198 -199)

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามรูปแบบที่สองกำเนิดมาจากปอเนาะซึ่งได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ที่สอนศาสนาอิสลามและเปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยรัฐได้กำหนดนโยบายเป็นระยะๆ ดังนี้

ในปี พ.ศ. 2504 รัฐได้พยายามเข้ามาควบคุมปอเนาะโดยการออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะในภาคการศึกษา 2 พ.ศ. 2504 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2504 โดยให้ปอเนาะต่างๆ มาขึ้นเรื่องขอจดทะเบียน ผลจากการใช้ระเบียบนี้ปรากฏว่า ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2507 มีปอเนาะที่จดทะเบียนกับทางราชการจำนวน 171 ราย ซึ่งรัฐบาลได้ให้การสนับสนุน ส่งเสริม และช่วยเหลือในการปรับปรุงอาคาร สถานที่ หลักสูตรการ

สอนทั้งวิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพตลอดจนการวัดผลให้เป็นไปตามหลักสูตรตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการปรับปรุง ส่งเสริมปอเนาะในภาคการศึกษา 2 พ.ศ. 2504

ในปี พ.ศ. 2508 รัฐบาลได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการ ส่งเสริมปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วได้แปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 มีการปรับปรุงการเรียนการสอน จัดให้มีอาคารเรียนเอกเทศ สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ เท่านั้นจึงจะ ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ให้โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามที่จัดตั้งตามกฎหมาย ว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์เป็นโรงเรียนเอกชนตามพระราชบัญญัตินี้ โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามจึงเป็น “โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม” (อับรอฮีม ณรงค์รักษาเขต, 2551 : 198)

หลังจากนั้น การจัดการสอนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก็ได้รับการปรับเปลี่ยนมาเป็นช่วงๆ จนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งในด้านการบริหารจัดการ หลักสูตรและการสอน อาคารสถานที่ ตลอดจนการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาล จนกระทั่งเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอดคล้องตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ เช่นเดียวกับโรงเรียนอื่นๆ ภายหลังการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545

2.2.3 ประเภทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงจากปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม และมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามถือว่าเป็นโรงเรียนประเภทหนึ่ง กระทรวงศึกษาธิการ (2553) กล่าวว่า พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 ที่ได้บัญญัติโรงเรียนเอกชนออกเป็นโรงเรียนเอกชนในระบบ และโรงเรียนเอกชนนอกระบบ ซึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดอยู่ในประเภทโรงเรียนเอกชนทั้งในระบบและนอกระบบ และสามารถจำแนกโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้ 4 ประเภท ประกอบด้วย

- 1) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามควบคู่วิชาสามัญในระบบ เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ หรือหลักสูตรที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเปิดสอนวิชาศาสนาอิสลามควบคู่กับวิชาสามัญหรือวิชาชีพในระบบโรงเรียน
- 2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนอกระบบ เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาอิสลามอย่างเดียว

3) โรงเรียนเอกชนการกุศล เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาแก่นุคคลที่มีลักษณะพิเศษ หรือผิดปกติทางร่างกาย สติปัญญา หรือจิตใจ ที่จัดการเรียนการสอนในลักษณะโรงเรียนการศึกษาพิเศษ หรือจัดการศึกษาแก่นุคคลที่ยากไร้ หรือเสียเปรียบทางการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในลักษณะโรงเรียนการกุศลหรือโรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์

4) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามประเภทสามัญ เป็นโรงเรียนที่สอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ในปัจจุบันใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และหลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2546

2.2.4 โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ภายใต้สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช) สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน ซึ่งเป็นต้นสังกัดของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นผู้กำหนดนโยบายการศึกษา แต่ไม่ครอบคลุมภารกิจงานทั้ง 4 งาน คือ งานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป กล่าวคือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จะเป็นผู้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องงานงบประมาณ งานบุคคล และงานบริหารทั่วไป ส่วนงานด้านวิชาการซึ่งเป็นภารกิจหลักของสถานศึกษามีสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ) ที่เป็นผู้กำหนดนโยบายหลักด้านวิชาการ ทั้งนี้เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงสร้างการบริหารงานของกระทรวงศึกษาธิการที่มีกฎหมายกำหนดไว้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในทางปฏิบัติโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะต้องรับนโยบายจากสำนักคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีการควบคู่กัน

ดังนั้น โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามซึ่งมีสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช) เป็นต้นสังกัด จะมีโครงสร้างพื้นฐานในการบริหารงานของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจะแบ่งออกเป็น 4 งานเป็นอย่างน้อย แต่อาจมีบางโรงเรียนที่จัดให้มีมากกว่า 4 ฝ่าย เช่น งานอาคารสถานที่ งานความสัมพันธ์กับชุมชน งานแนะแนว เป็นต้น มักขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและขนาดของโรงเรียนเป็นสำคัญ มีสำนักงานการศึกษาเอกชนอำเภอ สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช) เป็นต้นสังกัด ซึ่งสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการตามลำดับ

2.2.5 หลักสูตรในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

หลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ได้ใช้หลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งมี 2 ลักษณะ ประกอบด้วย

1. หลักสูตรวิชาสามัญ 3 หลักสูตร ดังนี้

1.1 หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น (อับตีดายัย) พุทธศักราช 2523

ใช้เวลาเรียน 4 ปี

1.2 หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตาวาซิต) พุทธศักราช 2523

ใช้เวลาเรียน 3 ปี

1.3 หลักสูตรอิสลามศึกษาตอนปลาย (ชานาวี) พุทธศักราช 2523

ใช้เวลาเรียน 3 ปี

2. หลักสูตรวิชาสามัญและวิชาชีพ มี 4 หลักสูตร ดังนี้

2.1 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

2.2 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

2.3 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของปี

พุทธศักราช 2530

2.4 หลักสูตรวิชาชีพพระยะสันของกรมการศึกษานอกโรงเรียน และกรมอาชีวศึกษา

ในเวลาต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรวิชาสามัญเพื่อให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเลือกสำหรับการจัดการเรียนการสอนอีก 2 หลักสูตร คือ

1. หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2535

2. หลักสูตรอิสลามศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2535

ภายหลังการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2535 ที่ใช้ในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก่อนหน้านี้ถูกยกเลิกไป และถูกแทนที่ด้วยหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 ตามการปฏิรูปการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 นี้ใช้ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ซึ่งต่อมาได้มีการปรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี พ.ศ. 2551 ทำให้การจัดการศึกษาควบคู่ทั้งสองหลักสูตรมีความกลมกลืนและสามารถบูรณาการได้ในการจัดการศึกษาได้ดียิ่งขึ้น และยังสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ครบถ้วน และตอบสนองความต้องการด้านความรู้ทางด้านอิสลามที่จะนำมาปฏิบัติใช้

ในวิถีชีวิตประจำวัน ส่วนอีกด้านหนึ่งนั้นต้องการความรู้สมัยใหม่เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ และการเป็นอยู่ในสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีวิวัฒนาการมาจากสถาบันการศึกษา ที่เรียกว่า “ปอเนาะ” ต่อมาในปี พ.ศ. 2504-2508 รัฐได้จดทะเบียนปอเนาะและแปรสภาพโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ต่อมาเปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจนถึงปัจจุบัน มีโครงสร้างการบริหารจัดการขึ้นตรงกับสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับประเภทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในระบบ 2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนอกระบบ 3) โรงเรียนเอกชนการกุศล สำหรับหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน จะมี 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรวิชาศาสนา และหลักสูตรวิชาสามัญ และวิชาชีพ ภายหลังการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก็ใช้หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ.2546 ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ต่อมาได้มีการปรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานใหม่ โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบัน

2.3 ความหมายของผู้นำ และภาวะผู้นำ

ความหมายของผู้นำ และภาวะผู้นำมีดังนี้

2.3.1 ความหมายของผู้นำ

เมื่อกล่าวถึง “ผู้นำ” นักวิชาการได้ให้ความหมายของผู้นำหลายทัศนะ ได้แก่ คำที่มีความหมายว่า “ผู้นำ” ในอัล-กุรอานตรงกับคำว่า “خليفة” และ “إمام” ในบางโองการของ อัล-กุรอาน ใช้คำว่า “ولي” หรือในรูปพหูพจน์ว่า “أولياء” ซึ่งคำเหล่านี้หมายถึงผู้นำเช่นกันดังอัลลอฮ์ดำรัสว่า

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ
إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿๓๖﴾

ความว่า“และบรรดามุมีนชาย และบรรดามุมีนหญิงนั้น
บางส่วนของพวกเขาดังเป็นผู้ช่วยเหลืออีกบางส่วน ซึ่งพวก
เขาจะใช้ให้ปฏิบัติในสิ่งที่ชอบ และห้ามปรามในสิ่งที่ไม่ชอบ
และพวกเขาจะดำรงไว้ซึ่งการละหมาดและจ่ายซะกาต และ
ภักดีต่ออัลลอฮ์ และรอซูลของพระองค์เช่นเหล่านี้แหละ
อัลลอฮ์จะทรงเอ็นดูเมตตาแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็น
ผู้ทรงเดชานุภาพ ผู้ทรงปรีชาญาณ”

(อัลเตาบะฮ์: 71)

สรีนทร์รัตน์ มุสลิการยกุล (2548: 15) กล่าวว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการ
แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้ากลุ่มหรือในองค์กรนั้นหรือไม่ได้รับการแต่งตั้งก็ตาม แต่เป็นผู้มีอิทธิพล
เหนือกว่าบุคคลอื่น มีบทบาทในการนำกลุ่มไปสู่จุดหมายที่วางไว้ เป็นผู้ที่ประสานงานอันเกี่ยวกับ
กิจกรรมของกลุ่มเพื่อส่งเสริมให้มีการเปลี่ยนแปลง การสรรหาของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ
สนับสนุนและส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มให้ดำเนินไปด้วยดี

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2548: 2) ได้กล่าวว่า ผู้นำคือ บุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจ
โดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม
สามารถที่จะจูงใจชักนำหรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่างๆ ของกลุ่มให้
สำเร็จ

วิมล โภษาแสง (2548: 18) กล่าวว่า ผู้นำหรือผู้บริหารเป็นผู้ตั้งเป้าหมายที่ต้องการ
เพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร

จากนิยามของอัล-กูรออัน และทฤษฎีนักวิชาการเกี่ยวกับความหมายข้างต้นสรุป
ได้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือมอบหมายให้เป็นผู้นำของกลุ่มเป็นผู้มีอิทธิพล
เหนือบุคคลอื่น สามารถใช้อิทธิพลโน้มน้าวให้บุคคลอื่นปฏิบัติตาม มีแรงจูงใจหรือแรงบันดาลใจ
ให้บุคคลยอมรับการกระทำด้วยความเต็มใจ

2.3.2 ความหมายของภาวะผู้นำ

คุณลักษณะที่ดีของผู้นำสามารถส่งผลต่อภาวะผู้นำของผู้นำได้ ดังคำรัสของ
พระองค์อัลลอฮ์ที่มีนัยยะสำคัญดังนี้

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنَهُمْ ۚ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ

لَا نَفْضُوا مِنْ حَوْلِكَ

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหากเจ้า เป็นผู้ประพฤติหยาบช้า และมีใจแข็งกระด้างแล้วไซร้ แน่อนพวกเขาก็ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบๆ เจ้ากันแล้ว”

(อาลิอิมรอน 3:159)

จากโองการข้างต้นคุณลักษณะที่ดีของผู้นำสามารถส่งผลต่อภาวะผู้นำของผู้นำได้ ในทางกลับกันหากผู้นำมีคุณลักษณะที่ไม่ดีและแข็งกระด้าง แน่อนผู้ใต้บังคับบัญชาที่จะแยกตัว ออกจากผู้นำ ไม่เชื่อฟัง ไม่เคารพ และไม่ปฏิบัติตามผู้นำได้

พระองค์อัลลอฮ์ ได้ดำรัสให้ประชาชนเคารพเชื่อฟังผู้นำของเขาว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ
فَإِنْ تَنَزَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿๕๙﴾

ความว่า “ โอ้บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ จงเชื่อฟัง รอสูล และผู้นำในหมู่เจ้าเถิด และหากเจ้ามีความขัดแย้งในเรื่อง ใดๆ จงส่งเรื่องนั้นกลับสู่อัลลอฮ์ และรอสูลเถิด หากเจ้าเป็นผู้ ศรัทธาในอัลลอฮ์และวันอาคิรต์อย่างแท้จริง เพราะนั่นเป็นสิ่งที่ ดีกว่าและเป็นทางออกที่ดีที่สุด”

(อัน-นิซาอู : 59)

จากโองการที่สองดังกล่าวข้างต้นมีนัยยะว่า ผู้นำของผู้ศรัทธาที่มีคุณธรรมที่ตาม ครรลองของอัลลอฮ์ และศาสดามุฮัมมัด เป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำหมายถึง มีความน่าเชื่อถือ น่าศรัทธา ผู้ตามควรเชื่อฟังให้ความร่วมมือ และปฏิบัติตามคำสั่งใช้ ส่วนความหมายของคำว่าภาวะผู้นำมี ความหมายในเชิงอรรถหมายถึง สภาวะของผู้นำที่ส่งผลต่อการเชื่อฟัง การปฏิบัติตาม ความเคารพ ศรัทธา และความเต็มใจจากผู้ใต้บังคับบัญชา ภาวะผู้นำมีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Leadership” ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ในลักษณะต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

สรินทรรัตน์ มุสิกการบูล (2548: 17) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นการใช้อิทธิพลของบุคคล หรือของตำแหน่ง จูงใจให้ผู้ร่วมงานหรือคณะผู้ตามร่วมใจกันปฏิบัติงานเพื่อที่จะนำไปสู่การบรรลุ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของกลุ่มตามที่กำหนดไว้

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2548: 3) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่ผู้นำช่วยสร้างความชัดเจนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้รู้ว่าอะไรคือความสำคัญ ให้ภาพความเป็นจริงขององค์กรแก่ผู้อื่น ช่วยให้เห็นทิศทาง และจุดมุ่งหมายอย่างชัดเจนภายใต้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงของโลก

ทองใบ สดขารี (2549: 2) กล่าวว่า นิยามความหมายของภาวะผู้นำมีจุดร่วมที่สำคัญ คือ ภาวะผู้นำเป็นเรื่องของกระบวนการมากกว่าเป็นตัวของผู้นำ ภาวะผู้นำจึงหมายถึง กระบวนการ ที่บุคคลใช้อำนาจหรืออิทธิพลต่อผู้อื่น เพื่อให้บุคคลหรือกลุ่มยอมปฏิบัติตามความต้องการของตนเองทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ปรีชา ทศนัลละไม (2549: 12) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือการสร้างสรรค์หรือปลูกฝัง สรีทธา ความกลมเกลียว ความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ร่วมงานและผู้ตาม ทั้งนี้ เพื่อให้การ ปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางที่ผู้นำหรือผู้บริหารต้องการ อันเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ขององค์กร

อำภา ปิยารมย์ (2549: 21) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) คือ กระบวนการใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มตน เพื่อกระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน โน้มน้าวให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจและกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่างๆ ตามความต้องการ โดยมีความสำเร็จของกลุ่มหรือ องค์กรเป็นเป้าหมาย

วิเชียร วิทขอุตม (2550: 3) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำว่า หมายถึง ลักษณะ ส่วนตัวของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาเมื่อได้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม เป็นความสามารถที่ เกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำงานร่วมกันหรือร่วมอยู่ในเหตุการณ์เดียวกัน ในอันที่จะทำให้เกิดกิจกรรมของ กลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมาย และประสบความสำเร็จ ภาวะผู้นำจะมีมากขึ้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการฝึกฝนของแต่ละบุคคล

ธวัช บุญขมณี (2550: 2) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำ หมายถึง การกระทำ ระหว่างบุคคล โดยบุคคลที่เป็นผู้นำจะใช้อิทธิพล (Influence) หรือการคลบั่นดาลใจ (Inspiration) ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มกระทำหรือไม่กระทำบางสิ่งบางอย่างตามเป้าหมายที่ผู้นำกลุ่มหรือองค์กร กำหนดไว้

วาโร เฟิงสวัสดิ์ (2549: 19) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า หมายถึง การใช้ อิทธิพลของบุคคลหรือการใช้ตำแหน่งโดยการจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มปฏิบัติตามความคิดและ ความต้องการของตนด้วยความเต็มใจ เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ขององค์กรเป็นสำคัญ

สันติ บุญภิรมย์ (2552: 230) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า หมายถึง ศิลปะของบุคคลคนหนึ่งหรือบุคคลหลายคนได้แสดงพฤติกรรมของตนเองตามที่ผู้นำประสงค์ ภายใต้สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของส่วนรวมหรือของผู้นำได้อย่างไม่มีเงื่อนไข

ศรดา ชัยสุวรรณ (2552 : 5) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่เป็นหัวใจสำคัญขององค์กร สามารถใช้ศาสตร์และศิลป์เพื่อการบริหารจัดการและการประสานงานระหว่างตนเอง คนในองค์กรและการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างมีความสุข

สมคิด บางโม (2552: 227) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า หมายถึง การที่ผู้นำขององค์กรใช้อิทธิพลต่างๆ เพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาร่วมมือกันปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอิทธิพลดังกล่าวนี้ อาจเป็นไปทั้งทางบวกและทางลบหรือทางใดทางหนึ่ง

จากนิยามของอัล-กูราน และแนวคิดของนักวิชาการข้างต้นสรุปนิยามได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการและสถานการณ์ที่บุคคลหนึ่งได้เป็นที่ยอมรับให้เป็นผู้นำในกลุ่ม และมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม มีพฤติกรรมเชื้อฟัง ศรัทธา ร่วมมือร่วมใจ เคารพ รักดี เต็มใจ และกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานหรือการกระทำสิ่งต่างๆ ตามทิศทางวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ผู้นำวางไว้ได้

2.4 วิวัฒนาการ ความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีภาวะผู้นำ

ทฤษฎีภาวะผู้นำ (Leadership Theory) คือ การอธิบายถึงลักษณะของความเป็นผู้นำ เพื่อที่จะทำนายและควบคุมการมีประสิทธิภาพของผู้นำ ในการศึกษาภาวะผู้นำมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ในระยะแรกให้ความสำคัญกับการศึกษาคุณลักษณะของผู้นำ ระยะต่อมาสนใจพฤติกรรมของผู้นำและผู้นำตามสถานการณ์ ปัจจุบันในการศึกษาภาวะผู้นำได้เปลี่ยนแปลงไปโดยมีการผสมผสานแนวคิดเดิมเกิดเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ หรือกระบวนทัศน์ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบบูรณาการ ดังนั้น อาจจำแนกทฤษฎีภาวะผู้นำออกเป็น 4 ยุค ประกอบด้วยดังนี้

2.4.1 ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (The Trait Theory)

การศึกษาลักษณะความเป็นผู้นำระยะเริ่มแรก มีความเชื่อพื้นฐานว่าผู้นำเป็นคุณลักษณะที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดไม่ได้เกิดจากการฝึกหัดภายหลัง (Leaders Are Born, not Made) นักวิจัยต้องการจำแนกคุณลักษณะหรืออุปนิสัยที่แตกต่างกันของผู้นำจากผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้นำที่ประสบผลสำเร็จและไม่ประสบผลสำเร็จ เพื่อพยายามอธิบายข้อแตกต่างของบุคลิกลักษณะของผู้นำ

ที่มีประสิทธิภาพ รายละเอียดเกี่ยวกับคุณลักษณะจึงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นอันดับแรกสำหรับการเป็นผู้นำ (Lussier and Achua, 2010 : 16)

กระบวนการทัศนทฤษฎีภาวะผู้นำด้านคุณลักษณะเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับลักษณะผู้นำทางด้านกายภาพ บุคลิกภาพ และจิตใจของผู้นำ โดยที่ผู้สนใจแนวทางนี้ตั้งข้อสังเกตว่า คนที่เป็นผู้นำนั้นต้องมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่น มีลักษณะทางกาย คือ รูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร หรือบุคลิกภาพการแสดงตัว ท่าทางการพูดจาเป็นอย่างไร เป็นต้น ในการศึกษาวิจัยค้นหาลักษณะความเป็นผู้นำ นักวิจัยใช้วิธีการใน 2 แบบ คือ แบบที่ 1 เปรียบเทียบคุณลักษณะความเป็นผู้นำของบุคคลที่เป็นผู้นำกับที่ไม่ได้เป็นผู้นำ แบบที่ 2 เปรียบเทียบคุณลักษณะของผู้นำประสบผลสำเร็จกับบุคคลที่เป็นผู้นำที่ไม่ประสบผลสำเร็จ การศึกษาส่วนใหญ่จะใช้วิธีแรกเพื่อที่จะหาลักษณะของผู้นำที่เป็นสากล สามารถนำไปใช้บังคับผู้นำโดยทั่วไปได้จากการศึกษาส่วนหนึ่งพบว่าผู้นำจะต้องฉลาดมีความเชื่อมั่นในตนเองมากกว่าบุคคลที่ไม่ได้เป็นผู้นำแต่อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีคนจำนวนมากที่มีลักษณะของผู้นำในขณะที่ไม่ได้เป็นผู้นำ นอกจากนี้ยังมีผู้นำจำนวนมากที่ไม่ได้มีลักษณะดังกล่าวด้วย (เสริมศักดิ์ วิชากรณ, 2552: 44-45)

Vroom, (1976:152-155) ได้สรุปว่า การศึกษาเพื่อค้นหาคุณลักษณะความเป็นผู้นำไม่ประสบความสำเร็จ เพราะไม่อาจชี้ให้เห็นคุณลักษณะใดๆ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างผู้นำและผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างแน่นอน

William, J. Reddin. (1970: 204) ได้สนับสนุนแนวคิดดังกล่าว โดยสรุปว่าการศึกษาภาวะผู้นำแนวนี้จุดอ่อนตรงที่ไม่สามารถหาคุณลักษณะที่ดีที่สุดที่จะนำไปใช้ให้เหมาะสมกับทุกสถานการณ์ได้

ในระหว่างช่วงเวลาที่มีความสนใจสูงสุดในการศึกษาคุณลักษณะของผู้นำในปี ค.ศ. 1984 สตอกคิลล์ (Stogdill, 1974:17-23) ได้วิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำมากกว่า 220 เรื่อง สรุปว่า คุณลักษณะของผู้นำแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถบ่งชี้ภาวะความเป็นผู้นำได้อย่างเพียงพอ ไม่สามารถพยากรณ์หรือวิเคราะห์ภาวะผู้นำได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนั้น สตอกคิลล์ ยังสรุปว่าคุณลักษณะของผู้นำแตกต่างไปตามสถานการณ์ธรรมชาติของกลุ่มและความต้องการของกลุ่มเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำ

2.4.2 ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม (The Behavioral Leadership)

ในปลายทศวรรษ 1940 นักวิชาการภาวะผู้นำได้เปลี่ยนความสนใจจากการศึกษาคุณลักษณะของผู้นำไปเป็นพฤติกรรมของผู้นำ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาคำตอบหรือคำอธิบายว่า “ผู้นำที่มีประสิทธิผลควรมีพฤติกรรมเป็นอย่างไร” ดังเช่น ผลการศึกษาวิจัยที่มหาวิทยาลัยไอโอวา

โดย เลวิน (Lewin และคณะ อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2548 : 270) พยายามจะตอบคำถามดังกล่าวจากพฤติกรรม 3 รูปแบบ คือ

1) ผู้นำแบบอำนาจนิยม (Autocratic) เป็นแบบที่ผู้นำมีพฤติกรรมชอบตัดสินใจเอง กำหนดวิธีการทำงานให้ ทำให้ทราบจุดมุ่งหมายการทำงานที่ละขั้นตอน เน้นการควบคุม

2) ผู้นำแบบประชาธิปไตยนิยม (Democratic) ซึ่งผู้นำมีพฤติกรรมให้มีการตัดสินใจโดยกลุ่ม ให้กำหนดวิธีการทำงานกันเอง ให้ทราบจุดมุ่งหมายการทำงานโดยรวม เน้นการให้คำแนะนำปรึกษา

3) ผู้นำแบบอิสระเสรีนิยม (Laissez-Faire) ซึ่งปล่อยให้ผู้ปฏิบัติมีเสรีภาพในการทำงานอย่างสมบูรณ์ เพียงแต่จัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นให้ และคอยตอบคำถามข้อสงสัยหลีกเลี่ยงความเกี่ยวข้อง

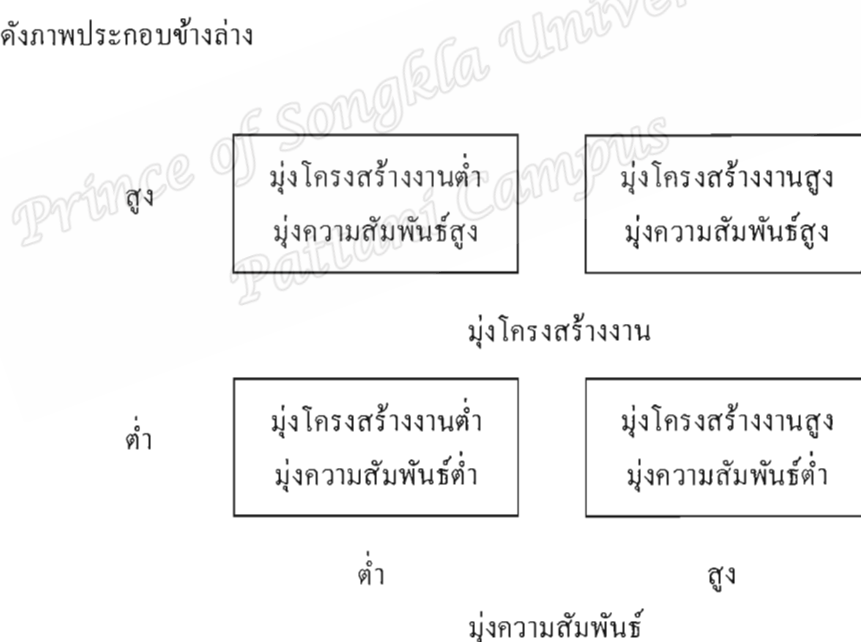
ในระยะต่อมาทannenbaum และ Schmidt (Tannenbaum & Schmidt, 1965 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตน์, 2548 : 271) ได้พัฒนาเส้นความต่อเนื่อง (Continuum) ของพฤติกรรมผู้นำจากจั่วแบบอำนาจนิยมทางซ้ายมือไปหาจั่วแบบประชาธิปไตยนิยมทางขวามือซึ่งจากแนวคิดเช่นนี้ การที่จะตอบได้ว่าพฤติกรรมผู้นำแบบใดจะใช้ได้ดีที่สุด จึงอยู่ที่การพิจารณาที่ตัวผู้นำ ผู้ได้บังคับบัญชา สถานการณ์ ว่าตัวผู้นำเองเป็นอย่างไร สะดวกจะใช้ระดับใด ตัวผู้บังคับบัญชาเองเป็นอย่างไร มีความพร้อมและความรับผิดชอบเพียงใด และสถานการณ์เป็นอย่างไร อยู่ในสภาวะกดดันหรือไม่ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็มีข้อเสนอแนะว่า ผู้บริหารใหม่ควรมีพฤติกรรมผู้นำ ที่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ในระยะเริ่มแรกแล้วค่อยมุ่งไปหาแบบประชาธิปไตยนิยมหรือแบบยึดถือผู้ได้บังคับบัญชาเป็นศูนย์กลางให้มากขึ้นในระยะหลัง เพื่อเพิ่มแรงจูงใจในการทำงาน คุณภาพในการตัดสินใจ การทำงานเป็นทีม ขวัญกำลังใจที่ดี และมีการพัฒนา

มีผลการศึกษาที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน ซึ่งสนับสนุนแนวคิดการแบ่งจั่วบนเส้นความต่อเนื่อง แต่เรียกด้านหนึ่งเป็น แบบมุ่งพนักงาน (Employee Centered) อีกด้านหนึ่งเป็นแบบมุ่งงานหรือมุ่งการผลิต (Job/Production Centered) โดยด้านที่มุ่งพนักงานนั้นจะคำนึงถึงปัจจัยความเป็นมนุษย์ของพนักงานและการพัฒนาทีมงาน ในขณะที่ด้านการมุ่งงานหรือมุ่งการผลิตจะเน้นการแบ่งงานออกเป็นงานประจำ กำหนดวิธีการทำงาน แล้วมีการควบคุมเพื่อให้ได้ผลงาน ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาก็ยังไม่มีคำตอบชัดเจน เนื่องจากพบว่า บางหน่วยงานที่มีผู้บริหารแบบมุ่งคนกลับมีผลผลิตต่ำ และบางหน่วยงานที่มีผลผลิตสูงกลับมีผู้บริหารแบบมุ่งงาน เป็นต้น จึงมีข้อคิดเห็นว่า น่าจะมีปัจจัยอื่นมาเกี่ยวข้องอีกด้วย

วิโรจน์ สารรัตน์ (2548 : 273) กล่าวว่า ผลการวิจัยที่มหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโออีกผลงานหนึ่งที่พยายามจะกำหนดพฤติกรรมผู้นำที่สำคัญขึ้น โดยใช้แบบวัดพฤติกรรมผู้นำที่แตกต่าง

กัน และศึกษาปัจจัยบางประการ เช่น การทำงานเป็นทีมกับความพึงพอใจว่าอย่างไรมีประสิทธิภาพมากที่สุด ในที่สุดก็ได้พฤติกรรมผู้นำ 2 แบบ คือ แบบมุ่งโครงสร้างงาน (Initiating Structure) ซึ่งคล้ายพฤติกรรมแบบมุ่งงาน (Job Centered) คือเป็นพฤติกรรมที่ผู้นำได้กำหนดบทบาททั้งของตัวเองและของผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร โดยเฉพาะบทบาทในหน้าที่พื้นฐาน เช่น การวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ เป็นต้น ซึ่งได้เน้นเรื่องงานเป็นหลัก อีกรูปแบบหนึ่งคือ แบบมุ่งความสัมพันธ์ (Consideration) คล้ายพฤติกรรมผู้นำแบบมุ่งพนักงาน (Employee Centered) เป็นพฤติกรรมผู้นำเกี่ยวกับการสร้างความไว้วางใจกับผู้ใต้บังคับบัญชา เคารพในความคิดเห็น มุ่งความเป็นมิตร มีการติดต่อสื่อสารสองทาง และให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

การแบ่งพฤติกรรมผู้นำออกเป็น 2 รูปแบบดังกล่าว คล้ายคลึงกับผลการศึกษาที่โอไฮโอไมชิแกน แต่ส่วนที่แตกต่างคือ ผลการศึกษาสองแห่งแรกได้แบ่งพฤติกรรมผู้นำบนเส้นต่อเนื่อง แต่ผลการศึกษาที่มหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ ได้แบ่งพฤติกรรมผู้นำออกเป็นอิสระจากกันเป็นสองมิติ โดยอธิบายว่าผู้นำคนหนึ่งอาจมีพฤติกรรมสูงหรือต่ำในพฤติกรรมทั้งสอง หรือสูงในพฤติกรรมหนึ่งแล้วต่ำในอีกพฤติกรรมหนึ่ง หรืออยู่ในช่วงใดช่วงหนึ่งระหว่างพฤติกรรมทั้งสองก็ได้ ดังภาพประกอบข้างล่าง

ภาพประกอบที่ 2 แผนภูมิแสดงมิติพฤติกรรมผู้นำแบบมุ่งโครงสร้างงานกับมุ่งความสัมพันธ์ที่มา :
 วิโรจน์ สารรัตน์ (2548 : 273)

จากภาพประกอบข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ประการหนึ่งว่า ผู้นำที่มุ่งงานอาจทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความพึงพอใจในการทำงานได้ จากการแสดงพฤติกรรมแบบมุ่ง

ความสัมพันธ์ในเวลาเดียวกัน (สูง-สูงทั้งแบบมุ่งโครงสร้างและมุ่งความสัมพันธ์) ซึ่งถือเป็นความเชื่อในระยะเริ่มแรกนั้น แต่ในภายหลังได้มีการชี้แจงประเด็นนี้ว่า ไม่อาจเป็นจริงได้ โดยให้เหตุผลว่า พฤติกรรมผู้นำสองรูปแบบนี้เกิดขึ้นคนละชั่วที่ตรงข้ามกัน ดังผลการศึกษาวิจัยที่ไอโอวาและมิชิแกนที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษานี้กลับได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่า ปัจจัยตามสถานการณ์ เช่น สภาพงาน และความคาดหวังของคนงาน เป็นต้น มีผลต่อรูปแบบพฤติกรรมผู้นำด้วย

ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า รูปแบบพฤติกรรมผู้นำแบบมุ่งโครงสร้างงาน และแบบมุ่งความสัมพันธ์ทั้งสองแบบต่างมีข้อดี และข้อด้อยต่างกัน ดังนั้นผู้บริหารสมควรผสมผสานทั้งสองแบบเข้าด้วยกัน โดยเน้นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดข้อดีของแต่ละแบบอย่างสมดุล กล่าวคือ ควรเน้นทั้งสองแบบควบคู่กันไปเพื่อการบริหารงานองค์กรให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุด

2.4.3 ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (The Situational Leadership Theory)

ในทศวรรษที่ 1970 เริ่มมีการศึกษาแบบภาวะผู้นำตามสถานการณ์โดยมีความเชื่อว่าพฤติกรรมผู้นำที่มีประสิทธิผลจะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ จากสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์หนึ่ง ซึ่งการเป็นผู้นำที่ดีนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสถานการณ์ จึงทำให้การศึกษาเกี่ยวกับแบบของภาวะผู้นำตามสถานการณ์เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และมีทฤษฎีสำคัญๆ คือ

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของฟิดเลอร์ (Fiedler's Situational Leadership Theory) มีทศนะว่า ผู้นำมีระดับการมุ่งงาน และการมุ่งคนแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้ทำให้ผู้นำทำได้ดีในสถานการณ์หนึ่งมากกว่าในอีกสถานการณ์หนึ่ง ทฤษฎีนี้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์แบบไหนที่ผู้นำสามารถจะกระทำได้ดีที่สุด จึงได้จำแนกภาวะผู้นำเป็นสองรูปแบบ คือ แบบมุ่งสัมพันธ์ และแบบมุ่งงาน (Relationship & Task-Oriented) โดยใช้เครื่องมือวัดลักษณะเชิงบุคลิกภาพ (Personality Traits) ที่เรียกว่า "The Least-Preferred Coworker (LPC) Scales" เครื่องมือนี้ประกอบด้วย คำคุณศัพท์บนข้อสองข้อ ใช้ถามผู้นำว่า "บุคคลที่ท่านทำงานด้วยได้ด้อยที่สุดเป็นอย่างไร" โดยทำเครื่องหมายบนตัวเลข 1-8 ในแต่ละชุด

ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ของเฮอร์เชย์และบลานชาร์ด (Hersey & Blanchard's Situation Leadership Theory) (Hersey & Blanchard อ้างถึงในวิโรจน์ สารัตนะ, 2548: 279) เป็นผู้พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้น ในระยะแรกเรียกว่า ทฤษฎีวงจรชีวิตของภาวะผู้นำ (Life Cycle Theory of Leadership) ได้แบ่งพฤติกรรมออกเป็นสองมิติ เช่นเดียวกับการศึกษาวิจัยที่รัฐโอไฮโอ คือ พฤติกรรมมุ่งงาน (Ask Behavior) ซึ่งผู้นำจะให้บุคคลหรือกลุ่มได้ทำได้หน้าที่และมีความรับผิดชอบในงานว่า จะทำอะไร ทำอย่างไร ทำเมื่อไร และทำที่ไหน เป็นต้น และพฤติกรรมมุ่งสัมพันธ์

(Relationship Behavior) ซึ่งผู้นำจะใช้การติดต่อสื่อสารแบบสองทางหรือมากกว่า พฤติกรรมใดจะเหมาะสมกับสถานการณ์ใด พิจารณาจากความพร้อม (Readiness) ของผู้ใต้บังคับบัญชาใน 2 ด้าน คือ ด้านความสามารถ (Ability) จากความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่จำเป็นสำหรับงาน ด้านความเต็มใจ (Willingness) ที่จะทำให้งานสำเร็จ จากความเชื่อมั่น ความมีพันธะผูกพัน และแรงจูงใจที่จะทำงานนั้น ความพร้อมเหล่านี้จะแบ่งได้ 4 ระดับที่ต่อเนื่องกัน คือ ระดับต่ำ (R1) ระดับต่ำถึงปานกลาง (R2) ระดับปานกลางถึงสูง (R3) และระดับสูง (R4) ในแต่ละระดับมีเส้นโค้งตัดผ่าน ซึ่งจะชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมใดจะเหมาะสมกับความพร้อมระดับใด แบ่งเป็นภาวะผู้นำ 4 รูปแบบ ดังนี้

1) แบบกำกับ (Telling) ต้องกำหนดสิ่งที่จะทำ และวิธีการดำเนินงานให้กำกับ และควบคุมอย่างใกล้ชิด ใช้ในสถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีความพร้อมต่ำ ไม่มีความสามารถ ไม่เต็มใจหรือจะมีความเสี่ยงเกินไปถ้าให้รับผิดชอบงานนั้น

2) แบบขายความคิด (Selling) อธิบายถึงสิ่งที่จะทำ และให้โอกาสในการทำความเข้าใจในงานที่จะทำนั้น ใช้ในสถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่มีความสามารถแต่มีความเต็มใจหรือมีความมั่นใจที่จะทำงานนั้น

3) แบบมีส่วนร่วม (Participating) เน้นการติดต่อสองทาง และความร่วมมือใช้สถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสามารถที่จะรับผิดชอบงานแต่ไม่มีความเต็มใจหรือมีความเสี่ยงเกินไปที่จะทำงานนั้น

4) แบบมอบอำนาจ (Delegating) ให้ความเป็นอิสระในการทำงานมาก ใช้กับสถานการณ์ที่ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสามารถ มีความเต็มใจหรือความมั่นใจที่จะทำงานนั้น

จากทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ข้างต้น ผู้วิจัยมีทรรศนะว่า ผู้บริหารองค์กรควรสร้างบรรยากาศของการทำงานในองค์กรที่เอื้อต่อการแสดงบทบาทการนำของผู้ร่วมงานตามสถานการณ์ต่างๆ เพื่อจะได้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกคนในองค์กรมากขึ้น

2.4.4 ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบูรณาการ (The integrative Leadership Theory)

ตั้งแต่กลางทศวรรษ 1970 ทฤษฎีภาวะผู้นำเริ่มเปลี่ยนไปสู่กระบวนการทัศน์ที่เป็นเชิงบูรณาการ สามารถรวมทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม และทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ เพื่ออธิบายถึงการมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ และผู้ตามที่มีประสิทธิผล เช่น นักวิจัยที่พยายามจะศึกษาว่าทำไมผู้ตามของผู้นำบางคนจึงอุทิศตนให้กับงานและความสำเร็จของกลุ่มและองค์กรในระดับสูง คณะนักวิจัย (2549) กล่าวว่าคุณลักษณะและ

พฤติกรรมผู้นำที่มีประสิทธิผลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้ตาม การศึกษาว่าทำไมพฤติกรรมเดียวกันของผู้นำแต่ส่งผลต่อผู้ตามแตกต่างกันในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เป็นต้น

ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบูรณาการที่สำคัญมี 3 ทฤษฎี คือ

- 1) ภาวะผู้นำเชิงศรัทธาบารมี
- 2) ภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์
- 3) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ทั้งสามทฤษฎีนี้มีคำอธิบายร่วมกันหลายประเด็น จนนักวิชาการบางท่านใช้คำทั้งสามคำนี้ในความหมายเดียวกันหรือทดแทนกันได้ แต่ก็มึนักวิชาการบางท่านได้พยายามแยกแยะชี้ให้เห็นประเด็นที่มีความแตกต่างกันดังนี้

ภาวะผู้นำเชิงศรัทธาบารมี (Charismatic Leadership) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในเจตคติ และข้อตกลงเบื้องต้นของสมาชิกในองค์กร และการสร้างความมีพันธะผูกพันกับวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยเฉพาะในภาวะวิกฤติ โดยอาศัยคุณลักษณะหรือคุณภาพของผู้นำในด้านต่างๆ เช่น ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ การมีทักษะในการสื่อสารที่ดี ความมั่นใจในตนเอง ความเชื่อมั่นในหลักคุณธรรม ความสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อถือ กล้าเสี่ยง มีพลังตื่นตัวและมุ่งให้เกิดการกระทำแสดงอำนาจเชิงสัมพันธ์ มั่นคงในวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์แม้อยู่ในภาวะเปลี่ยนแปลงให้อำนาจผู้อื่น ประชาสัมพันธ์ตนเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตามมีข้อเตือนใจว่า การแสดงภาวะผู้นำตามทฤษฎีมีลักษณะเป็นดาบสองคม ผู้นำจะต้องมุ่งให้เป็นไปในทางบวกตอบสนองต่ออุดมการณ์ และผลประโยชน์ต่อองค์กรหรือส่วนรวม (Socialized Charismatic) ไม่มุ่งการตอบสนองต่อความต้องการหรือผลประโยชน์ส่วนตัว (Personalized Charismatic)

ภาวะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Leadership) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงกระบวนการกำหนดทิศทางองค์กร การสร้างทางเลือก และการนำไปสู่การปฏิบัติ ผู้นำตามทฤษฎีนี้จะเชื่อว่าการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นไม่ใช่จะอาศัยโชคช่วย แต่จะต้องเป็นผลมาจากการที่ต้องคอยติดตามสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอกองค์กร การคาดการณ์ถึงอนาคตขององค์กรในระยะยาว และการพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อมุ่งไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์นั้น

ภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง (Transformational Charismatic) เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงสิ่งที่ผู้นำทำแล้วประสบความสำเร็จหรือทำแล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆ มากกว่าที่จะมุ่งอธิบายถึงคุณลักษณะของผู้นำเพื่อให้เกิดความศรัทธา และมีปฏิกริยาจากผู้ตาม เพราะลักษณะที่สำคัญของภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ คือ การมุ่งให้มีการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่ (Change Oriented) โดยกระตุ้นให้ผู้ตามได้ตระหนักถึงโอกาสหรือปัญหา และการร่วมกำหนด

วิสัยทัศน์ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในองค์กร จากคำอธิบายดังกล่าว นักวิชาการบางท่านได้กล่าวว่า ทฤษฎีภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงก้าวล้ำนำภาวะผู้นำเชิงศรัทธาบาร์มีไปก้าวหนึ่ง เพราะเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง และภาวะผู้นำเชิงศรัทธาบาร์มีก็เกินไปเพื่อมุ่งประโยชน์ส่วนตน นอกจากนั้นภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงยังเกิดขึ้นได้กับบุคคลในทุกระดับขององค์กร แต่ภาวะผู้นำเชิงศรัทธาบาร์มีอาจมีจำกัด เพราะส่วนใหญ่จะเกิดในสภาวะวิกฤติ สำหรับคุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง เช่น เป็นตัวการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) มีวิสัยทัศน์และแนวโน้มที่จะทำให้งานบรรลุผล กล้าเสี่ยง แต่ด้วยการไตร่ตรอง สามารถสร้างค่านิยมหลักเพื่อชี้นำพฤติกรรมแห่งตนมีความสามารถทางสติปัญญา เคารพในความสามารถของบุคคลอื่น มีความยืดหยุ่น เปิดกว้างต่อการเรียนรู้จากประสบการณ์

จากรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า ทฤษฎีผู้นำที่พยายามอธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลนั้น มีการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดมาตลอด อย่างไรก็ตามในยุคนี้นักวิชาการยังคงให้ความสำคัญกับความจำเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะในด้านคุณธรรมของผู้นำ ดังนั้นหากมีการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำให้มีความโดดเด่นขึ้นในทุกด้านน่าจะสามารถตอบสนองต่อยุคสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

2.4.5 องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม

ทฤษฎีของนักวิชาการอิสลามเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามมีความคิดเห็นแตกต่างกันรายละเอียดดังข้างล่างนี้

ทฤษฎีของ Taufan, A. B. & Budiharto, S. (2008) กล่าวว่า มี 4 องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกอบด้วย

- 1) ความสัตย์จริง
- 2) ความน่าเชื่อถือ/รับผิดชอบต่อหน้าที่
- 3) การเผยแผ่คำสอน และการสื่อสารอิสลาม
- 4) มีความเฉลียวฉลาด

ทฤษฎีของ Mas Muhammad Iqbal Al Afghani (2008) ได้ให้ทฤษฎีในงานวิจัยว่าองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามประกอบด้วย 4 องค์ประกอบคุณลักษณะแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เช่นกันดังกล่าวข้างต้นแล้ว

Veithzal Rivai (2005) ได้ให้ทฤษฎีว่าองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามประกอบด้วย

- 1) ความอ่อนโยน

- 2) การเทศน์ และเครื่องครัดต่อหลักการอิสลาม
- 3) เป็นผู้ให้อภัย
- 4) หลีกเลียงพุดจาหยาบคาย และไม่สุภาพ
- 5) ใช้การประชุมเพื่อแก้ปัญหา
- 6) หลีกเลียงความแข็งแกร่งต่าง และความเย็นชา
- 7) มอบหมายต่ออัลลอฮ์
- 8) มีความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ
- 9) รู้จักพุดจาขอโทษ
- 10) ยึดมั่นต่อหน้าที่ที่รับผิดชอบ
- 11) ถ่อมตนไม่โอหัง

Hafidhuddin, dkk. (2003) ได้ให้แนวคิดในงานวิจัยว่าองค์ประกอบ

คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามประกอบด้วย

- 1) มีหลักศรัทธายึดมั่นที่ถูกต้อง
- 2) มีทักษะทางการบริหารจัดการ
- 3) มีความรู้ และความรู้ที่หลากหลาย
- 4) มีกิริยามารยาทดีงาม

Abidin Yunus (2009) และ Veithzal Rivai (2005) มีทรรศนะว่าองค์ประกอบ

คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามประกอบด้วยดังนี้

- 1) มีความเฉลียวฉลาด
- 2) เสมอต้นเสมอปลาย
- 3) ใจกว้าง
- 4) กล้าหาญ
- 5) ความละเอียดใจ และบริสุทธิ์ใจ
- 6) กล้าหาญ
- 7) พุ่มเพื่องานหนัก
- 8) มีความเพียบพร้อมในคุณลักษณะ

Veithzal Rivai (2005) และ Kayo (2005) ได้ให้ทรรศนะในงานวิจัยว่า

องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามประกอบด้วย

- 1) การยึดหลักการประชุมปรึกษาหารือ
- 2) ความยุติธรรม

3) ความอิสระเสรีทางการแสดงความคิดเห็น

Andasari dkk (2010) และ Mas Muhammad Iqbal AlAfghani (2008) ได้ให้
 ทรรสนะในงานวิจัยว่าองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามประกอบด้วย

- 1) ความสัตย์จริง
- 2) ความน่าเชื่อถือ/รับผิดชอบต่อหน้าที่
- 3) การเผยแผ่คำสอน และการสื่อสารอิสลาม
- 4) มีความเฉลียวฉลาด

สำหรับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามที่ใช้เป็นกรอบการศึกษาวิจัยนี้
 ได้จากอัล-กูรออ่าน อัล-ฮาดีษ เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ผู้วิจัยพบว่าองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำ
 ตามหลักการอิสลามตามทรรสนะของนักวิชาการหลายๆท่านส่วนใหญ่ประกอบด้วยดังนี้

- 1) การมีหลักศรัทธาที่ถูกต้อง
- 2) มีมารยาทงดงาม
- 3) ชีตการประชุมปรึกษาหารือระหว่างกัน
- 4) มีความยุติธรรม
- 5) ความละเอียดใจ และบริสุทธิ์ใจ
- 6) มีทักษะการบริหาร
- 7) ทุ่มเททำงานหนัก
- 8) ความกล้าหาญ
- 9) ใจกว้าง
- 10) เสมอต้นเสมอปลาย
- 11) มีอิสระทางความคิด
- 12) มีความสัตย์จริง
- 13) ความน่าเชื่อถือ/รับผิดชอบ
- 14) เผยแผ่และสื่อสารอิสลาม
- 15) มีความรู้กว้างขวางและมีไหวพริบ

วิวัฒนาการของทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำจากอดีตจนถึงปัจจุบันดังกล่าวข้างต้นมี
 วิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน พบว่ายังมีข้อบกพร่อง และช่องว่างของทฤษฎีภาวะผู้นำเมื่อนำมาใช้จริง
 อย่างไรก็ตามจากการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำต่างๆข้างต้นผู้วิจัยมีทรรสนะว่าทฤษฎีภาวะผู้นำที่น่าจะ
 ทันสมัยสุด สมบูรณ์ที่สุดในด้านคุณค่า มีคุณค่าสูงสุดค่านิจตวิญญูณณ ได้รับความสำเร็จสูงสุดตาม
 บันทิกในประวัติศาสตร์ไว้ น่าจะเกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลสูงสุตหากนำมาใช้อย่างจริงจัง และมี

อิทธิพลต่อมวลมนุษยชาติสูงสุดจนถึงปัจจุบันทฤษฎีดังกล่าวคือทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามดังกล่าวข้างต้น

Andansari dkk (2010) Andika Bima Taufan and Sus Budiharto (2008) Alawiyah, E.M. Sukarti., Rahmahana, R.S. (2012) Kuswanto, Y.A. dan Rosyid H.F. (2013) Kumolohadi & Budiharto (2013) Siti Zulaikhah (2005) Mas Muhammad Iqbalal Afghani (2008) Saifudin Yuhri (2010) Setiadi & Budiharto (2008) Arifiyanto dan Budiharto (2008) Fauzan & Budiharto (2009) Kuswanto and Budiharto (2009) Ahmad Firdaus (2007) และ Budiharto (2007) มีแนวคิดที่เห็นพ้องต้องกันว่า องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามมี 4 องค์ประกอบหลักๆ ได้แก่ 1) มีความสัตย์จริง (Siddiq) 2) ความน่าเชื่อถือ/รับผิดชอบ (Amanah) 3) เผยแผ่และสื่อสารอิสลาม (Tabligh) และ 4) มีความรู้กว้างขวาง และมีไหวพริบ (Fathanah) อย่างไรก็ตามจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า นักวิชาการส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามครอบคลุมใน 9 องค์ประกอบ มีรายละเอียดแต่ละองค์ประกอบดังนี้

1) ด้านความสัตย์จริง (Siddiq)

Siti Zulaikhah (2005) กล่าวว่า ความสัตย์จริง (Siddiq) หมายถึง ชีดมัน ถือมันต่อความสัตย์จริงที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ ส่งผลให้ความคิด ทำที่ อารมณ์ที่แสดงออกทางพฤติกรรม คำพูด และการนิ่งเงียบของท่านนั้นมีอัมหมัด ﷻ ทั้งหมดคือความสัตย์จริง Setiadi & Budiharto (2008) กล่าวว่า Siddiq เป็นความจริงที่มาจากคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำรัสว่า

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْقَنِينَ وَالْقَنِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ
وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ
وَالصَّامِينَ وَالصَّامَاتِ وَالْحَفِظِينَ وَالْحَفِظَاتِ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ
وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا
عَظِيمًا ﴿١٠٧﴾

ความว่า “แท้จริง บรรดาผู้นอบน้อมชายและหญิง บรรดาผู้ศรัทธาชายและหญิง บรรดาผู้กักตุนชายและหญิง บรรดาผู้สัตย์จริงชายและหญิง บรรดาผู้ออดทนชายและหญิง บรรดาผู้ถ่อม

ตัวชายและหญิง บรรดาผู้บริจาคทานชายและหญิง บรรดาผู้
ถือศีลอดชายและหญิง บรรดาผู้รักษาวัยวะเพศของพวกเขา
ที่เป็นชายและหญิง บรรดาผู้รำลึกถึงอัลลอฮ์อย่างมากที่เป็น
ชายและหญิงนั้น พระองค์อัลลอฮ์ทรงเตรียมสำหรับพวก
เขากับการอภัยโทษ และผลตอบแทนอันยิ่งใหญ่ ”

(อัล-อะห์ซาบ: 35)

จากโครงการข้างต้น Ahmad Mushthafa Al-Maraghi (1989) ได้ให้นิยามคำว่า **صَدِّيق** และ **صَدِيقٌ** ที่มีรากศัพท์จากคำเดียวกันกับคำว่า **صَدِيق** (Siddiq) สำหรับในโครงการนี้หมายถึง มีความสัตย์จริงในคำพูด และการกระทำสิ่งนี้เป็นเครื่องหมายของความศรัทธา (Iman) ส่วนความเท็จ นั้นเป็นเครื่องหมายของผู้กลับกลอกหลอกลวง (Munafik) ดังนั้นผู้ใดมีความสัตย์จริงในคำพูด และการกระทำแน่อนเขาย่อมเป็นผู้ที่ปลอดภัย

ความสัตย์จริงในด้านบทบาทการเป็นผู้นำต่อบรรดาเหล่าสหายของท่าน ย่อมเป็นที่ แน่ชัดแล้วว่า การตัดสินใจ คำสั่ง และการสั่งห้ามจากท่านต่อเหล่ามุสลิมทั้งหลายนั้นแน่อน สอดคล้องกับความสัตย์จริงทั้งหมด เพราะท่านนบีมีวัตถุประสงค์ให้สังฆกรรมจากอัลลอฮ์เกิดเป็น รูปธรรมบนหน้าแผ่นดินนี้ Andika Bima Taufan Sus Budiharto (2015) ได้กล่าวว่า ต้องทำการฝึกฝน โดยการศึกษา และปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในชีวิตประจำวัน พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ดำรัสยืนยันคุณลักษณะความสัตย์จริงของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่า

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ آلَ حَزَابٍ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ

وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ۖ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿١١﴾

ความว่า “และเมื่อบรรดาผู้ศรัทธาได้เห็นพรรคต่าง ๆ เหล่านั้น พวกเขาเหล่า ผู้ศรัทธาได้กล่าวว่า นี่คือนสิ่งที่อัลลอฮ์ﷻ และรอซูลของพระองค์ได้สัญญาไว้แก่เรา และอัลลอฮ์ﷻ และรอซูลของพระองค์ดำรัสไว้จริงแล้ว และไม่ได้เพิ่มสิ่งใดให้แก่พวก เขานอกจากการศรัทธา และการนอบน้อม

(อัลอะฮ์ ซาบ : 22)

จากโครงการข้างต้นนี้ Ahmad Mushthafa Al-Maraghi (1989) ได้ให้นิยามคำว่า **صَدَق** ในโครงการนี้หมายถึง มีความสัตย์จริงในคำพูด และการกระทำเช่นเดียวกันกับโครงการก่อนหน้า

และอัลลอฮ์ ﷻ ได้ดำรัสเกี่ยวกับความสัตย์จริงอีกว่า :

لَيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾

ความว่า “เพื่ออัลลอฮ์จะได้ทรงตอบแทนบรรดาผู้สัตย์จริงในความสัตย์จริงของพวกเขา และจะทรงลงโทษพวกมุนาฟิกิน หากพระองค์ทรงประสงค์หรือจะทรงอภัยโทษให้แก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอภัย ผู้ทรงเมตตาเสมอ”

(อัลอะฮ์ซาบ : 24)

จากโครงการข้างต้นอัลลอฮ์ ﷻ ทรงสนับสนุนเรียกร้องให้ผู้ศรัทธาทั้งหลาย และผู้นำโดยเฉพาะผู้นำทางการศึกษาอิสลามให้มีคุณลักษณะความสัตย์จริง (Siddiq) ทั้งทางด้านคำพูด การกระทำเหมือนกันแบบอย่างที่ได้ปฏิบัติไว้โดยท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ คุณลักษณะที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสดามุฮัมมัด ﷺ ที่สัตย์จริง และอุปนิสัยที่สัตย์จริง ชื่อสัตย์ และเที่ยงตรง Siti zulaikhah (2005) กล่าวว่า การเริ่มต้นเป็นศาสดาที่แท้จริงเกิดขึ้นช่วงที่ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ได้ปลีกวิเวกอยู่เพียงลำพังเพื่อห่างจากสิ่งรบกวนที่ฉ้อฉลรอบๆ ท่านได้ค้นพบกับความสงบสุข และความหมายของชีวิตในขณะนั้น มลาอิกะฮ์ญิบรีลได้กล่าวต่อท่านว่า

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

ความว่า “จงอ่านเถิดด้วยพระนามของพระเจ้าผู้ทรงสร้าง พระองค์ผู้ทรงสร้างมวลมนุษย์จากก้อนเลือด จงอ่านเถิด และพระเจ้าของเจ้าคือผู้ทรงเมตตาปรานียิ่งผู้ทรงสอนมนุษย์โดย ใช้ปากกา พระองค์ทรงสอนให้มนุษย์รู้ในสิ่งที่เขาไม่รู้”

(อัล-อัลก : 1-5)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นการได้รับบทบัญญัติโครงการแรกของท่านปมูฮัมหมัด ﷺ ได้แก่ ชูเราะฮ์อัล-ออลักอาซะฮ์ที่ 1-5 และเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่าท่านคือบุคคลที่ถูกเลือกให้เป็นศาสดาผู้เผยแผ่คำสั่งสอนที่สัตย์จริง ท่านอาลีบินอาบีตอลีบเคยเล่าถึงลักษณะอุปนิสัยของท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ ว่า “แท้จริงแล้วท่านคือมนุษย์ผู้เที่ยงตรงที่สุด” ได้กล่าวไว้ในฮาดิษที่รายงานโดยอิบนุอุมร์ว่า เราสามารถรับรู้ว่าคุณศาสดามูฮัมหมัด ﷺ ยินดีหรือโกรธกริ้ว เพราะท่านไม่เคยกล่าวคำที่เลื่อมเสียด และไม่เคยกล่าววาดีในตอนที่ดีหรือในตอนที่ไม่ดี ท่านเป็นคนร่าเริงเมื่อสุขท่านก็จะสุข และเมื่อท่านให้คำตักเตือนท่านก็จะตักเตือนอย่างเต็มที่ ถ้าหากท่านโกรธท่านก็จะโกรธเพื่ออัลลอฮ์เท่านั้น ไม่ใช่เพื่อเรื่องส่วนตัว บทบาทหน้าที่ของท่านในขณะนั้น Kuswanto dan Rasyid (2013) กล่าวว่า ท่านศาสดา ﷺ เป็นผู้ให้ความรู้ และเป็นผู้นำที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานคัมภีร์อัล-กุรอานเพื่อเป็นบทชี้ทางนำแก่ประชาชาติ เรื่องราวบางส่วนที่เกี่ยวกับแบบอย่างที่สัตย์จริงจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้แก่

1. ท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ เป็นแบบอย่างที่สัตย์จริงสำหรับศาสนิกชน มูฮัมหมัด ﷺ เป็นสามัญชนธรรมดาที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงยื่นความโดดเด่นเสมือนบุคคลที่ถูกคัดเลือกนั้น คุณลักษณะอุปนิสัย และวิถีชีวิตของท่านจึงเป็นที่ยอมรับแก่มวลมนุษย์ ดังคำกล่าวของท่านว่า “ผู้ใดที่ทำตามฉัน กลุ่มชนที่เข้าในกลุ่มชนของฉัน และผู้ใดที่ไม่ทำตามฉัน ไม่ใช่ชนที่เข้าในกลุ่มชนของฉัน” ฮาดิษดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความหมายของแต่ละบทฮาดิษจากท่านศาสดามีความสำคัญเสมือนแนวทางการดำรงชีวิตของศาสนิกชนในโลกนี้ และโลกหน้า เพราะว่าท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ ดังโครงการที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอานเกี่ยวกับการเป็นบุคคลแบบอย่างที่ดี (Uswatun hasanah) Siti Zulaikhah (2005) ได้กล่าวว่า ภาพพจน์ส่วนตัวท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ ในฐานะผู้นำท่านจะไม่ปกครองบนพื้นฐานอำนาจความต้องการของตัวเองตรงกันข้ามท่านจะดำรงชีวิตเรียบง่ายอย่างคนยากจนธรรมดาทั่วไปเหมือนคนอื่นๆ ท่านอยู่อย่างพอเพียงร่วมกับสาวกของท่านๆ ลีเมรชาติทุกข์ และสุขไม่ใช่แค่อยู่บนบัลลังก์ห่างจากทุกข์ยากของศาสนิกชน แม้กระทั่งสมบัติของท่านเองท่านจะบริจาคเพื่อช่วยเหลือศาสนิกชนของท่านในยามจำเป็น สมบัติไม่ใช่เป้าหมายของท่าน แต่สิ่งที่เป็นสมบัติของท่านคืออัล-กุรอาน และฮาดิษที่ยังคงเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตของประชาชาติอิสลามชนรุ่นหลัง และนี่คือสมบัติที่ท่านศาสดาฝากไว้ให้กับศาสนิกชนของท่านไม่ใช่สมบัติความร่ำรวยใดๆ วิธีการประพฤติตนที่ดีหรือพฤติกรรมที่ดีถือว่าดี และเป็นที่พิสูจน์แล้วในอดีตว่าสัตย์จริงสำหรับคนรุ่นต่อมาในศตวรรษที่สองของอิสลาม

2. ท่านนบีอุหมัค ﷺ เป็นผู้ที่ไม่รู้หนังสือ (Ummi) อุหมัคหมายความว่า ไม่สามารถอ่าน และเขียนได้แต่ท่านมาเพื่อนำคัมภีร์จากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพื่อกล่าวถึงกฎหมายใหม่ และข่าวใหม่ที่ต้องเกี่ยวกับผู้คนสมัยก่อนหน้าท่าน และนอกจากนี้ข่าวเกี่ยวกับสิ่งที่ผ่านมา และสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามคุณลักษณะอุหมัค (Ummi) ของท่านนบีอุหมัค ﷺ แต่ท่านเป็นหนึ่งในศาสนทูตที่ได้รับบทบัญญัติจากพระองค์อัลลอฮ์โดยผ่านมลาอิกะฮ์ญิบรีล และไม่ใช้บทความที่เขียนขึ้นเองแต่แท้จริงมาจากพระองค์อัลลอฮ์

Andika Bima Taufan & Sus Budiharto (2015) ได้กล่าวว่า เทคนิควิธีการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามด้านความสัตย์จริง (Siddiq) ได้แก่ 1) การยึดมั่นปฏิบัติตามตัวแบบท่านนบีอุหมัค ﷺ ในคุณลักษณะด้านความสัตย์จริง (Assidiq) และ 2) การสร้างความเคซินในการนำภาวะผู้นำแบบท่านนบีอุหมัค ﷺ ใน 4 ด้านข้างต้นมาใช้ในการบริหารการศึกษา และใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ

จากรายละเอียดคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามในด้านความสัตย์จริง (Siddiq) ข้างต้นผู้วิจัยสามารถสรุปคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารสำหรับการวิจัยนี้ ได้แก่ การให้ความสำคัญในการพัฒนาจิตใจ การมีความซื่อสัตย์ เปิดเผย มีความหวัง หวังดีต่อผู้ร่วมงาน เห็นใจผู้ร่วมงาน สร้างผู้ร่วมงานให้มีความบริสุทธิ์ใจ กระตุ้นชักชวนให้ทำงาน พัฒนาลูกน้อง สร้างกำลังใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา การพูดจริงทำจริง เป็นตัวอย่างที่ดี ไม่ผิผิตัญญา รับผิผิตชอบต่อหน้าที่จริงจังจริงใจ มีกำลังใจสูง ทำให้เกิดมีความขำเกรงต่ออัลลอฮ์ สร้างมารยาทที่ดีงามต่อกัน และมีความพยายามให้ผู้ร่วมงานมีความจริงใจ มีอุดมการณ์ มีความเรียบง่าย ทุ่มเททำงาน มีสติ และสมาธิเคร่งครัดตามหลักการอิสลาม มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์แบบอิสลาม มีการตรวจสอบประเมินผลและปรับปรุงแก้ไข ศรัทธามั่นคงต่ออัลลอฮ์ และศรัทธาที่ถูกต้อง

2) ด้านความรับผิดชอบ / เป็นที่ไว้วางใจได้ (Amanah)

Tim Penyusun Kamus Pusat Bahasa (2008 : 47) ให้ความหมายคำว่า Amanah เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับในพจนานุกรมภาษาอินโดนีเซียว่ามีหลายความหมาย ได้แก่ คำสั่งเสีย สันติภาพ ความสงบ และการเชื่อถือ เป็นคำที่มาจากภาษาอาหรับ ได้แก่ A-mu-na, ya'munu, Amnan wa Amanat ที่มีความหมายว่า ซื่อสัตย์หรือได้รับการเชื่อถือ คำกริยานี้มีรากจากอักษร Hamzah min nun ที่หมายถึง ที่สำคัญ สันติภาพ สงบ และหายจากการหวาดระแวง ในหลักของภาษา Amanah หมายถึงความเชื่อใจอย่างหนึ่งของฝากที่ต้องส่งคืนเมื่อถึงเวลา (Al wadi ah) ความไว้วางใจเกิดขึ้นมาจากความศรัทธา และ Al tsiqah ที่หมายถึง ความเชื่อ Ar-Rahib Al Isfahani ได้กล่าวว่า ในอัล-กุรอานพบคำว่า Amanatun จำนวน 6 ครั้ง ประกอบด้วย Amaanaat 4 ครั้ง และ Amanatun 2 ครั้ง

Ar-Raghib Al-Isfahani ให้ความหมาย Amanah หมายถึง จิตใจที่สงบ (Tu'maninatun Al-nafs) จากรากศัพท์นี้เป็นรูปแบบของ Iman และ Aamin ในหลายโองการในอัล-กุรอานดังที่อัลลอฮ์กล่าวว่า

وَأِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنَ مَقْبُوضَةً فَإِنْ أَتَى بَعْضُكُمْ
بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِمِنَ أَمْنَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا وَمَنْ
الشَّهَادَةِ يَكْتُمُهَا فَإِنَّهُ إِثْمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾

ความว่า “และหากพวกเจ้าทั้งหลายอยู่ในระหว่างเดินทาง และพวกเจ้าไม่พบผู้บันทึกคนใดก็ให้ (กู้หนี้แบบ) มีสิ่งล้ำค่า ประกันที่ถูกลืมไว้ (โดยเจ้าหนี้) ดังนั้นหากต่างฝ่ายต่าง ไร้ใจซึ่งกันและกัน (ทำการกู้ยืมโดยไม่มีสิ่งล้ำค่าประกัน และไม่ มีสัญญาเอกสาร) อันลูกหนี้ได้รับความไว้วางใจก็ต้องชำระ คืนแต่สิ่งที่ถูกไว้ใจ (คืนหนี้สินนั้น) เสีย (เมื่อครบกำหนด) และเขาจงยำเกรงอัลลอฮ์ ผู้ทรงอภิบาลเขา และพวกเจ้าอย่า ปิดบังการเป็นพยาน และบุคคลใดปิดบังมัน แน่แน่นอนหัวใจ เขาข้อมเป็นบาป และอัลลอฮ์ทรงรอบรู้ในการกระทำของ พวกเจ้าทั้งหมด

(อัล-บาคอเราะฮ์:283)

จากโองการข้างต้น Ahmad Mushthafa Al-Maraghi (1974) ได้ให้นิยามคำว่า أمانة (Amanah) สำหรับในโองการนี้หมายถึง ได้รับความไว้วางใจ สำหรับการวิจัยนี้เป็นคุณลักษณะผู้นำ ตามหลักการอิสลามที่สำคัญเช่นกัน

และอัลลอฮ์ได้ดำรัสไว้ในอัล-กุรอานอีกว่า

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ
النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢٨٤﴾

ความว่า “แท้จริง อัลลอฮฺทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็จะต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮฺทรงแนะนำพวกเจ้าด้วยสิ่งซึ่งดีจริงๆ แท้จริงอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงได้ยินและได้เห็น”

(อัลนิสาอ์ :58)

และอัลลอฮฺได้ทรงดำรัสไว้ในอัล-กุรอานอีกว่า

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَتَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

ความว่า “โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงอย่าทุจริตต่ออัลลอฮฺ และรอซูล และจงอย่าทุจริตต่อบรรดาของฝากของพวกเจ้า โดยที่พวกเจ้ารู้กันอยู่”

(อันฟาละ: 27)

ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ถือเป็นความรับผิดชอบที่หนักมากทำให้สรรพสิ่งอื่นจากมนุษย์ไม่กล้าที่จะรับภาระหน้าที่นี้จากพระองค์อัลลอฮฺ ดังที่พระองค์อัลลอฮฺได้ทรงดำรัสไว้ในคำกิริอัล-กุรอานว่า แท้จริงแล้วเราได้มอบหมายหน้าที่ให้กับท้องฟ้า และภูเขาซึ่งได้ดำรัสไว้ดังนี้

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

ความว่า “แท้จริงเราได้เสนอการอามานะฮ์แก่ชั้นฟ้าทั้งหลาย และแผ่นดิน และขุนเขาทั้งหลาย แต่พวกมันปฏิเสธจะแบกรับมัน และกลัวต่อมัน (คือภาระอันหนักอึ้ง) และมนุษย์ได้แบกรับมัน แท้จริงเขา (มนุษย์) เป็นผู้อธรรม

(อัลอะห์ซาบ:72)

Al-Qurtubii (2008: 612) อัลกุฎูบียอธิบายว่าอามานะฮ์เป็นคุณลักษณะทั่วไปที่มีความเกี่ยวข้องในทุกการกระทำของศาสนา ส่วน Asy-syaukani Al Imam (2006) ได้อธิบายว่า

อามานะฮ์ก็คือความศรัทธาและหน้าที่ที่บุคคลได้รับมานั้นถ้ารับผิดชอบต่อหน้าที่ดังกล่าวก็จะได้รับผลบุญ แต่ถ้าหากละเลยต่อหน้าที่ดังกล่าวก็จะได้รับบาป ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า อามานะฮ์ก็คือทุกๆ หน้าที่ และอามานะฮ์ที่หนักที่สุดคืออามานะฮ์ต่อการรับผิดชอบในสิ่งของ ในทุกๆ ความคิดเห็นได้มีความหมายในเชิงเดียวกันได้แก่การตั้งอนุญาต และอามานะฮ์นั้นถือเป็นกฎหมายอิสลามที่จำเป็นต้องรับผิดชอบจนหมดอามานะฮ์ ดังที่อัลลอฮ์ได้ดำรัสไว้ว่า

إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرِكُمْ أَنْ تُوَدُّوا إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็ต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงแนะนำพวกเจ้าด้วยสิ่งซึ่งดีจริงๆ แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงไต่ถาม และได้เห็น”

(อันนิสาฮ์ :58)

M Quraishi Shihab (2000: 457) ให้ความหมายของคำ “อามานะฮ์ (Amanah)” ว่าหมายถึงบางสิ่งที่ได้มอบให้กับผู้อื่นเพื่อให้ผู้อื่นดูแลจนถึงเวลาที่จะคืนกลับ อามานะฮ์จะไม่ถูกมอบให้กับผู้ใดโดยเว้นผู้ที่มีความสามารถที่จะดูแล และในโอกาสที่อัลลอฮ์ได้มอบอามานะฮ์ให้กับผู้ที่มีความสามารถโดยพระองค์จะไม่มอบอามานะฮ์ที่เกินความสามารถต่อบุคคลหนึ่ง อามานะฮ์นั้นได้ครอบคลุมถึงผู้ที่ปกครองสิ่งของเช่นลูกๆ และในทุกคำสั่งนั้นเป็นความรับผิดชอบที่พระองค์ได้มอบให้แก่มนุษย์ ดังนั้นคนที่ได้รับอามานะฮ์ต้องมีคุณลักษณะที่สอดคล้องจากโครงการข้างต้น Ibnu Katsir (1974) ให้ทรงทราบว่าพระองค์อัลลอฮ์ทรงแจ้งให้มนุษย์ได้ทราบ ว่า พระองค์ทรงสั่งให้มอบหมายหน้าที่แก่ผู้ที่มีสิทธิ์สมควรได้รับหน้าที่นั้น

จากโครงการอัล-กูรออันข้างต้น การให้ภาระหน้าที่หรือการไว้วางใจจากพระองค์อัลลอฮ์ต่อว่าให้ปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์ไม่ใช่การสั่งเฉพาะต่อท่านศาสดามุฮัมมัดเท่านั้น แต่รวมไปถึงสั่งใช้ต่อประชาชาติของท่านทุกคนด้วย มนุษย์ทุกคนย่อมมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบต่อพระองค์อัลลอฮ์แม้เพียงน้อยนิดก็ตาม Siti zulaikhah (2005) ได้กล่าวว่า ศาสดามุฮัมมัด ﷺ ได้พิสูจน์ว่าท่านคือบุคคลที่สามารถเชื่อถือได้ เพราะว่าท่านสามารถรักษาความลับที่ควรจะเป็นความลับ และสามารถถ่ายทอดในสิ่งที่ควรจะถ่ายทอด บางสิ่งบางอย่างที่ควรบอกไม่ใช่ว่าไม่ยับยั้งชั่งใจ แต่จะไม่ถูกแก้ไขเพิ่มเติมหรือลดน้อยลง ดังนั้นความเป็นจริงทุกสิ่งที่ท่านศาสดาได้รับบัญญัติท่านจะ

ถ่ายทอดเสมือนคั่งที่ท่านได้รับบัญญัตินั้น สมบัติที่ได้ในศึกสงครามท่านไม่เคยยึดไว้แม้เล็กน้อยเพื่อส่วนตัวไม่เคยเปิดเผยความลับความอับอายของผู้คนที่มาขอคำปรึกษาจากท่านเพื่อให้ผ่านพ้นปัญหาไปด้วยดี ศีลธรรมสามารถเชื่อถือได้นี้แปลว่าข้อสัตย์ในหน้าที่ของความเป็นศาสนทูต ﷺ โดยไม่มีการเปิดเผยใดๆ หมายความว่าศาสดาไม่ใช่แค่เพียงเผยแพร่สิ่งที่ส่งผลกำไร และสิ่งที่เสียหายให้แก่ตัวเอง แต่ทว่าคุณลักษณะนิสัยอามานะฮ์ที่มีในตัวท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ นั้นหนักแน่น และมีประสิทธิภาพมาก ทุกอย่างที่ท่านกระทำนั้นมาจากคำสั่งของพระองค์อัลลอฮ์เพื่อศาสนิกชนของท่าน ความยากจนที่ท่านเคยประสบนั้นพิสูจน์ได้ว่าท่านตระหนักถึงแต่หน้าที่ความรับผิดชอบเพื่อเผยแพร่คำสั่งสอนแก่ศาสนิกชนของท่านอย่างแท้จริง ท่านไม่เคยกลัวความจนเพราะว่าตั้งแต่ท่านได้เป็นศาสนทูตท่านหวังเพียงแค่ได้เผยแผ่อิสลามที่เป็นหน้าที่เท่านั้น ถึงแม้หน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับควมไว้วางใจจากพระองค์อัลลอฮ์ต่อบทบัญญัติที่ต้องเผยแผ่นั้นจะเป็นภาระให้แก่ท่านแต่ท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ เผยแผ่บทบัญญัติได้อย่างดีที่สุด และเต็มใจที่จะต้องทนทุกข์ทรมานในการดำเนินบทบัญญัตินั้นแม้ท่านจะเจออุปสรรคที่หนักหนาก็ดำเนิน ท่านรอซูลได้กล่าวไว้ว่า

"จะไม่ได้รับอิหม่านถ้าหากว่าเขาไม่ทำตามอามานะฮ์ และ
อิหม่านของเขาจะไม่สมบูรณ์ถ้าหากว่าเขาไม่ทำตามสัญญา"

(รายงานโดยอะหมัด)

ความซื่อสัตย์ถือว่าเป็นหนึ่งวิธีที่ได้รับอามานะฮ์ที่ดี และมีความสามารถที่จะดูแล
สิ่งหนึ่งถือว่าเป็นอามานะฮ์ที่ดีเช่นกัน

ท่านรอซูลได้กล่าวแก่อาบูซารว่า

"อาบูซาร! เธอเป็นคนอ่อนแอภารกิจที่เรียกว่า อามานะฮ์ ในวัน
กียามะฮ์ก็จะได้เป็นแค่ความรู้สึกเสียใจ และเป็นที่น่าอับยศ
ยกเว้นผู้ที่ได้ทำตามคำสั่ง และได้รับผิดชอบอย่างเต็มที่"

(รายงานโดยมุสลิม)

จากอัล-กูรออัน และอัล-ฮาดีษข้างต้นสรุปได้ว่า อามานะฮ์แบ่งออกเป็นสอง
ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ อามานะฮ์เป็นหน้าที่ที่มาจากอัลลอฮ์ และอามานะฮ์ที่มาจากมนุษย์ Ibnu Katsir
(2001: 252) ได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับอัล-กูรออัน และอัล-ฮาดีษข้างต้นเกี่ยวกับคำว่า อามานะฮ์
(Amanah) โดยให้ความหมายในสองแง่มุม ประกอบด้วย อามานะฮ์ในความหมายการรับผิดชอบ

ของมนุษย์ต่ออัลลอฮ์ และอามานะฮ์ในความรับผิดชอบมนุษย์ต่อมนุษย์ ดังนั้นอามานะฮ์เกี่ยวข้องเสมอกับความรับผิดชอบจากชาติข้างต้นสรุปได้ว่า มนุษย์ได้รับอามานะฮ์จากอัลลอฮ์ อามานะฮ์ที่ได้รับสมควรที่จะรับผิดชอบโดยเกี่ยวโยงเข้ากับการจัดการ เพื่อมุ่งสู่ตามเป้าหมายที่กำหนดเอาไว้ ดังนั้นทุกคนในองค์กรรับอามานะฮ์ที่เหมาะสมต้องรับผิดชอบในส่วนที่เหมาะสมต่อตัวเขาเอง และอามานะฮ์ที่ได้รับมาไม่ใช่แค่ความรับผิดชอบแค่ในโลกนี้แต่มีความเกี่ยวพันในโลกหน้า (Akhirah) ด้วยการนับถือศรัทธาเชื่อมั่นต่ออิสลามส่งผลให้มุสลิมมีความระมัดระวังในหน้าที่ของตนเพราะเชื่อว่าเขาต้องรับผิดชอบหรือได้รับผลตอบแทนอย่างแน่นอนในวันโลกหน้า

Setiadi & Budiharto (2008) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะการเป็นที่ไว้วางใจได้ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นหลักฐานว่า ท่านนบีเป็นผู้ที่สามารถเป็นที่ไว้วางใจได้ เพราะว่าท่านสามารถรักษาความเชื่อมั่นต่อตัวของท่านโดยการปกปิดไม่เปิดเผยต่อสิ่งที่จำเป็นต้องปกปิดอำพราง และในทางกลับกันท่านเป็นผู้เผยแผ่เปิดเผยต่อสิ่งที่จำเป็นต้องเปิดเผยสู่มนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้นท่านนบีไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมหรือตัดทอนบางส่วนต่อสิ่งที่อัลลอฮ์สั่งใช้ให้เผยแผ่ท่านรอซูลุลลอฮ์มีบทบาทหน้าที่เป็นศาสนทูต ครูผู้สอน และผู้นำ โดยท่านนบีมีองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามใน 4 ประการ Siti Zulaikhah (2005) ได้กล่าวว่า เป็นที่ไว้วางใจได้ (Amanah) หมายถึงการที่ท่านนบีเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่พระองค์อัลลอฮ์มอบหมายไว้ในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านการเมือง ด้านสังคม เศรษฐกิจ ศาสนาและด้านการศึกษา กิจการมารยาทที่ควรมีสำหรับผู้นำเสมือนดังที่ศาสนทูตควรมีคือ ความน่าเชื่อถือก่อนหน้าที่ท่านจะเป็นศาสนทูตท่านก็ได้รับการไว้วางใจ และมีความน่าเชื่อถือมาก่อนแล้ว คุณลักษณะดังกล่าวเป็นที่ยกย่องจากเหล่าผู้นำต่างๆ และเหล่าบรรดาเศาะดิกก่อนหน้านั้น Fauzam and Budiharto (2009) ได้กล่าวว่า ผู้นำที่สามารถเชื่อถือได้คือผู้นำที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ สามารถเชื่อถือได้ในที่นี้หมายถึงอะไรก็ตามที่ได้รับความไว้วางใจต่อท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ จะครอบคลุมทุกด้านของชีวิต เช่น ด้านการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา และการศึกษา

Siti Zulaikhah (2005) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะการเป็นที่ไว้วางใจได้ของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็นคุณลักษณะที่มีตั้งแต่ท่านยังเยาว์วัย กล่าวคือ ท่านมีความสมบูรณ์แบบเพียบพร้อมได้รับการฝากเพื่อชำระล้างหัวใจโดยญิบรีล ตั้งแต่ตอนเป็นทารกท่านจึงมีจิตใจที่บริสุทธิ์เป็นพื้นฐานของการพัฒนาผู้นำตามหลักการอิสลามของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ หลักฐานที่เป็นบทพิสูจน์ว่าท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็นที่เชื่อถือได้แก่การดำเนินชีวิตของท่านแต่ละวัน ทุกคนเป็นพยานได้ว่า ท่านจะรักษาในสิ่งที่ท่านได้รับความไว้วางใจสมบัติที่ได้จากสงครามท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ จะให้ปีละละ โคนเรียกทุกคนสามครั้งเพื่อนำสมบัติมารวมกันจากนั้นท่านจะแบ่งเป็นห้าส่วน มีอยู่คนหนึ่งแบกมัดสิ่งของที่ทำจากขนสัตว์ และพูดว่า "โอ้ท่านศาสดานี้คือสิ่งที่ข้า

“ได้รับจากการรบ” ท่านศาสดากล่าวว่า “ท่านได้ยินเสียงที่บีลาตะโกนเรียกสามครั้งนั้นหรือ?” ชายผู้นั้นตอบว่า “ใช่” ท่านศาสดา ﷺ กล่าวว่า “แล้วอะไรที่ขัดขวาง เจ้านำสิ่งนี้มาให้ข้า?” ชายผู้นั้นให้การเกี่ยวกับสาเหตุที่เขานำมาให้ข้า จากนั้นท่านศาสดา ﷺ กล่าวว่า “อย่างไรก็ตามฉันจะไม่รับของสิ่งนี้จากเจ้า และเจ้าเองนั้นแหละที่จะมอบสิ่งของนี้ให้ฉันในวันกิยามะฮ์”

Siti zulaikhah (2005) ได้กล่าวว่า หน้าที่ๆ เกี่ยวข้องกับศาสดา คือ การเผยแผ่โอองการของอัลลอฮ์แก่มวลมนุษย์ในหลักการศึกษาแท้จริงแล้วระหว่างศาสดากับครูนั้นมีความคล้ายคลึงกัน เพราะทั้งสองเป็นการถ่ายทอดความรู้ ส่วนศาสดามุฮัมมัด ﷺ คือผู้ที่เผยแผ่คำสั่งสอนอัล-กูรออันเปรียบเสมือนครูของประชาชาติของท่าน ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า ท่านศาสดามุฮัมมัด คือครูใหญ่ของมวลมุสลิม และเป็นผู้นำทางการศึกษาอิสลามที่คอยให้คำแนะนำเพื่อนำพามนุษย์ไปในทางที่ถูกต้องมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ Andika Bima Taufan & Sus Budiharto (2015) ได้กล่าวว่า เทคนิควิธีการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามด้านความรับผิดชอบ/เป็นที่ไว้วางใจ (Amanah) ได้แก่ 1) การยึดมั่นปฏิบัติตามตัวแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในคุณลักษณะด้านความสัตย์จริง (Assidiq) และ 2) การสร้างความเคยชินในการนำภาวะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้านข้างต้นมาใช้บริหารการศึกษา และใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามที่สังเคราะห์ได้ ประกอบด้วย การมีความเคารพต่อผู้ร่วมงาน และได้รับการเคารพจากผู้ร่วมงาน มั่นใจในตัวเอง แสดงความมั่นใจต่อผู้ร่วมงาน มีความรับผิดชอบสูง ทำให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างผู้ร่วมงาน และผู้บริหาร มีความไว้วางใจระหว่างกัน เข้าใจความรู้สึกนึกคิด และความต้องการของเพื่อนร่วมงานเชื่อมั่นต่อความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชาของผู้ร่วมงานในแง่ดีมีความเป็นประชาธิปไตยให้อิสระมองว่า ผู้ร่วมงานเป็นผู้ชอบทำงานให้ได้รับความสำเร็จ ผู้บริหารเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ร่วมงานใช้วิธีการสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตยสร้างความปรองดองด้วยการสื่อสารจากรายละเอียดข้างต้นสามารถวิเคราะห์เป็นคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม รับผิดชอบต่อน้ำที่

3) ด้านการเผยแผ่ และสื่อสารคำสอนอิสลาม (Tabligh)

Siti Zulaikhah (2005) ได้กล่าวว่าด้านการเผยแผ่อิสลาม (Tabligh) หมายถึงการเผยแผ่คำสอนของอิสลามทั้งหมดจากท่านนบีซึ่งเป็นคำสั่งจากอัลลอฮ์ไปสู่มนุษย์และญิน โดยผ่านทางคำพูดการปฏิบัติ และการยอมรับของท่านนบี ﷺ

Siti Zulaikhah (2005:34) ได้กล่าวว่า อัลลอฮ์ได้ส่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มาเพื่อให้คำตักเตือน ได้แก่ เพื่อให้การชี้แนะประชาชาติของท่านเพื่อทำการปรับปรุง และเตรียมมนุษย์ให้ได้รับความสุขทั้งบนโลกนี้ และโลกหน้า

เครื่องหมายทางประวัติศาสตร์ต่อไปนี้เป็นหลักฐานว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น มีคุณลักษณะเผยแผ่อิสลาม (Tabligh) ได้แก่

1. มีอัล-กูรออันที่เป็นปาฏิหาริย์ ได้แก่ การประทานอัล-กูรออันลงมาเป็นสิ่งอัศจรรย์ (Mu Jizat) ที่ใหญ่ที่สุดเพื่อให้ท่านนบีมุฮัมหมัดนำมาเผยแผ่แก่มนุษย์

2. เหตุการณ์อิสรออฺ และเม็ยะร็อจ ได้แก่ เหตุการณ์การเดินทางของท่านรอซูล ﷺ โดยอัลลอฮ์ได้ให้มีหลักฐานยืนยันความจริงโดยการให้ท่านนบิได้ขึ้นสู่ฟากฟ้า และได้เห็นเครื่องหมายความยิ่งใหญ่ของอัลลอฮ์แก่ท่าน และมีวิทญ์ปัญญอันยิ่งใหญ่ ได้แก่ อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งใช้ให้ปฏิบัติละหมาด 5 เวลา และให้ถือเป็นคำสั่งภาคบังคับ (Wajib)

ความเป็นศาสดาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในตอนที่ท่านมีอายุ 40 ปี เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นหนึ่งในบุคคลที่ถ่ายทอดบทบัญญัติของพระเจ้า การมาของมลาอิกะฮ์ญิบรีลเพื่อสั่งให้ท่านอ่านโองการจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เป็นการแจ้งให้ทราบว่าคุณเป็นหนึ่งในบรรดาศาสนทูตของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ แน่แน่นอนไม่มีหนังสือรับรองหรือสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นศาสดาของท่าน บทบัญญัติแรกที่ลงมาในวันที่ 17 รอมฎอน คือ ซูเราะห์ อัล-อาลัก โองการที่ 1-5 ดังกล่าวข้างต้นที่จะเป็นข้อพิสูจน์นับตั้งแต่นั้นมา ท่านเป็นศาสนทูตของพระองค์อัลลอฮ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ชักชวน และตักเตือนมนุษย์ให้หันมัสการเพียงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น หมายความว่า ท่านได้นำพามนุษย์ไปในทางที่เที่ยงตรง และไม่ปิดบังต่อคำสอนของพระองค์อัลลอฮ์ ซึ่งเป็นหน้าที่หลักของท่านมีระบุในโองการของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวว่า

قُلْ يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ

وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَآٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ الْنَّبِيِّ الْآٰتِي

الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهِ وَآَتٰبُهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿٢٠﴾

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุฮัมมัด) ว่า โอ้มนุษย์ทั้งหลาย แท้จริงฉันคือรอซูลของอัลลอฮ์มายังพวกท่านทั้งมวล ซึ่งพระองค์นั้นอำนาจแห่งบรรดาชั้นฟ้าและแผ่นดินเป็นของพระองค์ ไม่มีผู้ใดควรได้รับการเคารพสักการะ นอกจากพระองค์เท่านั้น ผู้ทรงให้เป็น และทรงให้ตาย ดังนั้นพวกท่านจงศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และรอซูลของพระองค์ผู้เป็นนบิที่เขียนอ่านไม่เป็นซึ่งเขาศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และคำรัสทั้งหลายของพระองค์ พวกเจ้าจงปฏิบัติตามเขาเถิดเพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับคำแนะนำ”

(อัล-อะรอฟ:158)

ตำแหน่งที่เรียกว่า ศาสดามูฮัมหมัดนั้นมีภาระหน้าที่เพิ่มมากขึ้นในการตอบรับหน้าที่จากพระองค์ในช่วงแรก ณ เมืองเมกกะฮ์ ท่านเป็นศาสดาแต่ท่านไม่คุ้นชินกับการถูกเรียกว่า ศาสดา จากนั้นในช่วงสมัยที่สองของเมืองเมกกะฮ์ ท่านได้รับขนานนามว่า ศาสดามูฮัมหมัด ﷺ เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้รับการยืนยันในโอองการของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้ดำรัสว่า

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١﴾

ความว่า “แท้จริงอัล-กุรอานนั้นคือ คำกล่าวของรอสูล ﷺ ผู้ทรงเกียรติ

(อัล-ฮากเกาะห์:40)

Siti zulaikhah (2005) ได้ให้ทรรศนะอีกความหมายหนึ่งที่กล่าวถึงท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ เปรียบเสมือนของขวัญจากอัลลอฮ์ ﷻ ที่เป็นคัมภีร์ (Mundrir) ที่หมายถึงผู้คอยตักเตือน พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ดำรัสว่า

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ مِّنْ نَّحْنُهَا ﴿٢﴾

ความว่า “ความจริงเจ้าเป็นแต่เพียงผู้ตักเตือนแก่คนที่หวาดหวั่นมัน (วันกิยามะฮ์) เท่านั้น”

(อัล- นาซียาต: 45)

อัลลอฮ์ได้บัญญัติให้ท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ คอยตักเตือน และให้คำแนะนำแก่ศาสนิกชนแก้ไขปัญหา และเตรียมความพร้อมให้แก่มนุษย์เพื่อได้รับความสุขทั้งโลกดุนยานี้ และในโลกอาคีเราะฮ์ ความเป็นมุนดรีที่ได้จะสามารถให้ท่านปกครอง และถ่ายทอดบทบัญญัติให้แก่มวลมนุษย์ทุกคนที่ศรัทธาจะต้องแน่ใจว่าพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเลือกศาสนทูตในหมู่มนุษย์เพื่อเผยแผ่หลักคำสอนแก่ศาสนิกชนของท่าน ทุกสิ่งทุกอย่างที่บัญญัติให้แก่ท่านเพื่อเผยแผ่พร้อมอธิบายเกี่ยวกับกฎหมายการกระทำที่ดีงาม และกิริยามารยาทที่พวกเขาควรกระทำ

หลักฐานที่พิสูจน์ความเป็นศาสดาของท่านคือ การที่ท่านได้รับสิ่งเหนือธรรมชาติ (Mu Jizat) ได้แก่ อัลลอฮ์ทรงมอบคัมภีร์อัล-กุรอานให้แก่ศาสดามูฮัมหมัด และทรงประทานคัมภีร์แก่บรรดาศาสดาก่อนหน้านี้ ดังเช่นท่านศาสดาอิซา ส่วนอัล-กุรอานนี้เป็นข้อพิสูจน์ความจริง และเป็นมูอฺญีซาตของท่านรอสูลุลลอฮ์ ท่านเป็นศาสดาองค์สุดท้าย สิ่งเหนือธรรมชาติ (Mu Jizat) ที่

อัลลอฮ์มอบให้กับศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็นเสมือนเครื่องมือในการเผยแผ่คำสอนอิสลามว่าแท้จริงมาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

เรื่องราวบางส่วนที่เป็นหลักฐานว่าท่านศาสดา ﷺ มีคุณลักษณะเผยแผ่อิสลามมีดังนี้

1. คัมภีร์อัล-กุรอานที่เป็นมูอฺญิซัต (Mu Jizat) หลักฐานที่ยืนยันว่าท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ มีคุณลักษณะเผยแผ่อิสลาม (Tabligh) ได้แก่ การประทานอัล-กุรอานแก่ท่านศาสดามุฮัมมัดซึ่งเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ (Mu jizat) อันยิ่งใหญ่ เพื่อนำมาเผยแผ่แก่ประชาชาติของท่านในระยะแรกๆ ของการเป็นศาสนทูต ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ได้เผยแผ่ศาสนาอิสลาม (Tabligh) แบบลับๆ ต่อมาผู้เข้ารับอิสลามเพิ่มมากขึ้น ท่านศาสดาก็ได้รับคำสั่งจากอัลลอฮ์ให้เผยแผ่อย่างเปิดเผย มีอยู่ช่วงหนึ่งท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ขึ้นไปบนภูเขาซอฟาเพื่อตะโกนเรียกชาวกูร็อยช์เพื่อแสดงตนว่าศรัทธาต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และให้ละทิ้งรูปปั้นต่างๆ พร้อมกับเป็นพยานว่า มุฮัมมัด ﷺ คือ ศาสนทูตของพระองค์หลังจากกล่าวเสร็จ พวกกูร็อยช์ก็หาว่าท่านศาสดาเป็นบ้า

2. เหตุการณ์ข้างต้นเป็นหลักฐานว่าท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ ปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายในฐานะศาสนทูตเพื่อเผยแผ่อิสลาม (Tabligh) แก่ประชาชาติของท่านแม้ว่าท่านจะได้รับการดูถูกเหยียดหยามก็ตาม แต่ท่านยังคงเดินหน้าต่อไปด้วยความอดทน ในเหตุการณ์อิสรอุม และเมื่อยะร็อฮ์ อัลลอฮ์ทรงประทานความแข็งแรงแก่ท่านศาสดาในการเดินทางครั้งนั้นเพื่อปฏิบัติหน้าที่การเป็นศาสนทูตด้วยการทำภารกิจขึ้นสู่ชั้นฟ้า อัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานสิ่งพิเศษในเหตุการณ์ครั้งนั้นคือ ทรงบัญญัติให้ละหมาดห้าเวลาสำหรับมุสลิมทุกคนเสมือนเสาหลัก และเป็นความยั่งยืนของอิสลาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ท่านศาสดาได้ถ่ายทอดแก่ประชาชาติของท่าน และเป็นที่ยอมรับแก่ชาวกูร็อยช์ เช่น ท่านอานูบักกร อัซซิดดิก แต่ก็มี การปฏิเสธจากผู้ที่ยอมรับอิสลามใหม่ๆ บางส่วน จากเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นหลักฐานว่า หน้าที่หลักที่ต้องรับผิดชอบของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ คือการชักชวนมนุษย์ให้ศรัทธา และเคารพภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์เพียงองค์เดียวโดยผ่านทาง การดักเตือน เผยแผ่ (Tabligh) ของท่านศาสดาแก่มวลมนุษย์ ดังที่อัลลอฮ์ดำรัสไว้ในอัล-กุรอานซูเราะหฺว่า

قُلْ إِنَّمَا يُوحِي إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

ความว่า “จงกล่าวเถิดมุฮัมมัดแท้จริงฉันได้รับโอวการมาให้ประกาศว่าแท้จริงพระเจ้าของพวกท่านนั้นคือพระเจ้าองค์เดียว ดังนั้นพวกท่านจงจำนตนแก่พระองค์”

(อัล-อันบิญาฮ์ : 108)

คำอธิบายข้างต้นยิ่งชัดเจนว่าท่านศาสดามุฮัมมัด ร.ฮ. คือศาสนทูตที่ถูกยกย่องให้เป็นผู้นำมนุษย์ที่ส่งมาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เกินกว่าผู้นำของท่านศาสดาก่อนหน้านี้หน้าที่การเผยแผ่อิสลาม (Tabligh) เป็นคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของท่านศาสดา คุณลักษณะนี้เสมือนคุณลักษณะการเป็นที่ไว้วางใจได้ (Amanah) แม้ความหมายจะไม่ใช่วางใจได้แต่มีความสามารถในการสื่อโอองการของพระองค์อัลลอฮ์จนกระทั่งชัดเจน และสามารถเข้าใจต่อโอองการทั้งหมดที่เผยแผ่ (Tabligh) เกี่ยวกับคำชี้แนะ และประสงค์ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพราะฉะนั้นคุณลักษณะของท่านศาสดา ร.ฮ. ได้ถูกรวบรวมเป็นฮาดิษถือเป็นคู่มือแก่ชาวมุสลิมรองจากอัล-กุรอาน ดังกล่าวนั้นคุณลักษณะเผยแผ่ของท่านศาสดามุฮัมมัด ร.ฮ. ที่มีความหมายว่า เผยแผ่อิสลามทุกสิ่งทีมาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ หรือมาจากตัวท่านเองที่เรียกว่า อัล-ฮาดิษเป็นสิ่งมาขยายความอัล-กุรอาน ท่านศาสดามุฮัมมัด ร.ฮ. เป็นผู้ทุ่มเททำงานเผยแผ่ศาสนา Andika Bima Taufan & Sus Budiharto (2015) ได้กล่าวว่า เทคนิควิธีการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามด้านการเผยแผ่ และสื่อสารคำสอนอิสลาม (Tabligh) ได้แก่ 1) การยึดมั่นปฏิบัติตามตัวแบบท่านนบีมุฮัมมัด ร.ฮ. ในคุณลักษณะด้านความจริง (Assidiq) และ 2) การสร้างความเคยชินในการนำภาวะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ร.ฮ. ใน 4 ด้านข้างต้นมาใช้บริหารการศึกษา และใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ

จากรายละเอียดภาวะผู้นำเกี่ยวกับการเผยแผ่ และสื่อสารคำสอนอิสลาม (Tabligh) ข้างต้นสรุปเป็นคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม ได้แก่ การพยายามใช้การสื่อสารด้วยวิธีการที่หลากหลายเพื่อการเชิญชวนผู้คำสอนของอัลลอฮ์ การมีความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล การใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมาย การมีกระบวนการในการมีอิทธิพลเหนือผู้ร่วมงาน การกระตุ้นให้มีความร่วมมือทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือของการเป็นผู้นำ สื่อสารเพื่อให้ผู้ร่วมงานมีความก้าวหน้าในชีวิต สื่อสารความหวังดีแก่ผู้ร่วมงานเสมือนการหวังดีแก่ตัวเอง มีการสื่อสารเกี่ยวกับจุดประสงค์วิธีการทำงาน และการใช้ชีวิตตามคำสอนของอิสลาม ผู้บริหารสื่อสารคำสอนอิสลามโดยเป็นแบบอย่างที่ดี สื่อสารคำสอนอิสลามด้วยคำพูด สื่อสารคำสอนอิสลามด้วยความรัก และหวังดี มีความสามารถในการสื่อสารด้วยการใช้สื่อต่างๆ เช่น สีหน้า อารมณ์ การเขียน ใช้เครื่องหมายต่างๆ สร้างความสงบสุขได้ด้วยการสื่อสาร สามารถสื่อสารกับผู้บังคับบัญชา และผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สื่อสารอย่างมีความเปิดเผยโปร่งใส มีวิธีการสื่อสารที่น่าประทับใจ มีการสื่อสารที่สร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน มีการสื่อสารที่สร้างความเป็นพี่น้อง และสื่อสารเน้นย้ำเกี่ยวกับเป้าหมายในการทำงาน

4) ด้านความฉลาดมีไหวพริบ (Al- Fathanah)

Kuswanto dan Rasyid (2013) ได้กล่าวว่าท่านนบีไม่ได้ใช้ความฉลาดเฉพาะในการเข้าใจโครงการของอัลลอฮ์ ﷻ เพื่อถ่ายทอดแก่ประชาชาติเท่านั้นแต่ท่านเป็นผู้นำในทุกด้าน ส่วน Siti Zulaikhah (2005) ได้กล่าวว่าความฉลาดมีไหวพริบ (Fathanah) หมายถึงการมีความฉลาดและไหวพริบของท่านนบีแบบอัจฉริยะในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา และการศึกษาซึ่งได้รับการประทานจากพระองค์อัลลอฮ์ส่งผลให้ท่านนบี ﷺ เป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ท่านได้สร้างความสามัคคีปรองดอง ระหว่างกลุ่มเผ่าที่มีความแตกแยก ปาเถื่อนให้เป็นผู้ศรัทธายำเกรงต่ออัลลอฮ์ ความฉลาดเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นต้องมีสำหรับผู้นำท่านได้ให้ความสำคัญกับการเป็นผู้นำด้านการศึกษาเป็นอย่างยิ่งเพราะท่านถูกส่งมาเพื่อสั่งสอนเผยแผ่ศาสนา ด้านการศึกษาท่านได้รับการศึกษาโดยตรงจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ โดยผ่านมาลาอิกะฮ์โดยอัลลอฮ์ได้ประทานโครงการที่ 1-5 ของบทอัล-อัลก ในครั้งแรกเป็นหลักฐานว่าท่านนบี ﷺ ถูกส่งให้ให้ศึกษาหาความรู้ในแขนงต่างๆ

Siti Zulaikhah (2005 : 40) ได้กล่าวว่า นอกจากความฉลาดที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ประทานแก่ท่านแล้ว เมื่อใดที่ท่านต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ แต่ไม่มีการชี้แนะจากโครงการของอัลลอฮ์ ﷻ ในสถานการณ์ที่ไม่ประทานโครงการเช่นนี้ ท่านนบีแสวงหาหนทางแก้ปัญหาด้วยความชาญฉลาดแต่ไม่ขัดแย้งต่อคำสอนศาสนาแต่อย่างใด พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานแก่ท่านศาสตมูฮัมมัดให้มีความสามารถที่เก่งกล้าต่างจากบุคคลทั่วไป และภาวะผู้นำที่สูงส่ง บรรดามุขรีกัน และศัตรูอื่นๆ ได้ได้ความว่า ท่านคือคนบ้า ท่านรอสูล ﷺ เป็นผู้นำที่อัจฉริยะเหลือเชื่อ และไม่เคยหลุดพ้นจากการถูกเหยียดหยามดั่งเช่นที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นนักรบยาจก และคนบ้าเสียสติ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในฐานะผู้นำท่านได้รวมกลุ่มพวกที่แตกแยกปาเถื่อนให้เป็นสังคมที่ศรัทธาและยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ ได้พร้อมกับความสำเร็จไม่ใช่เพราะว่าท่านมีมูอฺญิฮาดหรือว่าใช้วิธีแบบเหนือธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น ในสงครามบาศ์รที่ชาวกูร็อยช์กลุ่มมากแพ้ชาวมุสลิมที่น้อยกว่านั้น ไม่ใช่เพราะว่ามูอฺญิฮาดเสมอไปแต่เป็นเพราะว่าความเป็นผู้นำของท่านศาสดาที่มาจากผลของการศรัทธาต่อกวาซื้อสัตย์ต่อผู้เพื่อความถูกต้อง และอดทนไม่ขอลงจากสิ่งอื่นใดนอกจากความช่วยเหลือจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ความสำเร็จของท่านศาสดาในฐานะผู้นำมนุษย์ แท้จริงแล้วพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้อำนวยความสะดวกให้แก่ท่าน ความฉลาดนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเข้าใจ และอธิบายในวาระห์ยูของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ความฉลาดถูกอำนวยความสะดวกเพราะว่าความไว้วางใจจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้ผู้นำมนุษย์สู่ศาสนาอิสลามที่ประทานลงมาแก่มวลมนุษย์ เพราะฉะนั้นผู้นำจำเป็นต้องมีความอัจฉริยะมีความสามารถที่จะให้คำแนะนำ ชี้ทาง แสดงความคิดเห็นให้แก่ประชาชาติให้เข้าใจถึงบทบัญญัติของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ความอัจฉริยะด้านคำพูดจาที่ต่างจากปกติเป็นความสามารถเฉพาะตัวของท่านศาสดาเป็นสิ่งสำคัญที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานมาเพื่อ

เผยแผ่อิสลามเพื่อภารกิจของศาสนทูต และความเป็นผู้นำของมวลมนุษยชาติ ท่านไม่ใช่แค่เป็นผู้นำศาสนาอย่างเดียวแต่ท่านเป็นผู้นำในทุกเรื่อง เช่น ด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม รวมถึงการศึกษา ท่านรอซูลุลลอฮฺ ﷺ มีความจริงจังกับปัญหาการศึกษาเพราะท่านถูกส่งมาเพื่อสอน และเผยแผ่อิสลาม พระองค์อัลลอฮฺทรงให้ความฉลาดในการสอน และเผยแผ่อิสลามแก่ท่านผ่านมลาอิกะฮ์ฮีบรียิล ดังในซูเราะห์อัล-อาลักอายะฮ์ที่ 1-5 เป็นคำสั่งให้ท่านอ่านเป็นข้อพิสูจน์ว่า อัลลอฮฺทรงสั่งใช้ให้ท่านศึกษาหาความรู้ ความฉลาดของท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ เริ่มเห็นส่อแววตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น ท่านเป็นที่รู้จักในแวดวงสังคมว่าเป็นคนซื่อสัตย์ และดี สมัยหนุ่มๆ ท่านชอบใช้ความคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตในสังคมที่ป่าเถื่อนเต็มไปด้วยการบูชาเทวรูป จิตที่ชอบครุ่นคิดนี่เองนำพาให้ท่านเป็นผู้ฉลาดได้เป็นผู้นำของมวลมนุษยชาติ มีหลักฐานระบุในอัล-กุรอานว่าท่านเป็นคนที่ไม่สามารถอ่านเขียนได้ ดังนั้นความคิดของท่านจึงไม่ได้มาจากมนุษย์แต่อย่างใด ท่านได้รับการสั่งสอนจาก พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ความฉลาดที่เหลือเชื่อเกินมนุษย์ของท่านอาจจะเหนือกว่าท่านศาสดาท่านอื่นๆ ความอัจฉริยะของท่านเป็นเหมือนอำนาจวิเศษที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ประทานมา

การให้ความรู้ทางการศึกษาจำเป็นจะต้องมีผู้นำที่เก่ง และสามารถสอนให้ลูกศิษย์เข้าใจในสิ่งที่เราสื่อเพราะฉะนั้นพระองค์อัลลอฮฺจึงให้การอ่านเขียนไม่ได้แก่ท่านศาสดามูฮัมหมัด ﷺ ทำให้สามารถยอมรับเป็นหลักฐานได้ว่า ความฉลาดในการเป็นผู้นำของท่านไม่เคยมีในมนุษย์ปกติอย่างเรามาก่อน สิ่งหนึ่งที่เป็นเกียรติความยิ่งใหญ่ และความศักดิ์สิทธิ์ของอัล-กุรอานที่เป็นข้อเท็จจริงว่า คัมภีร์อัล-กุรอานศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่ และเป็นทางนำหลายอย่างเกี่ยวกับการสร้าง การฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้งของมนุษยชาติ ศีลธรรม กฎหมาย เรื่องราว และการตกแต่งที่อ่อนโยน ความเก่งกาจ ได้ประทานลงมาแก่คนที่ไม่รู้ภาษา ไม่เคยเข้าเรียน ไม่เคยเรียนพิเศษ และไม่เคยศึกษาที่มหาวิทยาลัย ขณะเดียวกันไม่เคยพบกับปริญญาดุษฎีหรืออ่านหนังสือความรู้พื้นฐานในสมัยท่าน ความเป็นผู้นำของท่านมาพร้อมกับความฉลาด และท่าทางที่เป็นเลิศ เห็นได้ในตอนที่ท่านเตรียมวางแผน และควบคุมศึกตอนจะไปรบสงคราม ตัวอย่าง ในตอนที่สงครามบาศ์รท่านเตรียมวางแผนที่ดีในการรบจนกระทั่งการสงครามในครั้งนั้นทำให้ศัตรูได้รับความพ่ายแพ้ หากกองทัพอยู่ภายใต้การนำของท่านศาสดามูฮัมหมัดจะได้รับชัยชนะได้อย่างแน่นอน เพราะว่าท่านบริหารด้วยความฉลาดหลักแหลม ความอัจฉริยะที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ประทานให้ท่านในการเผชิญหน้ากับทุกสิ่ง เช่น สหายที่มีปัญหาท่านก็จะแก้ไขปัญหามาตามแนวทางที่ได้ประทานจากอัลลอฮฺถ้าหากว่าปัญหาเกิดขึ้นแต่ไม่มีคำสั่งจากอัลลอฮฺ ﷻ ลงมา ท่านก็จะหาทางแก้ไขในทางที่รอบคอบ และไม่ละเมิดหรือห่างจากหลักคำสั่งสอนของศาสนาอิสลามที่ถูกต้อง

จากรายละเอียดเกี่ยวกับคุณลักษณะของท่านนบีมูฮัมหมัด ﷺ เกี่ยวกับความฉลาดมี ไหวพริบ (Fathanah) ข้างต้นสามารถวิเคราะห์เป็นคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามสำหรับการ

วิจัยนี้ ได้แก่ ผู้บริหารต้องมีความรู้ และทักษะในการบริหารการศึกษาอิสลาม มีการตัดสินใจที่ชาญฉลาด ผู้บริหารมีวิสัยปัญหาทางความคิด และการปฏิบัติ ผู้บริหารการศึกษาอิสลามควรมีสติปัญญาที่เหนือกว่าบุคคลทั่วไป มีความรู้ควบคู่ด้วยการศรัทธาที่มั่นคงต่ออัลลอฮ์ใช้ชีวิตที่ถูกที่ควร สอดคล้องกับหลักการอิสลามมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาที่โรงเรียนเผชิญ มีความสามารถกำหนดวิธีแก้ปัญหาที่เหมาะสมถูกต้อง ความฉลาดทางอารมณ์ และมีญาณวิทยา มีความรอบคอบ และความคิดที่น่าเชื่อถือ มีอารมณ์มั่นคง มีสติ และสุขุม ให้ทางออกแก่ผู้ร่วมงานในการแก้ปัญหาการทำงาน กระตุ้นทางความคิดโดยให้ทางเลือกในการแก้ปัญหา มีบุคลิกน่าประทับใจ จนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานสามารถสร้างบรรยากาศที่สงบสุข และอบอุ่น รู้จักใช้จุดเด่นของตนให้เป็นประโยชน์ รู้จักเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น มีความสามารถในการสื่อสารสองทาง พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รู้จักแสดงความยินดีต่อผู้อื่น มีความรู้รอบตัว มีความเป็นมืออาชีพในการบริหาร และตัดสินใจได้ถูกต้องเหมาะสม มีความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้ในการบริหารงาน ให้กำลังใจผู้ร่วมงาน และแบ่งงานได้ตรงตามความถนัดของผู้ร่วมงาน

5) ด้านหลักศรัทธาที่ถูกต้อง และบริสุทธิ์ใจ (Aqidah Salimah & Ikhlas)

การศรัทธาในความเอกะของอัลลอฮ์คำว่า "Tauhid" ในเชิงภาษามาจากภาษาอาหรับคำว่า "توحيد" หมายถึง เอกะหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่หมายถึงความเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่มีความเสมอเหมือนกับสิ่งใดๆ ส่วนความหมายเชิงอรรถหมายถึง กระบวนการให้ความเอกะแก่คุณลักษณะเฉพาะของอัลลอฮ์ เช่น ความเป็นพระเจ้าของพระองค์ บรรดาพระนาม และคุณลักษณะของพระองค์ ดังที่อัลลอฮ์ได้กล่าวไว้ในอัล-กุรอานว่า

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

ความว่า “จงกล่าวเถิด โอ้มุฮัมมัด ! พระองค์คืออัลลอฮ์ผู้ทรงเอกะ อัลลอฮ์นั้นทรงเป็นที่พึงพระองค์ไม่ประสูติ และไม่ทรงถูกประสูติ และไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนพระองค์”

(อัลอิคลาส : 1-4)

M Yunan Nasution (1984) กล่าวว่า เตาฮิด (Ilmu Kalam) หมายถึง การอธิบายคัมภีร์ทั้งหมดของมนุษย์เพื่อพระองค์อัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียวพร้อมทั้งยึดมั่นต่อความเอกะทางด้าน

คุณลักษณะของพระองค์อัลลอฮ์ ดังนั้นเตฮีดจึงเป็นพื้นฐานขั้นแรกของอิสลามเป็นคำสอนที่ได้รับ การยึดมั่นอย่างเด็ดเดี่ยวที่เรียกว่า อากีดะฮ์ (Aqidah) อากีดะฮ์อิสลามคือความเชื่อที่เต็มเปี่ยม ต่ออัลลอฮ์ บรรดามลาอิกะฮ์ คัมภีร์ บรรดาศาสนทูต วันพิพากษา และการกำหนดศกภาวะทุกสิ่งทุก อย่างของพระองค์อัลลอฮ์ มีความเชื่อมั่นเต็มเปี่ยมเกี่ยวกับสิ่งเร้นลับในโลกหน้า และต่อคำสอน ศาสนาน้อมรับต่อคำสั่งใช้ และกฎระเบียบทั้งหลายที่อัลลอฮ์กำหนดมา และปฏิบัติตามแบบอย่าง ของท่านนบี ความมั่นใจในเตฮีดเป็นเหตุให้มนุษย์ที่ศรัทธามีความเชื่อมั่นว่าทุกอย่างมาจาก พระองค์อัลลอฮ์ และต้องกลับคืนสู่พระองค์อัลลอฮ์ พระองค์คือผู้เป็นเจ้าอย่างแท้จริงเพียงผู้เดียวทุก สรรพสิ่งอยู่ในอำนาจของพระองค์อัลลอฮ์เท่านั้นที่ควรค่าแก่การเคารพสักการะ และขอความช่วยเหลือ พระองค์ ผู้ทรงควบคุมบริหารจัดการ และจำเป็นต้องภักดีต่อกฎระเบียบของพระองค์ ดังที่อัลลอฮ์ได้ กล่าวไว้ในอัล-กุรอานดังนี้

وَالْهُدَىٰ إِلَهُ ۖ حَيْدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

ความว่า “และผู้ที่ควรแก่การเคารพสักการะของพวกเจ้านั้น มีเพียง องค์เดียว ไม่มีผู้ควรแก่การเคารพสักการะใดๆ นอกจากพระองค์ผู้ ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอเท่านั้น”

(อัลบาคอเราะฮ์ : 163)

M Yunan Nasution (1984) กล่าวว่าเอกภาพของอัลลอฮ์ (Ilmu Kalam) หมายถึงการ เคารพสักการะทั้งหมดของมนุษย์เพื่อพระองค์อัลลอฮ์เพียงพระองค์เดียว ยึดมั่นต่อความเอกราชของอัลลอ ฮ์ และคุณลักษณะของพระองค์อัลลอฮ์ Al Faruqi, Ismail Raji. (1999). ได้กล่าวว่าเอกภาพ (Tauhid) ทำให้เราได้มุมมองเกี่ยวกับชีวิตที่มีความเป็นเอกภาพในหลายๆด้านส่วนหนึ่งมีดังนี้

- 1) ความเป็นหนึ่งเดียวของอัลลอฮ์ (توحيد) หมายถึง ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจาก อัลลอฮ์ผู้ทรงสร้าง และดูแลจักรวาลแห่งนี้ หมายถึง ทุกอย่างที่เกิดขึ้น และไม่สามารถแยกออกจาก กันได้ตามกำหนดการที่สมบูรณ์ของพระองค์รวมถึงทุกอย่างที่เกิดขึ้นคือการกำหนดของพระองค์
- 2) ความเป็นเอกภาพในการสร้าง หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ ธรรมชาติหรือสิ่งถูกสร้าง ประกอบด้วย สิ่งที่มีมองเห็น และมองไม่เห็น สิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต สิ่ง ที่สัมผัสได้ และสัมผัสไม่ได้ทุกอย่างล้วนรวมเป็นหนึ่ง และจะไม่มีการแบ่งแยกออกจากกัน มีความ เกี่ยวพัน และสมบูรณ์แบบจากอัลลอฮ์ผู้ทรงสร้าง และกำหนดทุกสรรพสิ่งด้วยความสมดุลโดยการ กำหนดศกภาวะการณของพระองค์

3) ความเป็นเอกภาพของชีวิตเกิดจากความประสงค์ของพระองค์ ประกอบด้วย สองประการ ได้แก่

3.1) กฎศภาวะการณ์ของอัลลอฮ์ (Sunnatullah) ต่อสรรพสิ่งทั้งมวล

3.2) กฎหมายของศาสนาที่จำเป็นต้องปฏิบัติตาม ประกอบด้วย สิ่งที่มีมองเห็น และมองไม่เห็นกาย และใจ โลกนี้ และโลกหน้าซึ่งชีวิตในโลกนี้มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตในโลกหน้า (Akhirah) ความสำเร็จ และความล้มเหลวในโลกหน้าขึ้นอยู่กับกระทำความเป็นเอกภาพของมนุษย์ในรูปแบบสังคมอิสลามในมุมมองของอัลฟารูกี (Al-Faruqi) ได้กล่าวว่า มนุษย์มีคุณลักษณะที่กว้างขวาง มีความกว้างขวางครอบคลุมในทุกๆ ประชาชาติ โดยไม่มีข้อยกเว้น ดังนั้นอิสลามจึงสอนให้มนุษย์ไม่ควรหมั่นเห่งต่อมนุษย์ไม่ว่าจะด้วยรูปแบบใดก็ตามซึ่งมนุษย์ควรที่จะคิดและให้ความสำคัญแก่ผู้อื่นไม่ใช่เห็นแก่ความสำคัญของตนเอง และพวกพ้องเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม พวกพ้องก็สมควรมีความสำคัญ และสมควรใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างระมัดระวังและประหยัดเพื่อคนในปัจจุบัน และลูกหลานในอนาคต

4) ความเป็นหนึ่งของคุณรู้ (ไม่มีการแบ่งแยกระหว่างความรู้ในด้านศาสนาทั้งทางโลก และทางธรรม) เพราะความรู้ในทุกๆ แขนงมาจากอัลลอฮ์

5) ความเป็นหนึ่งของแต่ละบุคคล และชุมชน มนุษย์ไม่สามารถใช้ชีวิตเพียงลำพังทุกอย่างล้วนต้องอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นมาจากการรวมกันของแต่ละบุคคลจะไม่มีสังคมถ้าหากขาดบุคคล มุสลิมไม่สามารถทำการกระทำที่ดีต่อกันถ้าหากปราศจากสังคม ซึ่งการกระทำที่ดีเหล่านั้นล้วนแล้วส่งผลที่ดีต่อตนเอง

6) ความเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของอิสลามอยู่บนพื้นฐานสามประการ ได้แก่ หลักศรัทธา (Aqidah) นิติศาสตร์อิสลาม (Syariah) และหลักมารยาท (Akhlakh) หลักพื้นฐานข้างต้นเป็นองค์ประกอบหลักที่ไม่มีวันแบ่งแยกออกจากกัน ถ้าไม่มีอย่างหนึ่งอย่างใดก็ไม่อาจเรียกได้ว่าอิสลาม ซึ่งสามพื้นฐานดังกล่าวเปรียบเสมือนต้นไม้ที่มีรากคือศรัทธาเป็นรากไม้ ชารีอะห์เปรียบเสมือนลำต้น และอัลลาคเปรียบเสมือนผลผลิต อย่างเช่น การละหมาดย่อมมีอากีดะฮ์ที่เที่ยงตรง และละหมาดเป็นการกระทำที่ดีที่ส่งผลให้ห่างไกลจากสิ่งไม่ดี และคนที่ได้ปฏิบัติการละหมาดแต่ยังลังเลในการปฏิบัติก็ตกอยู่ในสถานะของบุคคลที่ไม่ดี ดังนั้นจึงไม่มีการแบ่งแยกระหว่างอากีดะฮ์ ชารีอะห์ และอัลลาค

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมการปฏิบัติย่อมมีรากฐานมาจากการศรัทธามั่นคงต่อหลักเอกภาพของอัลลอฮ์ توحيد (Tauhid) เพราะการศรัทธามั่นคงต่อหลักเอกะของอัลลอฮ์เป็น

ตัวชี้วัดสู่พฤติกรรมทุกอย่างโดยเฉพาะในด้านคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามสรุปได้ ประกอบด้วย การพยายามสื่อสาร และพูดคุยเกี่ยวกับหลักอากีดะฮ์ (ศรัทธา) ที่ถูกต้อง มีแนวคิดแบบ วาฮาบี (ทางสายกลาง) เกี่ยวกับหลักอากีดะฮ์ (ศรัทธา) คิดเชิงบูรณาการชีวิตการเป็นอยู่กับหลัก ศรัทธาให้ความสำคัญต่อเป้าหมายการดำเนินชีวิตเพื่อโลกอาคีเราะฮ์ มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์นำ ทาง และปลายทางในทุกกิจกรรม ยึดมั่นต่อหลักอากีดะฮ์หรือหลักศรัทธาตามลัทธิอะฮ์ลิสซุนนะฮ์ วัลญามาอะฮ์ มีจุดยืน มีเหตุผลในการแสดงความคิดเห็น

6) ประชุมปรึกษาหารือ (Shura)

ในการทำงานจำเป็นต้องวางแผน หาวิธีการ และกระบวนการการทำงาน เพื่อบรรลุ เป้าหมายของงานที่วางไว้ การประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อระดมสมองจากคนหลายๆ คนจึงมีความ จำเป็น ยิ่งไปกว่านั้นการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นคำสอนของอิสลามดังที่พระองค์อัลลอฮ์ทรง คำรัสว่า

(وَأْمُرْهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ)

ความว่า “และกิจการของพวกเขานั้นอยู่ที่การปรึกษาหารือ”

(อิซซุรอ : 38)

จากโอองการอัล-กูรออันข้างต้นพบว่า อิสลามให้ความสำคัญต่อการปรึกษาหารือใน ทุกกิจการงานจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรึกษาหารือ แม้กระทั่งท่านนบีมุฮัมมัดก็ยัง ปรึกษาหารือกับบรรดาสาวกของท่าน

พระองค์อัลลอฮ์ทรงคำรัสอีกว่า

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا مِن حَوْلِكَ ۚ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۚ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٨﴾

ความว่า “เนื่องด้วยความเมตตาจากอัลลอฮ์นั่นเอง เจ้า (มุฮัมมัด) จึงได้ สุภาพอ่อนโยนแก่พวกเขา และถ้าหากเจ้าเป็นผู้ประพฤติดีหยาบช้า และมี ใจแข็งกระด้างแล้วไซ้ร้ แน่นอนพวกเขาก็ย่อมแยกตัวออกไปจากรอบๆ เจ้ากันแล้ว ดังนั้นจงอภัยให้แก่พวกเขาเถิด และจงขออภัยให้แก่พวกเขา

ด้วย และจงปรึกษาหารือกับพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ครั้นเมื่อเจ้าได้
ตัดสินใจแล้วก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮฺเถิด แท้จริงอัลลอฮฺทรงรักใคร่ผู้
มอบหมายทั้งหลาย

(อาลิอิมรอน: 159)

จากโองการข้างต้นคำว่า **شاور** (Shawir) มาจากรากศัพท์เดิมเดียวกันกับคำว่า
“Musyawarah” M Quraishihab (1998) กล่าวว่า คำว่าประชุมปรึกษาหารือ (Musyawarah) ความหมาย
เดิมหมายถึง การเอาน้ำผึ้งออกจากรังผึ้ง และคำว่ามุชาวเราะฮ์นั้นคือ คำนามประธานที่มาจากคำว่า
Shawarun Yushawirun ที่หมายถึง ขอความคิดเห็น มุชาวเราะฮ์นั้นหมายถึง การตักเตือน การ
ปรึกษาหารือ การเจรจาต่อรอง การปรองดอง และมุชาวเราะฮ์มีอีกหนึ่งความหมายคือ งานที่มีผู้ฟัง
และผู้ออกความคิดเห็น Ahmad Ibrahim Abu Sin (2008: 242) ได้กล่าวว่า แท้จริงผู้นำจำเป็นต้องทำ
การประชุมต่อผู้ร่วมงานเพราะว่าความคิดความฉลาดของมนุษย์นั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ที่จะมี
ความสามารถในทุกๆ สิ่งทุกอย่าง และธรรมชาติของคนส่วนใหญ่ย่อมเป็นที่น่าเชื่อถือมากกว่า
ความคิดของคนเพียงลำพังคนเดียว สิ่งเหล่านี้เป็นหลักการของอิสลาม และจำเป็นต้องยึดมั่นปฏิบัติ
ในการใช้ชีวิต ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำการประชุมปรึกษาหารือกับมิตรสหายอยู่เป็นเนืองนิจ
เกี่ยวกับปัญหาที่ไม่มีการกำหนดโดยตรงจากพระองค์อัลลอฮฺ ท่านเป็นผู้ที่เคารพต่อความคิดเห็น
ส่วนบุคคล และกลุ่มท่านให้ความสนใจต่อความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น เหตุการณ์ในสงครามบาศ์ร
ในเหตุการณ์ตอนที่ท่านรอซูลุลลอฮฺ และบรรดาทหารได้เคลื่อนกำลังทหารไปยังสถานที่เนินสูงกว่า
ระดับแหล่งน้ำ หลังจากนั้นคอบาบ บิน มุนซีร ได้ไปหาท่านนบี และได้กล่าวว่า โอ้ท่านรอซูลุลลอฮฺ
พระองค์อัลลอฮฺทรงสั่งใช้ให้พวกเรามาตั้งมั่น ณ สถานที่แห่งนี้ใช่หรือไม่ และพระองค์ไม่อนุญาต
ให้เราเคลื่อนไปยังข้างหน้าหรือข้างหลังใช่หรือไม่ หรือเป็นแค่มาจากความคิดของท่านเอง และเป็น
ยุทธศาสตร์การรบที่เหมาะสม ดังนั้นขอท่านจงเคลื่อนกำลังทหารไปยังสถานที่ที่ราบลุ่มในระดับตา
น้ำได้คิน และพวกเราจงตั้งฐานกองกำลังที่นั่นจากนั้นพวกเราก็จะทำการขุดบ่อที่ข้างหลังพร้อมทั้ง
สร้างเป็นสระน้ำที่เต็มไปด้วยน้ำ จากนั้นเราจึงทำการสู้รบ พวกเราจะได้รับน้ำดื่มในขณะที่พวกเขา
ไม่มีน้ำดื่มกินท่านรอซูลุลลอฮฺตอบว่า “ท่านได้ให้สัญญาณธรรมชาติที่ถูกต้อง” จากนั้นท่านนบี
มุฮัมมัด ﷺ จึงได้ดำเนินการตามที่คอบาบ บิน มุนซีร ได้เสนอแนะนับตั้งแต่สมัยท่านนบี หลักการ
ปรึกษาหารือ (Musyawarah) นี้ได้รับการเจริญรอยตามท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยสาวกของท่านนบี
โดยเฉพาะท่าน อุบัยกร อัซซิดดิก อุมร์บินคอต็อบ อูสมาน บิน อ์ฟฟาน และอลี บิน อปีดอลิบ ท่าน
ผู้นำเหล่านี้ได้เปิดโอกาสอย่างเต็มที่ในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ
ของประชาชน

จากรายละเอียดข้างต้น คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามในด้านการปรึกษาหารือ (Shura) ที่ผู้วิจัยสรุปได้ ได้แก่ การให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นให้มีการหารือ (ปรึกษาหารือ) เพื่อทำการป้องกัน และแก้ปัญหาต่างๆ การทำงานเกิดจากการวางแผนร่วมกันจากการประชุม

7) การมีมารยาทงดงาม (Akhlaqul Karimah)

คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามด้านการมีมารยาทที่ดีผู้บริหารสมควรมีความอ่อนโยน มีวินัย มีปัญญาโดยให้ความสนใจต่อปัญหาของผู้ร่วมงานพร้อมทั้งให้คำตักเตือนเมื่อผู้ร่วมงานกระทำผิดหลักศาสนา และให้กำลังใจเมื่อผู้ร่วมงานทำความดี แสดงจุดยืนต่อผู้ร่วมงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตทำให้ผู้ร่วมงานรู้สึกดีต่อจุดยืนของผู้นำ คุณลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่มียูอยู่ในบุคลิกภาพของท่านนบี ﷺ และบรรดาอัครอิมามทั้งสี่ท่าน ดังพระองค์อัลลอฮ์ได้ดำรัสไว้ในอัล-กุรอานว่า

وَأَخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾

ความว่า "และจงลดปีกของเธอแก่บรรดาผู้ที่มีศรัทธาที่ปฏิบัติตามเธอ"

(ซูเราะห์ฮัจญรฺ : 215)

และอัลลอฮ์ได้ดำรัสอีกว่า

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدْ لَهُم

بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۚ

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٢١٦﴾

ความว่า "จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุชุม และตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า แท้จริงพระเจ้าทรงรู้ดีถึงบรรดาผู้ที่อยู่ในทางที่ถูกต้อง"

(อันอะฮฺล : 125)

จากโครงการข้างต้น Al Qurtubii (1952: 200) มีทรรศนะว่า โครงการนี้ได้ประทานลงมา ณ นครมักกะฮ์ขณะที่ท่านนบีได้รับการสั่งใช้จากพระองค์อัลลอฮ์ให้ปรองดองกับชาวกุเรซมักกะฮ์ ท่านถูกสั่งให้เผยแผ่อิสลามด้วยความอ่อนโยนนิ่มนวล และไม่ใช้ความรุนแรง ครั้งหนึ่งท่านคอลีฟะห์อุมรฺได้ให้คำตักเตือนแก่ผู้ว่าราชการเมืองไคโร ท่านอับมูซา อัซฮารี (Aba musa Al-Asy'ary) โดยกล่าวว่า ท่านจงเยี่ยมเยียนผู้ที่เจ็บป่วย และจงเยี่ยมศพของพวกเขา จงเปิดประตูบ้านสำหรับส่วนหนึ่งจากพวกเขาเพราะอัลลอฮ์ได้มอบภาระที่หนักกว่าแก่เจ้าหากประชาชนของท่านที่กล่าวหาญมีการฟ้องร้องอุปนิสัยของท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ แท้จริงแล้วท่านเป็นผู้มีนิสัยเที่ยงตรงที่สุด ดังได้กล่าวไว้ในฮาดิษที่รายงานโดยอับนุญมรรว่า เราสามารถรับรู้ว่าคุณศาสดามุฮัมมัด ﷺ ยินดีหรือโกรธกริ้วเพราะท่านไม่เคยกล่าวคำที่เสื่อมเสีย และไม่เคยกล่าวคำดีในตอนที่สุดหรือในตอนที่ไม่ดี ท่านเป็นคนร่าเริงเมื่อสุข ท่านก็จะสุข และเมื่อท่านให้คำตักเตือนท่านก็จะตักเตือนอย่างเต็มที่ ถ้าหากท่านโกรธท่านก็จะโกรธเพื่ออัลลอฮ์เท่านั้น ไม่ใช่เพื่อเรื่องส่วนตัว บทบาทหน้าที่ของท่านในขณะนั้น Kuswanto dan Rasyid (2013) กล่าวว่า ท่านศาสดามุฮัมมัด ﷺ เป็นผู้ให้ความรู้ และเป็นผู้นำที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานคัมภีร์อัล-กุรอานเพื่อเป็นบทชี้ทางนำแก่ประชาชาติ และเป็นแบบอย่างด้านกิริยามารยาทแก่มวลมนุษยชาติ

จากรายละเอียดข้างต้น คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามในด้านการมีมารยาทที่ดี ผู้วิจัยวิสรุปได้ ได้แก่ การรักษามารยาทตามคำสอนอัล-กุรอาน การควบคุมอารมณ์ได้ ความเป็นกันเอง และถ่อมตน มีมารยาทที่เหมาะสมให้เกิดดีสู่ร่วมงาน มีปฏิสัมพันธ์ รับฟังเรื่องราว และความคิดเห็นผู้อื่น มีมารยาทตามหลักอัล-กุรอานและอัล-ฮาดิษ

8) ความยุติธรรม (Adl)

คำว่า “Adl” มาจากภาษาอาหรับพจนานุกรมในภาษาอินโดนีเซียได้นิยามคำว่า Adel หมายถึง ความเท่าเทียมกันหรือไม่หนักไปทางฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด คำว่า Adl สามารถเขียนได้ในหลายรูปแบบ และได้ปรากฏในอัล-กุรอานมากถึง 31 ครั้ง Ibrahim Anis et al (1972 : 615) ให้ทรรศนะว่าหมายถึงการให้สิ่งหนึ่งต่อคนๆ หนึ่งที่สมควรจะได้รับ

Saiyid Quthub (1986:112) ได้อธิบายว่า ความยุติธรรม (Adl) ไม่มีอิทธิพลจากความ เป็นเครือญาติ ไม่มีความเกลียดชังระหว่างกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ วงศ์ตระกูล ทรัพย์สินสมบัติ ยศถาบรรดาศักดิ์และฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดต้องให้ความเท่าเทียมแก่กัน ส่วน Ahmad Azhar Bashir (2000: 30) ความเท่าเทียมนั้นก็คือได้ให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดกับคนที่เหมาะสม Quraishi

Shihab (2003:124) ได้อธิบายว่าตามหลักของอิหม่ามอาลี (Adl) คำว่ายุติธรรม (Adil) หมายถึงวาง
 สิ่งหนึ่งสิ่งใดกับคนที่เหมาะสมคู่ควร

Fuad Mas ud (2015) กล่าวว่า ในอัล-กุรอานคำว่ายุติธรรม (Adil) ที่ถูกใช้มีอยู่
 หลายหลายคือ Al-'adl 28 ครั้ง Al-qist 15 ครั้ง และ Al-mizan 9 ครั้ง ในคำเหล่านี้เขียนแตกต่างกัน
 แต่มีคำตั้งของอัลลอฮ์ต่อนมนุษย์ให้ใช้ความเท่าเทียมกัน ส่วนหนึ่งอัลลอฮ์ได้กล่าวไว้ในอัล-กุรอาน

إِنَّ اللَّهَ يُأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَنِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ
 الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดีและ
 และการบริจาคแก่ญาติใกล้ชิดและให้ละเว้นจากการทำลามกและ
 การชั่วช้าและการอธรรมพระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้าเพื่อพวกเจ้า
 จะได้รำลึก” (ซูเราะห์ An-Nahl : 90)

อัลลอฮ์ได้ทรงดำรัสไว้ในอัล-กุรอานอีกว่า

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧٨﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٧٩﴾

ความว่า “และชั้นฟ้าขึ้นพระองค์ทรงยกมันไว้สูง และทรงวางความ
 สมดุลไว้เพื่อพวกเจ้าจะได้ไม่ฝ่าฝืนในเรื่องการชั่งตวงวัด”

(ซูเราะห์อิรเราะห์มาน: 7-8)

Murtadha Muthahari (2001:53-56) มีทรรศนะว่า ยุติธรรม (Adil) มีสี่ความหมาย
 ได้แก่ หมายถึงเท่าเทียมกัน เสมอภาคกัน ไม่กระทำการแบ่งแยกต่อกัน ให้อย่างใดอย่างหนึ่งกับผู้ที่
 เหมาะสม และความยุติธรรมของอัลลอฮ์ ส่วนการยุติธรรมต่อตนเองทุกคนจำเป็นต้องมีความ
 เท่าเทียมให้แก่ตนเอง ได้แก่ ไม่กระทำสิ่งที่ได้รับโทษจากอัลลอฮ์ ดังที่อัลลอฮ์ได้ดำรัสไว้ว่า

وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

ความว่า “และผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมายของอัลลอฮ์ ดังนั้นแท้จริงแล้ว
 เขาได้กระทำสิ่งที่อธรรมให้แก่ตนเอง”

(อัลญอลลา: 1)

เมื่อใดที่คนๆ นั้นสร้างความยุติธรรมให้กับตนเองหมายถึงเขาค้นพบตัวเองได้เข้าใจ และ
ได้รู้จักเกี่ยวกับตนเองกล่าวคือ เขาได้รู้ว่าเขาคือใคร และได้รู้จักว่าใครคือพระเจ้าของเขา และได้รู้ว่า
เขามีจุดมุ่งหมายอะไรในชีวิตรวมถึงเขาได้รู้ภูมิปัญญาของตัวเอง (ความแข็งแกร่งและความอ่อนแอ
ของตนเอง) ส่งผลให้เขาได้ทำงาน และได้กระทำสิ่งที่เขาควรกระทำ ดังนั้นเขาจึงสร้างจุดยืนให้กับ
ตนเองอย่างดี การกระทำเพื่อความยุติธรรมให้แก่ตนเองคือพื้นฐานของศาสนาอิสลามอย่างที่กล่าวไว้ใน
อัล-ฮาดิษจากอับดุลลอฮฺ บิน อัมรฺ บิน อัล-อซฺ ได้กล่าวไว้ว่า

“โอ้อับดุลลอฮฺ ! จริงไหมที่เร่อือศีลอดสมาเสมออย่างติดต่อกัน และละหมาด
ในทุกคำคืนอย่างติดต่อกัน ฉันได้ตอบว่า ใช่ โอ้อรฮูล ~~ﷺ~~ เขาได้กล่าวว่า อย่า
กระทำการกระทำเหล่านั้น จงถือศีลอดเถิดในวันที่สมควร และหยุดเถิดใน
วันที่สมควรหยุด ละหมาดเถิดในคำคืน และนอนเถิดในคำคืนร่างกายของเธอ
ก็เป็นของเธอ สายตาของเธอก็เป็นของเธอ ภรรยาของเธอ”

(บุคอรี)

ดังกล่าวนั้นคือ คนที่ไม่เต็มเต็มในสิ่งที่มีอยู่ อย่างเช่น มีดาเพื่อที่จะลับ มีพุงเพื่อที่
จะเต็มเต็มอาหาร และจงกระทำในสิ่งที่ยุติธรรม (Adl) ต่อตนเองมีรายละเอียดเป็นข้อๆ ดังนี้

1. ยุติธรรมต่อครอบครัวซึ่งทุกคนย่อมมีครอบครัว และใช้ชีวิตกับคนในครอบครัว
นั้นก็คือ มีสามีที่เรียกว่า พ่อ มีภรรยาที่เรียกว่า แม่ และมีลูก สมาชิกในครอบครัวย่อมมีความ
รับผิดชอบต่อหน้าที่ซึ่งต้องเต็มทีกับมันหวังว่าได้มอบความสุข ความสามัคคี ความสันติสุขให้กับ
ทุกคน และสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อเพื่อนบ้าน สามีเปรียบเสมือนหัวหน้าครอบครัวที่ต้องเต็มเต็ม
ความต้องการของภรรยา และลูกๆ เหมาะสมรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองอย่างเคร่งครัดโดย
เรียงลำดับความสำคัญก่อนหลัง และถ้าหากสามีมีภรรยาหลายคนต้องมีความสามารถที่จะดูแล และ
ให้ความเท่าเทียมกับทุกคน ดังที่อัลลอฮฺได้ดำรัสไว้ว่า

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ

مَنْ يَتْلُ وَرَبْعٌ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةٌ أَوْ مَا مَلَكَتْ

أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ﴿๕﴾

ความว่า “และหากพวกเจ้าเกรงว่าไม่สามารถให้ความยุติธรรมในบรรดาเด็กกำพร้าได้ก็จงแต่งงานกับผู้ที่ดีแก่พวกเจ้าในหมู่สตรีสองคนหรือสามคนหรือสี่คน แต่ถ้าพวกเจ้าเกรงว่าพวกเจ้าจะให้ความยุติธรรมไม่ได้ก็จงมีแต่หญิงเดียวหรือ ไม่ก็หญิงที่มีมือขวาของพวกเจ้าครอบครองอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ใกล้ยิ่งกว่าในการที่พวกเจ้าจะไม่ลำเอียง”

(อันนิสาอ: 3)

ดังนั้นมุสลิมทุกคนจำเป็นต้องให้ความยุติธรรมแก่ลูกๆ อย่างที่รอซูลได้กล่าวไว้ดังกล่าวก่อน ได้สอนให้เรามีความยุติธรรมในการทำงาน และธุรกิจต่อกัน ทุกๆ คนที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านธุรกิจที่มีผลต่อผลิตภัณฑ์ คุณภาพ คุณความดีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความยุติธรรม เคารพในกฎหมาย และสนธิสัญญา คนที่เคารพต่อกฎ และสัญญาเขาผู้นั้นถือว่าเป็นคนที่มีความยุติธรรม อัลลอฮ์ได้ทรงดำรัสไว้ในอัลกุรอานว่า

وَيَقُومُوا أَلَمَّكَيَالِ وَالْمِيزَاتِ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾

ความว่า “และโอ้กลุ่มชนของฉันเอ๋ย ! พวกท่านจงให้ครบสมบูรณ์ไว้ซึ่งการดวง และการชั่งโดยเที่ยงธรรม และอย่าให้บกพร่องแก่มนุษย์ซึ่ง สิ่งต่างๆ ของพวกเขา และอย่าก่อวุ่นในแผ่นดินโดยเป็นผู้บ่อนทำลาย”

(ซูเราะห์ฮูด :85)

นอกจากนี้ทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการศึกษา และธุรกิจ อย่างเช่น ครูผู้สอน ผู้เรียน ผู้บริหาร ผู้จัดการ ลูกจ้าง และอื่นๆ จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความยุติธรรมอีกด้วย

2. ยุติธรรมในคำพูด และคำสัญญาเป็นคำสั่งจากอัลลอฮ์ให้กระทำอย่างมีความยุติธรรม อาคิลต่อศัตรู ถือเป็นสิ่งสำคัญในการมีระเบียบวินัยต่อสังคม ดังนั้นอัลลอฮ์ได้ห้ามคนมุสลิมกระทำธรรมต่อผู้อื่นถึงแม้กับศัตรูก็ตาม ดังที่อัลลอฮ์ได้กล่าวไว้ในอัล-กุรอาน

وَلَا يَأْلُقِسْطُ شُهَدَاءُ لِلَّهِ قَوْمٍ مِّنْ كُونُوا أَمْنُوا الَّذِينَ يَنْتَهِ
أَقْرَبُ هُوَ أَعْدِلُوا أَلَّا عَلَى قَوْمٍ شَنَّانٍ يَجْرِمَنَّكُمْ
تَعْمَلُونَ بِمَا خَبَّرَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ وَأَتَّقُوا لِلتَّقْوَى

ความว่า “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย ! จงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเพื่ออัลลอฮ์เป็น
พยานด้วยความเที่ยงธรรม และจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใด
ทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความขำ
เกรงยิ่งกว่า และพึงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบ
รู้อย่างละเอียดในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำการ”

(ซูเราะห์อัลมาอิดะห์ : 8)

ในโอกาสดังกล่าวอัลลอฮ์ได้บอกไว้ว่า มุสลิมทุกคนควรดูแลความยุติธรรม และ
กระทำต่อผู้อื่นด้วยความยุติธรรมถึงแม้กับผู้ที่เป็ศัตรูหรือลูกของศัตรู คนที่เกลียดชัง และยุติธรรม
ในกฎหมายต่อประชาชนหรือระดับประเทศย่อมมีระบบความยุติธรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อที่จะรักษา
ความเท่าเทียมหรือความสมดุล บรรดาผู้ที่ดูแลประเทศจำเป็นต้องมีความยุติธรรมต่อประชาชน
จนถึงประชาชนได้รับความสันติภาพ และสันติสุข ทุกๆ กฎหมายจำเป็นต้องมีความยุติธรรมในการ
รักษาความสมดุล และความสงบในการให้บริการแก่ประชาชน เมื่อกฎหมายไม่มีความยุติธรรมกับ
บทลงโทษจำเป็นต้องแก้ไขความยุติธรรมที่สมบูรณ์แบบนั้นย่อมมาจากศูนย์กลางของอัลลอฮ์ และรอซูล
ตามหลักที่สอดคล้องกัน และความรับผิดชอบที่ปราศจากความเห็นแก่ตัวหรือเห็นแก่ผลประโยชน์
ของตนเอง ดังที่อัลลอฮ์ดำรัสไว้ในอัล-กุรอานว่า

وَأَن آَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن
يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْا فَاعْلَمْنَا أَنبَا يُرِيدُ
اللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِن كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ

ความว่า “และเจ้าจงตัดสินระหว่างพวกเขาด้วยสิ่งที่อัลลอฮ์ได้ทรง
ประทานลงมาเถิด และจงอย่าปฏิบัติตามความใคร่ใฝ่ต่ำของพวกเขา
และจงระวังพวกเขาในการที่พวกเขาจะจงใจเจ้าให้เขวออกจากบาง
สิ่งที่อัลลอฮ์ทรงประทานลงมาแก่เจ้า”

(อัลมาอิดะห์ : 49)

จากรายละเอียดข้างต้นสรุปเป็นคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามได้ประกอบด้วย มีความยุติธรรมในการพิจารณาความดีความชอบ การมีวิจรณญาณโดยยึดหลักการอิสลามความยุติธรรมในการพิจารณาความดีความชอบ ยุติธรรมในการแบ่งหน้าที่ให้ผู้ร่วมงานทำ ยุติธรรมในการรับฟังข้อเสนอแนะของผู้ร่วมงาน

9) ด้านกายภาพ และสุขภาพ (Jasadiyah & Sihhiyah)

Mujtahid, (2011) ได้ให้แนวคิดว่า สุขภาพร่างกาย และจิตใจเป็นสิ่งสำคัญมาก และมีอิทธิพลเกี่ยวกับความพยายามในการสร้างผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นำที่มีความกระตือรือร้นในการดูแลเอาใจใส่สุขภาพร่างกายของเขาในทุกๆ การดำเนินงานเป็นกิจกรรมที่ใช้พลังงานร่างกายที่เหมาะสมกับหน้าที่ของมัน อย่างเช่น กิจกรรมการควบคุมดูแลหน้าที่ในการปฏิบัติงานที่มีหลายพื้นที่ที่ห่างไกลจากตำแหน่งที่ตั้งของมัน ดังนั้นเมื่อผู้นำจำเป็นต้องไปเยือนชมงานในแต่ละเขตแต่ละอำเภอในบางประเทศที่มีอาณาเขตที่กว้างในอีกความหมายอื่นๆ เรื่องสุขภาพร่างกายของผู้นำนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ของสภาพจิตใจของผู้นำที่ต้องตัดสินใจด้วยการใช้ความคิด จากเรียงความข้างต้นนั้นได้บ่งบอกถึงสภาพของสุขภาพทางจิตใจที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของการทำงานของผู้นำซึ่งหนึ่งในนั้นเป็นการทำงานที่ต้องใช้ความสามารถที่สร้างสรรค์ และความมุ่งมั่นพอสมควร สุขภาพทางด้านจิตใจ หมายถึง สภาพทางจิตใจนั้นถูกปล่อยวางหรืออิสระจากความกดดัน ความกลัว ความวิตกกังวล และความกังวล และห่างไกลจากสิ่งที่ยึดติดหรือสิ่งที่อยู่ในจำพวกเดียวกันกับมันด้วยกับสภาพจิตใจที่เป็นเช่นนั้นได้เชื่อมต่อการฝึกฝนประพฤติตัวเพื่อที่วันหนึ่งได้ก้าวสู่การเป็นผู้นำ และในระหว่างนั้นคือการมีอารมณ์ที่คงที่ เช่น ง่ายที่ทำได้ ขุ่นเคือง โกรธ อารมณ์อ่อนไหว และอื่นๆ ดังนั้นในจิตใจจะไม่มีอะไรไม่เห็นอกเห็นใจ และไม่ไร้สาระเกี่ยวกับชอบชอกช้ำเกินเหมาะสม เหน็บแนม หยิ่งยโส มีความสุขในการนิทาผู้อื่น การพูดจาแฉกฉัน และอื่นๆ สำหรับเรื่องดังกล่าวผู้นำจำเป็นต้องมีความกระตือรือร้นในการดูแลสภาพจิตใจของเขาเหล่านั้นคือการหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ความขัดแย้งส่วนตัวและความเครียดซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่นี้

มีการเชื่อมความสัมพันธ์กับคำสอนอิสลามในการให้คำชี้แนะ อันดับแรกคือเกี่ยวข้องกับสุขภาพด้านร่างกายไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมก็มีผลกระทบต่อสุขภาพด้านจิตใจ คำชี้แนะอย่างอื่นเกี่ยวกับอาหารที่อัลลอฮ์ได้สั่งไว้คือ การกินอาหารที่ดีซึ่งหมายถึงอาหารที่มีประโยชน์ ฮาลาล และเป็นอาหารที่ไม่ได้ถูกสั่งห้ามจากอัลลอฮ์ และสิ่งที่ใกล้เคียงเหล่านั้นคือสุขภาพทางจิตใจควรที่จะทำให้เกิดความบริสุทธิ์ต่อการใช้สติปัญญาของตัวเองในการตัดสินใจระหว่างสิ่งที่ถูกหรือผิด

เกี่ยวกับด้านกายภาพนี้ พระองค์อัลลอฮ์ได้สั่งให้ท่านนบีมุฮัมมัดรักษาความสะอาดต่อเสื้อผ้าของท่านตรงกับโองการที่พระองค์ทรงประทานไว้ว่า

وَيَبَاكَ فَطَهَّرْ

ความว่า “และจงทำความสะอาดเสื้อผ้าของเจ้า”

(อัล-มุดคัซซิริ: 4)

ดังนั้นผู้นำควรรักษาภายนอกด้านเสื้อผ้าให้สะอาดดูดีอยู่เสมอเพื่อที่จะสร้างความเป็นผู้นำที่น่าเคารพเชื่อถือแก่สมาชิกขององค์กร และผู้คนรอบข้าง ผู้นำที่มีสุขภาพที่ดีทางร่างกาย และจิตใจพร้อมกับมีอิหม่านอย่างที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น เขาจะไม่หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าต่อความยากลำบาก อุปสรรค สิ่งกีดขวาง และปัญหาในความพยายามที่จะพัฒนา และเจริญก้าวหน้าขององค์กร ผู้นำจะได้ไม่ต้องประสบกับการรบกวนทางจิตใจต่างๆ จะไม่ส่งผลเสียต่อการบริหารงานในสภาพเช่นนั้น ผู้นำจะไม่ตระหนักถึงความรู้สึกเจ็บปวดทางร่างกาย อาจจะถูกรบกวนบ้างก็คงเพียงเล็กน้อย สำหรับอุปสรรคในการแก้ปัญหาผู้นำเช่นนั้น ได้หนีจากความจริง และรู้สึกพึงพอใจเมื่อมีปัญหาแล้วยังแก้ไข ไม่หมด เชื่อกันว่าไม่ใช่เพราะการไร้ความสามารถแต่เป็นเพราะสภาพร่างกาย และจิตใจที่ไม่พร้อมทำงานหนักดังกล่าวข้างต้น

ผู้นำที่มีสุขภาพดีทั้งร่างกาย และจิตใจพร้อมกับมีอิหม่านในการเผชิญกับอุปสรรค และในความหมายอื่นหมายถึง ผู้นำที่มีอิหม่านในการเผชิญหน้ากับอุปสรรคสิ่งกีดขวาง สิ่งท้าทาย และปัญหาย่อมผ่านพ้นไปได้ จงตระหนักไว้ว่าผู้ชี้ทางนำที่ถูกต้อง และความช่วยเหลือที่ดีนั้นคืออัลลอฮ์ ดังที่อัลลอฮ์ได้ดำรัสไว้ว่า

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَحْذِلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي كُمْ

يَنْصُرُ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

ความว่า "หากว่าอัลลอฮ์ทรงช่วยเหลือพวกเจ้าก็ไม่มีผู้ใดชนะพวกเจ้าได้ และหากพระองค์ทรงทอดทิ้งพวกเจ้าแล้ว ก็ผู้ใดเล่าจะช่วยเหลือพวกเจ้าได้หลังจากพระองค์ และแต่อัลลอฮ์นั้น ผู้ศรัทธาทั้งหลายจงมอบหมายเถิด"

(อาลิอิมรอน :160)

คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามสรุปได้จากด้านสุขภาพ และกายภาพ ประกอบด้วย การมีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ดูแลความสะอาดร่างกาย และเครื่องแต่งกายอยู่เสมอ ไม่มีโรคประจำตัวที่ร้ายแรง ชอบออกกำลังกาย ดูแลสุขภาพ แต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมต่อกาลเทศะ มีความทนทานในการทำงาน มีสัดส่วนร่างกายสมส่วน และมีรูปร่างสง่าผ่าเผย มีบุคลิกคล่องแคล่วว่องไว และมีทักษะความสามารถด้านการกีฬา

2.5 การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม

การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม มีรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามมีกิจกรรม และเทคนิคการพัฒนาดังนี้

1.1. หลักการที่ใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกอบด้วย 4 หลักการ ได้แก่

1.1.1 หลักการศรัทธา (Iman) ที่เกิดจากความรักอย่างลึกซึ้งต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตามทฤษฎีของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) เกิดจากกระบวนการทางความคิดใคร่ครวญต่อสรรพสิ่ง และการสร้างสรรค์ ความรัก ความเมตตาของพระองค์อัลลอฮ์ต่อสรรพสิ่ง มีชีวิตที่นำไปสู่ความตระหนักรู้จนเกิดความซาบซึ้งต่อคุณลักษณะของอัลลอฮ์ ﷻ นำไปสู่การเข้าใจในสถานะของผู้สร้างจนเกิดความรัก และตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะบ่าวของพระองค์เพื่อเป็นตัวแทนของพระองค์อัลลอฮ์ (ผู้นำ) บนหน้าแผ่นดินนี้

1.1.2 หลักความซื่อตรง (Taqua) ที่เกิดจากความกล้าหาญตามทฤษฎีของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ได้แก่ ความกล้าหาญต่อบทบาท และหน้าที่ของตนในฐานะความเป็นบ่าว และผู้นำ (ตัวแทน) ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ บนหน้าแผ่นดินนี้ เพื่อบริหารจัดการทรัพยากรทั้งปวงโดยปฏิบัติตามคุณลักษณะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อผดุงไว้ซึ่งสังคมและซัจญ์ความชอบธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรบนหน้าแผ่นดิน สำหรับการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1.3 หลักความเมตตา ผู้วิจัยได้ยึดตามทฤษฎีของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ได้แก่ การคิดดี พูดดี ทำดี ประสงค์ดีต่อเพื่อนมนุษย์ และปฏิบัติดีต่อสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหลายด้วยความเมตตา สงสารเอ็นดู เป็นตัวอย่างที่ดี และให้เกียรติต่อความเมตตา มีน้ำใจจากผู้ร่วมงาน

1.1.4 หลักการไม่โลภหลงไหล ผู้วิจัยยึดตามพระสนะของ Mas Muhammad Iqbal Al-Afghani (2008) ได้แก่ การมีจิตใจไม่หลงใหลมากเกินไปต่อลาภยศ เงินทอง และวัตถุนิยมเกินควรเกินขอบเขตของอิสลามแต่มีความพอเพียงในทางโลก ได้แก่ การไม่ยึดติดว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นจุดหมายแต่สิ่งเหล่านั้นเป็นแค่เครื่องมือเพื่อทำหน้าที่บ่าว และตัวแทนของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (ผู้นำบนหน้าแผ่นดิน)

2. กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามได้ยึดตามพระสนะงานวิจัยของไพโรจน์ พรหมมีเนต (2552) มีขั้นตอนดังนี้

2.1 ขั้นการศึกษาเรียนรู้ มีรายละเอียดเป็นข้อๆ ดังนี้

2.1.1 ศึกษาหลักการที่ใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม ได้แก่ ศึกษาเกี่ยวกับหลักการศรัทธา (Iman) ที่เกิดจากความรักอย่างลึกซึ้งต่ออัลลอฮ์ ﷻ สำหรับการวิจัยนี้ยึดตามพระสนะของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทางความคิดใคร่ครวญต่อสรรพสิ่ง การสร้างสรรค์ ความรัก และความเมตตาของอัลลอฮ์ต่อสรรพสิ่งมีชีวิตจนนำไปสู่ความตระหนักรู้เกิดความซาบซึ้งต่อคุณลักษณะของอัลลอฮ์ ﷻ นำไปสู่การเข้าใจในสถานะของผู้สร้างจนเกิดความรัก และตระหนักรู้ในบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะบ่าวของพระองค์ เพื่อเป็นตัวแทนของพระองค์อัลลอฮ์ (ผู้นำ) บนหน้าแผ่นดินนี้

2.1.2 การศึกษาหลักความยำเกรง (Taqwa) ต่ออัลลอฮ์ที่เกิดจากความกลัวหาญสำหรับการวิจัยนี้ยึดตามพระสนะของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ได้แก่ หลักความกลัวหาญต่อบทบาท และหน้าที่ของตนในฐานะความเป็นบ่าว และผู้นำบนหน้าแผ่นดินเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรทั้งปวงโดยปฏิบัติตามคุณลักษณะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เพื่อผดุงไว้ซึ่งสังฆธรรม และขจัดความอธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรบนหน้าแผ่นดินนี้ สำหรับการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำทางการศึกษาตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.1.3 ศึกษาหลักความเมตตา ได้แก่ ผู้วิจัยยึดตามพระสนะของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ได้แก่ การคิดดี พูดดี ทำดี ประสงค์ดีต่อมนุษย์ และสรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหลายด้วยความเอ็นดู รัก เป็นตัวอย่างที่ดี สงสารเอ็นดู และการให้เกิดดีต่อความเมตตามีน้ำใจจากผู้อื่น

2.1.4 ศึกษาหลักการไม่โลภหลงไหล ได้แก่ ผู้วิจัยยึดตามพระสนะของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับหลักการมีจิตใจไม่หลงใหลมากเกินไปต่อลาภยศ เงินทอง และวัตถุนิยมเกินควรเกินขอบเขตของอิสลามแต่มีความพอเพียงในทางโลก

ได้แก่ การไม่ยึดติดต่อวัตถุว่าเป็นจุดหมายแต่วัตถุเป็นแค่เครื่องมือเพื่อทำหน้าที่ความเป็นบ่าว และตัวแทนของอัลลอฮ์ ﷻ (ผู้นำบนหน้าแผ่นดิน)

2.2 ขั้นการปฏิบัติหรือพัฒนา ได้แก่ ยึดตามพรรณะงานวิจัยของ Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติฝึกฝนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามโดยใช้เทคนิควิธีการพัฒนา แบ่งเป็นประเภทการปฏิบัติ ได้แก่

2.2.1 การปฏิบัติทางใจ สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กิจกรรมทางใจในการพัฒนา ได้แก่ กิจกรรมที่ 1 การสำนึกผิดขออภัยโทษ (Taubah) ต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้แก่ การรู้สึกเสียใจสำนึกผิดต่อข้อบกพร่องทางคุณลักษณะผู้นำทางการศึกษาของตนเองส่งผลให้เกิดการขออภัยโทษต่อพระองค์อัลลอฮ์พร้อมด้วยการกล่าวขออภัยโทษ (Istighfar) และตั้งใจแน่วแน่ต่อการกลับเนื้อกลับตัวโดยปรับปรุงคุณลักษณะผู้นำของตนให้สอดคล้องกับคุณลักษณะ 4 ประการของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังกล่าวข้างต้น และการปรับเปลี่ยนทัศนคติ มุมมอง ความเข้าใจ การตระหนักซึมซับคุณค่า การขอพร (Do' aa) เพื่อขอความช่วยเหลือจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ให้เปลี่ยนแปลงและพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามให้สอดคล้องกับตัวแบบหรือแบบอย่างคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามใน 4 ด้านของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กิจกรรมที่ 2 ได้แก่ การปฏิบัติละหมาดตะฮัจญุด กิจกรรมที่ 3 การรำลึกต่ออัลลอฮ์ และกิจกรรมที่ 4 การซึมซับคำสอนจากอัล-กุรอานโดยผู้วิจัยยึดตามงานวิจัยของ Toni Ardi Rafsanjani (2013) และอัลกุรอานซูเราะฮ์ อัลมุชซัมมิล โองการที่ 2 เป็นคำสั่งใช้ให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ลูกขึ้นละหมาดตะฮัจญุดเพื่อพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งอดทนต่อคำให้ร้าย ของผู้ปฏิเสธต่อต้านเพื่อเป็นพลังทางจิตใจในการเป็นผู้นำ ส่งผลให้นำไปสู่การปรับปรุงคุณลักษณะ และพฤติกรรมผู้นำทางการศึกษาอิสลามให้สอดคล้องกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้านข้างต้น

2.2.2 การปฏิบัติทางกาย สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การปฏิบัติตามตัวแบบหรือการตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในทุกด้านที่เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามเพื่อเป็นกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามตามแบบคุณลักษณะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

2.2.3 ทางวาจา ได้แก่ การพูดดีใช้วาจาสุภาพเหมาะสมต่อทุกคน และการกล่าวรำลึกทางวาจาต่อพระองค์อัลลอฮ์ด้วยพระนามต่างๆ ของอัลลอฮ์ที่มีความหมายเกี่ยวกับความเมตตา ความปรานี ความอ่อนโยน การสร้างสรรค์ของพระองค์อัลลอฮ์ และการบริหารจัดการให้เกิดความเจริญก้าวหน้าบนหน้าแผ่นดิน

3. เทคนิควิธีการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำ สำหรับการวิจัยนี้หมายถึง เทคนิควิธีการต่างๆ ที่ใช้เป็นวิธีเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม ได้แก่

3.1 เทคนิควิธีพัฒนาจิตสำหรับการวิจัยนี้ผู้วิจัยยึดตามทฤษฎะงานวิจัยของ Muhamad Iqbal (2008) สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กิจกรรมในการพัฒนาจิตเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คุณสมบัติ และคุณลักษณะผู้นำทางการศึกษาให้สอดคล้องกับตัวแบบได้แก่คุณลักษณะผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่สอดคล้องกับคุณลักษณะในพระนามต่างๆของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่เกี่ยวกับความเมตตา ความปรีชาญาณ ความอ่อนโยน การสร้างสรรค์ กิจกรรมที่ใช้เพื่อพัฒนาจิตได้แก่ การขอภัยโทษ (Taubah) ต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และการละหมาดตะฮัจญุด พร้อมด้วยการสำนึกผิดในความบกพร่องและตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่ปฏิบัติพฤติกรรมที่บกพร่องนั้นอีก ส่งผลให้นำไปสู่การปรับปรุงคุณลักษณะผู้นำให้สอดคล้องกับคุณลักษณะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่มี ความสอดคล้องกับคุณลักษณะของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในความหมายพระนามต่างๆของพระองค์ ซึ่งในอัลกุรอานพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งใช้ให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และประชาชาติของท่านขอพร และลอกเลียนแบบคุณลักษณะอันสร้างสรรค์จาก 99 พระนามของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้มนุษย์มีบทบาทเพื่อเป็นตัวแทนของพระองค์บนหน้าแผ่นดินเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำ (Khalifah fil Ard) ผลการวิจัยหลายชิ้นพบว่าคุณลักษณะอันสร้างสรรค์ของพระองค์อัลลอฮ์ใน 99 พระนามของพระองค์สามารถใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณลักษณะผู้นำให้ใกล้เคียงกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้

3.2 วิธีการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ยึดตามทฤษฎะงานวิจัยของ Muhamad Iqbal (2008) กิจกรรมที่ใช้ ได้แก่ การสนทนากลุ่ม (Halaqah) ได้แก่ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันเกี่ยวกับคำสอนอัล-กุรอาน อัล-ฮาดิษ และตั้งเตือนต่อกันเกี่ยวกับด้านศาสนา เพื่อการพัฒนาคุณธรรมให้สอดคล้องกับคุณลักษณะผู้นำทางการศึกษาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความสัตย์จริง (Sidiq) ด้านการเป็นที่ไว้วางใจ / ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ (Amanah) ด้านการเผยแพร่คำสอน และการสื่อสารอิสลาม (Tabligh) และด้านความฉลาดมีไหวพริบ (Fathonah)

3.3 วิธีการปฏิบัติตามตัวแบบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้านผู้วิจัยยึดตามทฤษฎะงานวิจัยของ Taufan, A. B. & Budiharto, S. (2008) ได้แก่ การปฏิบัติตามคุณลักษณะของพระองค์อัลลอฮ์ในพระนามต่างๆ ของพระองค์ที่เกี่ยวกับความเมตตา ความปรีชาญาณ ความอ่อนโยน การสร้างสรรค์บนหน้าแผ่นดินนี้ และการบริหารจัดการทรัพยากรต่างๆ จนเกิดความเจริญก้าวหน้าบนหน้าแผ่นดิน ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติที่พระองค์ประทานมาแก่มวลมนุษย์ และการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ เทคโนโลยี และทางสังคมโดยผ่านทางการกระทำของมนุษย์ซึ่งโดยแก่นแท้แล้วคือพฤติกรรมของพระองค์อัลลอฮ์องค์เดียวที่เกิดจากคุณลักษณะความเมตตา ความกรุณา การสร้างสรรค์ ความโอบอ้อมอารี ความอ่อนโยน ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็ได้ลอกเลียนแบบปฏิบัติตามตัวแบบจากพระองค์อัลลอฮ์

ดังนั้นประชาชาติของท่านก็ควรเอาแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในการนำคุณลักษณะเหล่านั้นมาปฏิบัติจนเกิดความสำเร็จรศับหน้าแผ่นดินเพื่อแสดงบทบาทการเป็นตัวแทนของพระองค์ (Khalifah fil Ard) ได้แก่ การเป็นผู้นำโดยการปฏิบัติตามตัวแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังนั้นการวิจัยนี้ผู้วิจัยยึดเทคนิควิธีการปฏิบัติตามตัวแบบ ได้แก่ ตัวแบบของท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

3.4. วิธีการสร้างความเคยชิน สำหรับวิธีการพัฒนาข้อนี้ผู้วิจัยยึดตามทฤษฎะงานวิจัยของ Taufan, A. B. & Budiharto, S. (2008) ได้แก่ การปฏิบัติตามคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้านมาปฏิบัติใช้ในการบริหารการศึกษา และปฏิบัติตัวอย่างดีในการภักดี (Ibadah) ต่ออัลลอฮ์ตามแบบอย่างท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในชีวิตประจำวันเป็นประจำ และต่อเนื่องจนทำให้เกิดความเคยชิน และชำนาญในการปฏิบัติตามคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้านดังกล่าวข้างต้น

4. ผลลัพธ์ ตามผลการวิจัยของไพโรจน์ พรหมมีเนต (2552) ได้แก่ ผลที่เกิดจากการศึกษาหลักการ และการลงมือปฏิบัติพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามตามเทคนิควิธี และกิจกรรมการพัฒนาข้างต้นจนส่งผลให้มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใน 4 ด้านดังกล่าวข้างต้น

จากหลักการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ข้างต้นจำเป็นต้องมีแนวทางในการพัฒนา แนวทางการพัฒนาที่น่าจะตรงประเด็นที่สุด ประกอบด้วย 1) การยึดถือปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม และ 2) การสร้างความเคยชินจนเกิดเป็นนิสัยในการยึดถือปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ

2.6 การวิเคราะห์องค์ประกอบ

2.6.1 ความหมายของการวิเคราะห์องค์ประกอบ

Factor Analysis มีชื่อเรียกในภาษาไทยหลายคำ เช่น การวิเคราะห์องค์ประกอบ การวิเคราะห์ตัวประกอบ เป็นต้น สำหรับการวิจัยครั้งนี้จะใช้คำว่าวิเคราะห์องค์ประกอบซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านดังนี้

เพชรน้อยสิงห์ช่างชัย (2549) ให้ความหมายคือ การวิเคราะห์องค์ประกอบเป็นเทคนิคทางสถิติสำหรับวิเคราะห์ตัวแปรหลายตัว (Multivariate Analysis Techniques) ที่ออกแบบมาเพื่อช่วยให้นักวิจัยได้ใช้แสวงหาความรู้ความจริงดังกล่าว เช่น นักวิจัยสามารถใช้การวิเคราะห์

องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis หรือ EFA) ในการพัฒนาทฤษฎีหรือนักวิจัยสามารถใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis หรือ CFA) ในการทดสอบหรือยืนยันทฤษฎี

กัลขวานิชบัญชา (2551) สรุปว่า เป็นการวิเคราะห์หลายตัวแปรเทคนิคหนึ่งเพื่อการสรุปรายละเอียดของตัวแปรหลายตัวหรือเรียกว่า เป็นเทคนิคที่ใช้ในการลดจำนวนตัวแปรเทคนิคหนึ่งโดยการศึกษาถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปร และสร้างตัวแปรใหม่เรียกว่า องค์ประกอบโดยองค์ประกอบที่สร้างขึ้นจะเป็นการนำตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันหรือมีความร่วมกันสูงมารวมกันเป็นองค์ประกอบเดียวกันส่วนตัวแปรที่อยู่คนละองค์ประกอบมีความร่วมกันน้อยหรือไม่มีความสัมพันธ์กันเลย ส่วนแมรีแอนเคาชลิน และวิลเลียมไนท์ (Mary Ann Coughlin & William Knight) ได้สรุปว่า เป็นการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหลายๆ ตัว เพื่อค้นหาว่าตัวแปรนี้สามารถรวมกลุ่มกันได้หรือไม่ซึ่งจะกลายเป็นองค์ประกอบเดียวกัน

โดยสรุปการวิเคราะห์องค์ประกอบสำหรับการวิจัยนี้หมายถึง เทคนิควิธีทางสถิติที่จะจับกลุ่มหรือรวมกลุ่มหรือรวมตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันไว้ในกลุ่มเดียวกันซึ่งความสัมพันธ์เป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ ตัวแปรภายในองค์ประกอบเดียวกันมีความสัมพันธ์กันสูงส่วนตัวแปรที่ต่างองค์ประกอบจะสัมพันธ์กันน้อยหรือไม่สามารถใช้ได้ทั้งการพัฒนาทฤษฎีใหม่หรือการทดสอบหรือยืนยันทฤษฎีใหม่

2.6.2 ประเภทของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ

ธานินทร์ ศิลป์จารุ, (2556) กล่าวว่า เทคนิคของการวิเคราะห์องค์ประกอบ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ประกอบด้วย

2.6.2.1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis)

2.6.2.2 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)

ประเภทของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ มีรายละเอียดดังนี้

1) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจจะใช้ในกรณีที่ผู้ศึกษาไม่มีความรู้หรือมีความรู้น้อยมากเกี่ยวกับโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรเพื่อศึกษาโครงสร้างของตัวแปร และลดจำนวนตัวแปรที่มีอยู่เดิมให้มีการรวมกันได้

2) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันจะใช้กรณีที่ผู้ศึกษาทราบโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือ

คาดว่าโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรควรจะเป็นรูปแบบใดหรือคาดว่าตัวแปรใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กันมาก และควรอยู่ในองค์ประกอบเดียวกันหรือคาดว่าไม่มีตัวแปรใดที่ไม่มี ความสัมพันธ์กันควรอยู่ต่างองค์ประกอบกันหรือกล่าวได้ว่า ผู้ศึกษาทราบ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือคาดไว้ว่าโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรเป็นอย่างไร และจะใช้ เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันมาตรวจสอบหรือยืนยันความสัมพันธ์ว่าเป็นอย่างที่คาดไว้หรือไม่ โดยการวิเคราะห์หาความตรงเชิงโครงสร้างนั่นเอง

3) วัตถุประสงค์ของเทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis)

3.1) เพื่อศึกษาว่าองค์ประกอบร่วมที่จะสามารถอธิบายความสัมพันธ์ร่วมกัน ระหว่างตัวแปรต่างๆโดยที่จำนวนองค์ประกอบร่วมที่หาได้จะมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนตัวแปรนั้น จึงทำให้ทราบว่ามียังมีองค์ประกอบร่วมอะไรบ้าง โมเดลนี้เรียกว่า Exploratory Factor Analysis Model : EFA

3.2) เพื่อต้องการทดสอบสมมุติฐานเกี่ยวกับโครงสร้างขององค์ประกอบว่า องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบ ประกอบด้วยตัวแปรอะไรบ้าง และตัวแปรแต่ละตัวควรมีน้ำหนัก หรืออัตราความสัมพันธ์กับองค์ประกอบมากน้อยเพียงใดตรงกับที่คาดคะเนไว้หรือไม่หรือสรุปได้ ว่าเพื่อต้องการทดสอบว่าตัวประกอบอย่างนี้ตรงกับ โมเดลหรือตรงกับทฤษฎีที่มีอยู่หรือไม่ โมเดลนี้ เรียกว่า Confirmatory Factor Analysis Model: CFA

2.6.3 ประโยชน์ของเทคนิควิเคราะห์องค์ประกอบ Factor Analysis

1) ลดจำนวนตัวแปร โดยการรวมตัวแปรหลายๆ ตัวให้อยู่ในองค์ประกอบ เดียวกัน องค์ประกอบที่ได้ถือเป็นตัวแปรใหม่ที่สามารถหาค่าข้อมูลขององค์ประกอบที่สร้างขึ้นได้ เรียกว่า Factor Score จึงสามารถนำองค์ประกอบดังกล่าวไปเป็นตัวแปรสำหรับการวิเคราะห์ทาง สถิติต่อไป เช่น การวิเคราะห์ความถดถอย และสหสัมพันธ์ (Regression and Correlation Analysis) การวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) การทดสอบสมมุติฐาน T – test Z – test และการวิเคราะห์ จำแนกกลุ่ม (Discriminant Analysis) เป็นต้น

2) ใช้ในการแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการที่ตัวแปรอิสระของเทคนิคการ วิเคราะห์สมการความถดถอยมีความสัมพันธ์กัน (Multicollinearity) ซึ่งวิธีการอย่างหนึ่งในการ แก้ปัญหานี้คือ การรวมตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์ไว้ด้วยกันโดยการสร้างเป็นตัวแปรใหม่หรือ เรียกว่า องค์ประกอบโดยใช้เทคนิค Factor Analysis แล้วนำองค์ประกอบดังกล่าวไปเป็นตัวแปร อิสระในการวิเคราะห์ความถดถอยต่อไป

3) ทำให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ศึกษาเนื่องจากเทคนิค Factor Analysis จะหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation) ของตัวแปรที่ละคู่แล้วรวมตัวแปรที่สัมพันธ์กันมากไว้ในองค์ประกอบเดียวกันจึงสามารถวิเคราะห์โครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆที่อยู่ในองค์ประกอบเดียวกันได้ ทำให้สามารถอธิบายความหมายของแต่ละองค์ประกอบได้ตามความหมายของตัวแปรต่างๆที่อยู่ในองค์ประกอบนั้น ทำให้สามารถนำไปใช้ในการวางแผนได้เช่น การพัฒนาหลักสูตรสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นตามทฤษฎีปัญหาของการคิดเนอร์

2.6.4 ข้อตกลงเบื้องต้นของการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ

สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบมีข้อตกลงเบื้องต้น (Stevens, 1992, Tabachnick & Fidell, 2001; Munro, 2001 : 309 อ้างในเพชรน้อย สิงห์ช่างชัย, 2549) มีรายละเอียดดังนี้

1) ตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบต้องเป็นตัวแปรที่มีค่าต่อเนื่องหรือมีค่าในมาตราระดับช่วง (Interval Scale) และมาตราอัตราส่วน (Ratio Scale) เนื่องจากการวิเคราะห์องค์ประกอบตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบควรมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

2) ตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบควรมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในระดับสูง ($r = 0.30 - 0.70$) รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ และตัวแปรที่อยู่ในรูปเชิงเส้น (Linear) เท่านั้น

3) จำนวนตัวแปรที่คัดเลือกมาวิเคราะห์องค์ประกอบควรมีจำนวนมากกว่า 30 ตัวแปร

4) กลุ่มตัวอย่างควรมีขนาดใหญ่ และควรมีมากกว่าจำนวนตัวแปรซึ่งมักมีค่าถามว่าควรมากกว่ากี่เท่ามีบางแนวคิดที่เสนอแนะให้ใช้จำนวนข้อมูลมากกว่าจำนวนตัวแปรอย่างน้อย 5 – 10 เท่าหรืออย่างน้อยที่สุด สัดส่วนจำนวนตัวอย่าง 3 รายต่อ 1 ตัวแปร

5) กรณีที่ใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบหลัก (Principle Component analysis) ตัวแปรแต่ละตัวหรือข้อมูลไม่จำเป็นต้องมีการแจกแจงแบบปกติแต่ถ้าตัวแปรบางตัวมีการแจกแจงแบบค่อนข้างมาก และมีค่าต่ำสุด และค่าสูงสุดผิดปกติ (Outlier) ผลลัพธ์ที่ได้อาจจะไม่ถูกต้อง

6) ข้อจำกัดเรื่องจำนวนตัวอย่างเนื่องจากการใช้สถิติวิเคราะห์องค์ประกอบต้องใช้จำนวนตัวอย่าง (Sample Size) จำนวนมาก หากใช้ตัวอย่างน้อยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จะต่ำ

การประมาณจำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบมีหลายแนวคิด
สามารถสรุปตามแนวคิดของนักสถิติ ประกอบด้วยดังนี้

- 1) จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบ ดังในตารางข้างล่างนี้

Prince of Songkla University
Pattani Campus

ตารางที่ 1 แสดงการประมาณจำนวนตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์องค์ประกอบ

แนวคิดการใช้ขนาดตัวอย่างสำหรับการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบในการวิจัย	การเสนอแนะขนาดตัวอย่าง (n) และเหตุผล
1. พิจารณาการใช้ขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบอย่างเดียว 1.1) คอมเลย์และลี (Comrey & Lee, 1992) 1.2) ตามกฎหัวแม่มือหรือกฎอย่างง่าย (Rule of Thumb)	1.1) ได้เสนอแนะขนาดตัวอย่างไว้ดังนี้ จำนวน 50 รายจัดอยู่ในระดับแย่มาก จำนวน 100 รายถือว่าไม่ดี จำนวน 200 รายถือว่าพอใช้ได้ จำนวน 300 รายถือว่าดี จำนวน 500 รายจัดอยู่ในระดับดีมาก 1.2) การวิเคราะห์องค์ประกอบควรมีขนาดตัวอย่างอย่างน้อย 300 ราย
2. การใช้ขนาดตัวอย่างขึ้นอยู่กับจำนวนองค์ประกอบที่ต้องการวิเคราะห์ 2.1) ถ้าการวิจัยนั้นมีจำนวนองค์ประกอบน้อย (2-3 องค์ประกอบ) และ/หรือมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบต่ำมาก 2.2) กรณีมีจำนวนองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบหรือมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมากกว่า 0.6 หรือ 2.3) จำนวนองค์ประกอบมีค่าเท่ากับ 10 องค์ประกอบหรือน้ำหนักองค์ประกอบน้อยกว่า 0.4 2.4) การวิจัยนั้นมีจำนวนองค์ประกอบน้อย (2 – 3 องค์ประกอบ) และ/หรือมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบต่ำมาก	2.1) ขนาดตัวอย่างแค่ 150 รายถือว่าเพียงพอ 2.2) ไม่จำเป็นต้องระบุจำนวนตัวอย่าง 2.3) ตัวอย่างควรมีมากกว่า 150 ราย 2.4) ขนาดตัวอย่างควรมีอย่างน้อยที่สุด 300

จากตารางที่ 1 เป็นการสรุปเกี่ยวกับการใช้ขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบจากหลายแนวคิดแต่ทั้งนี้นักวิจัยควรใช้ขนาดตัวอย่างให้สอดคล้องกับหลักการคิดขนาดตัวอย่างตามหลักสถิตินั้นคือ ขนาดตัวอย่างต้องมีความเป็นตัวแทนของประชากรที่ศึกษา

ข้อจำกัดเกี่ยวกับระดับข้อมูลในการวิเคราะห์องค์ประกอบข้อมูลต้องมีระดับการวัดประเภทมาตราวัดอันตรภาค (Interval Scale) และมาตราอัตราส่วน (Ratio Scale) ส่วนตัวแปรที่มีระดับการวัดแบบกลุ่มนักวิจัยต้องทำให้เป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) เสียก่อนนอกจากนี้ ลักษณะข้อมูลต้องมีการกระจายเป็นโค้งปกติ

2) ปัญหาการวิเคราะห์องค์ประกอบมี 3 ประเด็นดังนี้

2.1) การวิเคราะห์องค์ประกอบไม่มีตัวแปรตามซึ่งแตกต่างกับการทดสอบสถิติการวิเคราะห์ถดถอยเชิงพหุแบบปกติ สถิติการวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติก สถิติการวิเคราะห์จำแนกประเภท และการวิเคราะห์เส้นทาง ดังนั้นสถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบจึงไม่สามารถใช้แก้ปัญหาการวิจัยที่ต้องการหาตัวทำนายได้

2.2) ขั้นตอนการสกัดองค์ประกอบไม่สามารถระบุจำนวนรอบของการสกัดได้ ดังนั้นหลังจากขั้นตอนการสกัดองค์ประกอบนักวิจัยจึงไม่สามารถระบุจำนวนรอบของการสกัดองค์ประกอบได้ว่ามีกี่รอบจึงจะพอดี

2.3) ในปัจจุบันการวิจัยที่ต้องการทดสอบเพื่อลดจำนวนตัวแปรมีเพียงสถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบเท่านั้น เนื่องจากสถิตินี้สามารถรวมตัวแปรหลายๆ ตัวให้อยู่ในองค์ประกอบเดียวกัน และทำให้เห็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ศึกษาโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation) ของตัวแปรทีละคู่แล้วรวมตัวแปรที่สัมพันธ์กันมากไว้ในองค์ประกอบเดียวกันหลังจากนี้จึงสามารถวิเคราะห์ถึงโครงสร้างที่แสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ที่อยู่ในองค์ประกอบเดียวกันได้ ดังนั้นเมื่อนักวิจัยต้องการวิเคราะห์ให้ได้ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นจึงมีสถิติให้เลือกใช้เฉพาะสถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบเพียงตัวเดียวแต่ยังไม่มีวิธีการทางสถิติวิธีอื่นๆ จึงทำให้นักวิจัยต้องเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆ ที่วิธีนี้มีข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น

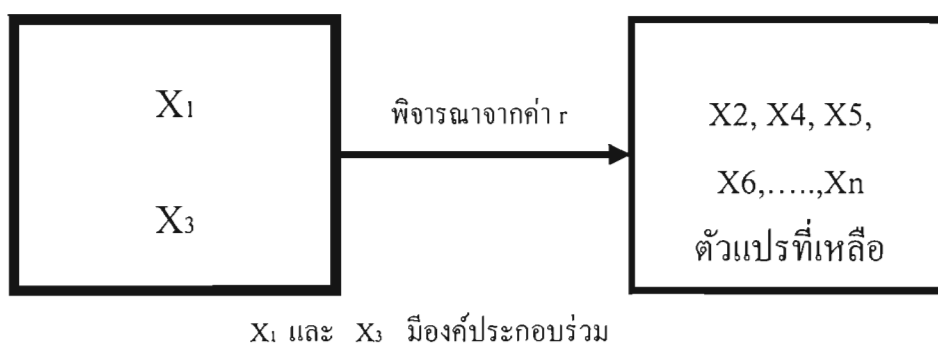
2.6.5 ความหมายของค่าต่างๆ ในการวิเคราะห์องค์ประกอบมีดังนี้

1) องค์ประกอบร่วมกัน (Common Factor) หมายถึง องค์ประกอบที่ประกอบด้วย ตัวแปร 2 ตัวขึ้นไปมารวมกันอยู่ในองค์ประกอบเดียวกันโดยองค์ประกอบร่วมจะอาศัยจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์หรือค่า r องค์ประกอบใดที่ประกอบด้วยตัวแปรที่มีค่าความสัมพันธ์กันมากจะเป็นองค์ประกอบที่มีความหมายในการวิเคราะห์องค์ประกอบ

2) องค์ประกอบเฉพาะ (Specific Factor) ได้แก่ องค์ประกอบที่มีตัวแปรเพียงตัวเดียว

3) ความร่วมกัน (Communalities) หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหนึ่งกับตัวแปรอื่นๆ ที่เหลือทั้งหมดมีค่าอยู่ระหว่าง 0 กับ 1 ถ้าตัวแปรใดมีค่านี้ต่ำตัวแปรนั้น

จะถูกตัดออก ค่านี้อาจได้จาก Initial Statistic หรือค่าทแยงมุมของ Reproduced Correlation Matrix ความร่วมกันดังภาพประกอบดังนี้

ภาพที่ 3 แสดงความร่วมกัน (Communalities) ที่มา : ชีระดา ภิญโญ (2556)

4) น้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) เป็นค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรกับองค์ประกอบซึ่งควรมีค่ามากกว่า 0.3 (วิยะดา ตันวัฒนากุล อ่างในอุท ขัยวรรณ, 2551) ตัวแปรใดมีน้ำหนักในองค์ประกอบใดมากควรจัดตัวแปรนั้นไว้ในองค์ประกอบนั้นในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ น้ำหนักองค์ประกอบของแต่ละองค์ประกอบดูได้จากตาราง Component Matrix ก่อนการหมุนแกนองค์ประกอบหรือดูได้จากเส้นทแยงมุมของเมทริกซ์ของค่าไอเกน (Eigen Value)

5) คะแนนองค์ประกอบ (Factor Score) เป็นคะแนนที่ได้จากน้ำหนักองค์ประกอบ และค่าของตัวแปรในปัจจุบันนั้นเพื่อใช้เป็นค่าของตัวแปรใหม่ที่เรียกว่า องค์ประกอบคะแนน องค์ประกอบของแต่ละองค์ประกอบอาจมีความสัมพันธ์กันบ้างถ้าจัดจำนวนองค์ประกอบเอาไว้มากนั้นหมายความว่า ตัวแปรเดียวกันอาจอยู่ในหลายองค์ประกอบได้ ตามน้ำหนักองค์ประกอบในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ คะแนนองค์ประกอบคำนวณจากทุกตัวแปรในแต่ละองค์ประกอบตามความมากน้อยของน้ำหนักองค์ประกอบ

6) ค่าไอเกน (Eigen Value) เป็นค่าความผันแปรของตัวแปรทั้งหมดในแต่ละองค์ประกอบในการวิเคราะห์องค์ประกอบร่วม (Common Factor) ที่ได้องค์ประกอบแรกจะเป็นองค์ประกอบที่แยกความผันแปรของตัวแปรออกมาจากองค์ประกอบอื่นได้มากที่สุดจึงมีตัวแปรอยู่มากที่สุด องค์ประกอบที่มีตัวแปรอยู่มากจึงมีค่าไอเกนมากตามด้วยในโปรแกรมคอมพิวเตอร์จะกำหนดค่าไอเกนเป็น 1 อยู่แล้ว (Default = 1) ค่าไอเกนจะเท่ากับจำนวนตัวแปร ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบจะมีค่าไอเกนต่ำกว่า 1 ในงานวิจัยถ้าผู้วิจัย

กำหนดตัวแปรเอาไว้จำนวนมากในการวิเคราะห์องค์ประกอบ (จริง) ควรให้ได้จำนวนน้อยกว่าตัวแปรหลายๆ และมีจำนวนที่เหมาะสมเพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ค่าสถิติอื่นๆ ต่อไป หาค่าไอเกน Eigen Value = $\sum$ (ของน้ำหนักองค์ประกอบของแต่ละตัวแปรในองค์ประกอบนั้น) (ขององค์ประกอบใด)

สำหรับการวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) ของตัวแปรตั้งแต่ .60 ขึ้นไปจึงจะนับเป็นตัวบ่งชี้ขององค์ประกอบนั้นๆ

2.6.6 ขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบ

ขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบ มีขั้นตอนการทดสอบดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดปัญหาการวิจัย ทบทวนองค์ประกอบตัวแปรจากทฤษฎีเก็บข้อมูล และเลือกวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ขั้นที่ 2 ตรวจสอบข้อมูลที่ไว้วิเคราะห์ว่าเป็นไปตามข้อตกลงหรือไม่ และสร้างเมทริกซ์สหสัมพันธ์ (Correlation Matrix)

ขั้นที่ 3 สกัดองค์ประกอบ (Extraction Factor Analysis : Factor Extraction หรือ (Initial Factors)

ขั้นที่ 4 เลือกวิธีการหมุนแกน (Factors Rotation)

ขั้นที่ 5 เลือกค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factors Score)

ขั้นที่ 6 ตั้งชื่อองค์ประกอบที่วิเคราะห์ได้

ขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบมีขั้นตอนที่ชัดเจนเพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ควรได้รับการชี้แนะอบรมจากผู้เชี่ยวชาญ

2.6.7 การออกแบบวิจัยและการประยุกต์ใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ

1) การออกแบบวิจัยสำหรับการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบ

การออกแบบวิจัยสำหรับการใช้สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบส่วนใหญ่นิยมออกแบบวิจัยแบบไม่ทดลอง (Non-Experimental Research Design) ที่เป็นการวิจัยแบบอธิบายความสัมพันธ์ (Explanatory Research) ที่มีลักษณะคำถามการวิจัยที่ต้องการคาดคะเนความสัมพันธ์เพื่อใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรใช้ตรวจสอบโครงสร้างของชุดตัวแปรในรูปของจำนวนที่น้อยที่สุดของตัวแปรแฝงที่สังเกตไม่ได้หรือวัดได้โดยตรงหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นตัวแปรแฝงหรือองค์ประกอบซึ่งตัวแปรแฝงที่สังเกตไม่ได้เหล่านี้จะถูกรู้ว่าองค์ประกอบ (Joreskog & Sorbom, 1993)

ผู้วิจัยใช้วิธีการสกัดองค์ประกอบ (Extraction Factor Analysis : Factor Extraction) ใช้หมุนแกนอโต โคนอลแบบวารีแม็กซ์ เพื่อทราบองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.7 การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research)

2.7.1 นิยามของการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research)

การวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) เป็นวิธีวิทยาการวิจัยรูปแบบใหม่ที่ได้รับการนิยมนิยมในปัจจุบันอย่างกว้างขวาง และมีผู้เรียกการวิจัยแบบนี้ในหลายชื่อ ได้แก่ Combined Research (Creswell, 1994) และ Mixed Methodology (Tashakkori & Teddlie, 1998) ส่วนในประเทศไทยมีผู้ใช้อย่างหลากหลาย ได้แก่ การวิจัยแบบผสานวิธี การวิจัยแบบผสมผสาน แต่ในการวิจัยนี้ขอใช้คำว่า “การวิจัยแบบผสม” นักวิชาการได้ให้ความหมายของการวิจัยแบบผสมไว้ดังนี้

Grace, Caracilli, and Graham, (1989) การวิจัยแบบผสมเป็นการผสมผสานวิธี 2 วิธี ระหว่าง วิธีเชิงปริมาณ และวิธีเชิงคุณภาพ

Tashakkori & Teddlie, (1998) การวิจัยแบบผสม เป็นการรวมวิธีการเชิงคุณภาพ และวิธีการเชิงปริมาณไว้ในวิธีวิทยาที่ใช้ในการศึกษา

Creswell & Plano Clark, (2011) การวิจัยแบบผสมเป็นวิธีวิทยาการวิจัยแบบหนึ่งที่มีการผสมกัน กระบวนการต่างๆ ทางการศึกษา ตั้งแต่แนวคิดปรัชญา คำถามวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การแปลผล และการรายงานผล

Creswell, (2015) การวิจัยแบบผสมเป็นวิธีการในการวิจัยที่ผู้วิจัยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณหรือข้อมูลปลายเปิด และข้อมูลเชิงคุณภาพหรือข้อมูลปลายเปิดนำมาบูรณาการผสมผสาน และแปลความหมายโดยการนำคำจุดเด่นของข้อมูลทั้งสองประเภทมาใช้อธิบายคำตอบวิจัย

จากความหมายของการวิจัยแบบผสมสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของการวิจัยแบบผสมคือ เป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผสมกัน เพื่อให้ครอบคลุมการตอบคำถามวิจัยให้สมบูรณ์มากที่สุด

2.7.2 ความสำคัญของการวิจัยแบบผสมผสาน

Greene et al. (1989) ให้แนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญทางวิชาการที่สำคัญที่นักวิชาการสามารถนำไปพิจารณาในการตัดสินใจว่าควรเลือกใช้การวิจัยแบบผสมผสานหรือไม่ เนื่องจากความสำคัญของการวิจัยแบบผสมผสานประกอบด้วย 5 ประการหลักได้แก่

1) การตรวจสอบผสมผสานแบบสามเส้า (Triangulation) การวิจัยแบบผสมผสานสามารถตรวจสอบความสอดคล้องและยืนยันความถูกต้องกับเป็นจริง ผ่านการตรวจสอบเปรียบเทียบผลที่ได้จากการวิจัยทั้งสองรูปแบบเช่นเดียวกับที่ Denzin (1978) แนะนำให้นักวิจัยสร้างความน่าเชื่อถือและเที่ยงตรงให้แก่ผลการวิจัย โดยใช้การตรวจสอบสามเส้าผ่านการสลับเปลี่ยนรูปแบบการวิจัยที่เรียกว่า With-in method triangulation

2) การสนับสนุนผลให้สมบูรณ์ (Complementary) การวิจัยแบบผสมผสานสามารถนำผลการขยายความอธิบายผลซึ่งกันและกันช่วยทำให้ผลการวิจัยมีความละเอียดทำให้ผู้ใช้ผลการวิจัยเข้าใจกระจ่างแจ้งมากยิ่งขึ้นได้เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพแสดงผลด้วยเนื้อหาขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณแสดงผลด้วยตัวเลข ดังนั้นการใช้ผลการวิจัยทั้งสองรูปแบบผสมผสานกันทำให้ผลการวิจัยสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3) การพัฒนา (Development) การวิจัยแบบผสมผสานทำให้นักวิจัยสามารถนำผลจากวิจัยแรกไปช่วยในการพัฒนาวิธีวิจัยในการวิจัยต่อไปให้ดียิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง กระบวนการวิจัย และการวัดเป็นต้น

4) การเริ่มต้น (Initiation) การวิจัยแบบผสมผสาน ทำให้นักวิจัยสามารถนำผลการค้นหาข้อสงสัย ความขัดแย้ง หรือ กรอบแนวคิดใหม่ๆ ที่ได้จากการวิจัยหนึ่ง เพื่อไปตั้งเป็นคำถามการวิจัย หรือพัฒนาการวิจัยต่อไปได้

5) การขยายความ (Expansion) การวิจัยแบบผสมผสานทำให้นักวิจัยสามารถขยายขอบเขตการวิจัยได้ทั้งแนวกว้างและแนวลึกโดยผ่านกระบวนการวิจัยที่หลากหลาย

2.7.3 รูปแบบของการวิจัยแบบผสมผสาน

Creswell (2003) ให้แนวคิดว่า การวิจัยแบบผสมผสานแบ่งออกได้ตามเวลา การดำเนินการวิจัยและความสำคัญของการวิจัยแต่ละวิธีเป็น 5 รูปแบบใหญ่ๆ ได้แก่

1) การวิจัยแบบพร้อมกัน (Convergent Parallel Design) เป็นการวิจัยที่นักวิจัยดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพพร้อมกันกับเชิงปริมาณ โดยให้ความสำคัญการวิจัยทั้งสองแบบเท่าเทียมกัน และนำผลมารวมกันในช่วงการแปลผลเพื่อตรวจสอบความถูกต้องหรือทำให้ผลการวิจัยสมบูรณ์มากขึ้น

2) การวิจัยแบบขั้นตอนเชิงอธิบาย (Explanatory Sequential Design) เป็นการวิจัยที่แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ช่วงแรกเป็นการวิจัยหลักเป็นการวิจัยเชิงปริมาณก่อนเพื่อตอบปัญหาการวิจัย และต่อด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อช่วยในการอธิบายผลให้กระจ่างยิ่งขึ้น

3) การวิจัยแบบขั้นตอนเชิงสำรวจ (Exploratory Sequential) เป็นการวิจัยที่แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ช่วงแรกเป็นการวิจัยหลักเพื่อสำรวจข้อมูลโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ และนำผลมาต่อด้วยการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อยืนยัน และสามารถนำไปใช้ต่อในวงกว้างได้

4) การวิจัยแบบรองรับภายใน (Embedded Design) เป็นการวิจัยที่มีการวิจัยย่อยเป็นเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณภายในการวิจัยหลักไม่ว่าจะเป็นเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณ เพื่อให้การวิจัยไปสนับสนุนวิจัยหลักให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น

5) การวิจัยแบบปฏิรูป (Transformative Design) เป็นการวิจัยที่นักวิจัยต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดจากผลการวิจัย เป็นการวิจัยด้วยวิธีวิจัยหนึ่งแล้วต่อด้วยอีกวิธีหนึ่ง แบบไหนก่อนก็ได้อย่างอิสระเพื่อต้องการให้เกิดความร่วมมือสูงสุด ซึ่งมักเป็นการศึกษาในกลุ่มประชากรที่ยากต่อการเข้าถึง สุดท้ายนักวิจัยบูรณาการผลของการศึกษาวิจัยจากระยะเวลาและระยะหลังเข้าด้วยกันในการแปลผล เพื่อสรุปกรอบแนวคิดดังแสดงในภาพที่ 3 (e)

6) การวิจัยแบบหลายช่วง (Multi 3 phase Design) เป็นการวิจัยที่มีหลายช่วงหลายรูปแบบอาจมีทั้งแบบเป็นขั้นตอน และแบบพร้อมกันเพื่อตอบปัญหาการวิจัยอย่างเป็นระบบสำหรับโครงการวิจัยขนาดใหญ่ อาจต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของนักวิจัยเป็นกลุ่มใหญ่ ดังแสดงตัวอย่างในภาพที่ 3 (f)

2.7.4 กระบวนการวิจัยแบบผสมผสาน

Johnson and Onwuegbuzie (2004) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยแบบผสมผสานว่า ประกอบด้วย 8 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ระบุปัญหาการวิจัย
- 2) กำหนดว่าควรใช้การวิจัยแบบผสมผสานหรือไม่
- 3) เลือกรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน
- 4) เก็บข้อมูล
- 5) วิเคราะห์ข้อมูล
- 6) แปลผลข้อมูล
- 7) ตรวจสอบข้อมูล
- 8) สรุปผลการวิจัย และเขียนรายงาน

ดังนั้นการวิจัยแบบผสมผสานสามารถสรุปได้ว่า มีลักษณะสำคัญคือ เป็นงานวิจัยที่ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผสมกัน โดยผ่านกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ครอบคลุมการตอบคำถามการวิจัยให้สมบูรณ์มากที่สุด

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.8.1 งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามส่วนหนึ่งมีดังนี้

อาเรฟ หะยีหามะ (2554) เรื่องคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีคุณลักษณะผู้นำในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านบุคลิกภาพ และคุณธรรมจริยธรรมมากที่สุด ($\bar{x} = 4.17$) รองลงมาคือ ด้านสังคม ($\bar{x} = 4.05$) ด้านร่างกาย ($\bar{x} = 4.00$) และด้านการงาน ($\bar{x} = 3.95$) ส่วนระดับต่ำสุดคือ ด้านสติปัญญา และความรู้ ($\bar{x} = 3.77$)

สุภาวดี วงษ์สกุล (2554) เรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) การศึกษาประสิทธิผลในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการบรรลุเป้าหมายของโรงเรียน และความพึงพอใจของครู 2) ปัจจัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ปัจจัยด้านคุณลักษณะของผู้บริหาร ปัจจัยด้านพฤติกรรม และปัจจัยด้านสถานการณ์ 3) กระบวนการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ การประเมินตนเอง การวางแผนพัฒนาตนเอง การดำเนินการพัฒนา และการประเมินผลความสำเร็จ ซึ่งการดำเนินการพัฒนาแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ โปรแกรมการฝึกอบรม กิจกรรมการพัฒนา และกิจกรรมพัฒนาดตนเอง 4) การตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า จากการจัดสนทนากลุ่มย่อยผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 18 ท่าน มีความเห็นตรงกันว่า รูปแบบมีความเหมาะสมหลักการ และเหตุผล วัตถุประสงค์ ปัจจัยภาวะผู้นำ การเปลี่ยนแปลง และกระบวนการพัฒนา มีความสอดคล้องกัน และเป็นไปได้ในการนำไปใช้เพื่อพัฒนาผู้บริหารในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

วรเทพ ภูมิภักดีพรรณ (2550) เรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน ประกอบด้วย 7 ด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้แก่ 1) ด้านการสนับสนุนให้เกิดผู้นำตนเองโดยการสร้างทีมงาน 2) ด้านการทำให้เป็นผู้นำตนเอง 3) ด้านอำนวยความสะดวกให้เกิดวัฒนธรรมของผู้นำตนเอง 4) ด้านกระตุ้นให้ผู้ตามตั้งเป้าหมายด้วยตนเอง 5) ด้านผู้นำแสดงเป็นแบบฉบับที่เป็นผู้นำตนเอง 6) ด้านอำนวยความสะดวกให้เกิดภาวะผู้นำตนเอง

โดยการให้รางวัล และดำเนินอย่างสร้างสรรค์ และ 7) ด้านสร้างรูปแบบความคิดทางบวก ผลการประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบโดยนำไปใช้ทดลองในโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนพบว่า ผู้เข้าอบรมหลังทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเหนือผู้นำสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่ารูปแบบภาวะผู้นำเหนือผู้นำมีประสิทธิภาพ

กัลยรัตน์ เมืองสง (2550) เรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย องค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ องค์ประกอบที่ (1) การมีกิจกรรมที่ใช้ความคิด ความเข้าใจในระดับสูง ได้แก่ มีความสามารถในการคิดเชิงวิเคราะห์โดยสามารถนำมาจำแนกแยกแยะองค์ประกอบต่างๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ องค์ประกอบที่ (2) มีความสามารถรวบรวมข้อมูลต่างๆ มากำหนดกลยุทธ์ได้ ได้แก่ มีการรายงานผลแผนงาน และโครงการเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนางาน และกำหนดแผนปฏิบัติการ องค์ประกอบที่ (3) มีความสามารถในการพยากรณ์ และกำหนดอนาคตได้ ได้แก่ มีความสามารถเชิงรุกโดยกระทำการแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วนในขณะที่ผู้บริหารส่วนใหญ่จะวิเคราะห์สถานการณ์ก่อน และรอให้ปัญหาลี้กลายไปเอง องค์ประกอบที่ (4) การมีความคิดเชิงปฏิบัติ ได้แก่ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของสถานศึกษา องค์ประกอบที่ (5) มีการกำหนดวิสัยทัศน์ ได้แก่ กำหนดวิสัยทัศน์ที่สร้างจากแรงบันดาลใจ มีความทะเยอทะยาน คิดนอกกรอบ และกว้างไกล และวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่ได้รับเลือกสูงสุด 3 อันดับแรก คือ การศึกษาดูงาน การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการระดมความคิด ส่วนแนวคิดของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานพบว่า ประเด็นสำคัญตามองค์ประกอบทั้ง 5 คือ องค์ประกอบที่ 1 ได้แก่ มีการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองและวิชาชีพ เพื่อคุณภาพของการศึกษา องค์ประกอบที่ 2 ได้แก่ มีการทำงานที่มีเป้าหมาย และมีความสุขในการทำงาน องค์ประกอบที่ 3 ได้แก่ เป็นนักวางแผนกลยุทธ์ ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ และคิดเชิงรุกได้ องค์ประกอบที่ 4 ได้แก่ ความคิดในเชิงรุก และสร้างแรงบันดาลใจเพื่อให้เพื่อนร่วมงานเกิดความคิดริเริ่มในการทำงาน และแก้ปัญหา และองค์ประกอบที่ 5 ได้แก่ กำหนดวิสัยทัศน์ได้ชัดเจนสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม สถานการณ์ปัจจุบัน และเป้าหมายกลยุทธ์ภาครัฐ

ไพโรจน์ พรหมมีเนตร (2552) เรื่องรูปแบบการพัฒนาผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมผลการวิจัยพบว่า

1. องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมพบว่ามี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) หลักการพัฒนา 2) ขั้นตอน และวิธีการพัฒนา 3) เป้าหมายการพัฒนา

2. รูปแบบการพัฒนาผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมพบว่า มี 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) หลักการพัฒนา ใช้หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย อธิสัสสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) และอธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) 2) ขั้นตอน และวิธีการพัฒนา ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ ปริยัติ (การศึกษา) ปฏิบัติ (การปฏิบัติ สืลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา) ปฏิเวธ (ผลการพัฒนาจากการศึกษาและปฏิบัติ) 3) เป้าหมายการพัฒนา ภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรม และผลการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมพบว่า มีความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ระดับมาก

3. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพุทธธรรมพบว่า มีความเป็นประโยชน์ มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้พัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด

ประทีป บินชัย (2547) เรื่องรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวภาวะผู้นำพิสัยสมบูรณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีภาวะผู้นำตามแนวภาวะผู้นำพิสัยสมบูรณ์อยู่ในพิสัยต่ำถึงพิสัยกลาง ควรมีการพัฒนาพฤติกรรมอันเป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำตามแนวภาวะผู้นำพิสัยสมบูรณ์ 8 องค์ประกอบ จาก 9 องค์ประกอบ 1) องค์ประกอบที่ต้องมีการพัฒนาโดยการปรับเพิ่มมี 5 องค์ประกอบคือ คุณลักษณะที่สร้างศรัทธาบารมี 2) พฤติกรรมที่สร้างศรัทธาบารมี 3) การกระตุ้นให้ใช้ปัญญา 4) การให้ความสำคัญเป็นรายบุคคล และ 5) การให้รางวัลตามสถานการณ์ องค์ประกอบที่ต้องพัฒนาโดยการปรับลดมี 3 องค์ประกอบคือ 1) การบริหารแบบวางเฉยเชิงรุก 2) การบริหารงานแบบวางเฉยเชิงรับ และ 3) การบริหารแบบเสรีนิยม และผลการประชุมเพื่อสอบถามความคิดเห็นพบว่า รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำที่เหมาะสมคือ การจัดการกระบวนการฝึกอบรมตามกรอบรูปแบบของเบอร์ทาลันฟีฟี่โดยกำหนดให้มีขั้นตอน ได้แก่ 1. การประเมินภาวะผู้นำตามแนวภาวะผู้นำพิสัยสมบูรณ์ของบริหารก่อนการเข้าฝึกอบรม 2. การให้องค์ความรู้ที่จำเป็น 3. การสร้างแผนพัฒนาภาวะผู้นำของตนเอง 4. การฝึกปฏิบัติงานในสภาพจริง 5. การประเมินภาวะผู้นำตามแนวภาวะผู้นำพิสัยสมบูรณ์ของผู้เข้าอบรม

ปราณี แสนทวีสุข (2547) ได้วิจัยเรื่องการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า สิ่งที่ต้องพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่

1. ด้านความรู้ (KnowledgeBase) เป็นการให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาที่จะมีภาวะผู้นำทางวิชาการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของโรงเรียนที่มีประสิทธิผล ความรู้เกี่ยวกับการสอนที่มีประสิทธิผล ความรู้เกี่ยวกับปรัชญา และความเชื่อในการจัดการศึกษา

ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการทางการบริหารในด้านพฤติกรรมกรรมการบริหารนโยบาย การปฏิบัติที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ความรู้เกี่ยวกับภาระหน้าที่ (Tasks) หมายถึง การให้ความเข้าใจในภาระหน้าที่ และเทคนิควิธีการดูแลผู้บริหารสถานศึกษาที่จะมีภาวะผู้นำทางวิชาการในเรื่องการนิเทศ และการประเมินผลการสอน การพัฒนาทีมงาน การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนากลุ่ม การวิจัยเชิงปฏิบัติ และการวิจัยในชั้นเรียน การสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ด้านทักษะ (Skills) หมายถึง ทักษะที่จำเป็น (Skills Needed) ในการนำความรู้ไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมการทำงานที่มีสมรรถภาพผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีทักษะความเป็นผู้นำและทักษะด้านเทคนิค

2. ทักษะความเป็นผู้นำ (Leadership Skills) ได้แก่ ทักษะการติดต่อสื่อสาร ทักษะด้านบุคคล ทักษะการนิเทศ ทักษะการแนะแนวทางการตัดสินใจของกลุ่ม

3. ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills) ได้แก่ ทักษะการตั้งเป้าหมายหรือทักษะการกำหนดวิสัยทัศน์ ทักษะการประเมินผลการวางแผน ทักษะการสังเกต ทักษะการวิจัย และประเมินผล

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นเป็นองค์ประกอบผู้นำแบบทั่วไปที่ผ่านการทดลองวิจัยจนได้ผลแบบเป็นระบบว่า คุณลักษณะดังกล่าวมีอิทธิพลที่ส่งผลต่อทางบวกต่อการนำหรือที่เรียกว่า “ภาวะผู้นำ” จนสามารถจัดหมวดหมู่เป็นองค์ประกอบภาวะผู้นำเป็นด้านๆ ได้ สำหรับการวิจัยนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามเพื่อเป็นฐานนำไปสู่การวิจัยเพื่อยืนยันทฤษฎีองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามในอนาคต

2.8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Taufan, A. B. & Budiharto, S. (2008) ได้วิจัยเรื่อง Proses Pengembangan Kepemimpinan Profetik ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบ และกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แก่ ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจิตวิทยาพัฒนาการตามช่วงอายุชัย โดยศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จากนั้นนำมา เป็นแนวทางศึกษาวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษาวิจัย ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบศาสนามุฮัมมัด ประการด้วย 6 องค์ประกอบ ดังรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมครอบครัวและท่าทีของสังคมที่ให้การสนับสนุน 2. เทคนิควิธีการพัฒนา ได้แก่ 1) ยึดมั่นการปฏิบัติตามตัวแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในคุณลักษณะ 4 ด้าน ได้แก่

Assidiq (ความสัตย์จริง) Amanah (ความน่าเชื่อถือ/รับผิดชอบต่อน้ำที่) Tabligh (การเผยแผ่คำสอนและการสื่อสารอิสลาม) Fathanah (มีความเฉลียวฉลาด) 2) สร้างความเคยชินในการนำภาวะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ 4 ด้านข้างต้นมาใช้ในการบริหารการศึกษาและใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ 3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาได้แก่การเชื่อมั่นต่ออัลลอฮ์ การภักดีต่ออัลลอฮ์ การขอบคุณด้วยการภักดีต่ออัลลอฮ์ การเชิญชวนสู่การภักดีต่ออัลลอฮ์ การเป็นประชาธิปไตย การเป็นแบบอย่างที่ดี 4. ระดับการศึกษาด้านวิชาศาสนาอิสลาม 5. อุปสรรคการพัฒนาได้แก่การขาดความหวังง่ายต่อการถูกชักนำ การต่อต้านจากบุคคลบางส่วน 6.ปัจจัยหนุนได้แก่ศักยภาพส่วนตัว และปรัชญาชีวิตเชิงบวกต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามแบบคุณลักษณะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

2. Andansari dkk (2010) ได้วิจัยวิจัยเรื่อง Peran Kepemimpinan Profetik dalam kepemimpinan Nasional. เป็นงานวิจัยที่ให้คำปรึกษาโดย Sus Budiharto ได้วิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการฝึกอบรมคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ 4 ด้านคุณลักษณะผู้นำประกอบด้วยAssidiq (ความสัตย์จริง) Al Amanah (ความรับผิดชอบต่อน้ำที่) At Tabligh (การเผยแผ่คำสอนอิสลาม และการสื่อสาร) Al Fathanah (ด้านความเฉลียวฉลาด) ผลวิจัยพบว่าการพัฒนาทักษะภาวะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งผลให้เพิ่มประสิทธิผลการปฏิบัติงานขององค์กรได้สูงขึ้น

3. Alawiyah, E.M. Sukarti., Rahmahana, R.S. ได้วิจัยเรื่อง Pelatihan Kepemimpin Profetik Disekolah Dasar Islam Terpadu Yogyakarta ได้วิจัยเกี่ยวกับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ผลวิจัยพบว่าการฝึกอบรมภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบี ﷺ ให้แก่ครูผู้สอนทำให้ครูมีความตั้งใจ มุ่งมั่นในการสอนนักเรียนมากขึ้นผลการวิจัยยังพบว่าได้ยึดถือรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบศาสดามุฮัมมัด ﷺ ตามทฤษฎีงานวิจัยของ Alawiyah, E.M. Sukarti., Rahmahana, R.S. ดังกล่าวข้างต้น

4. Kumolohadi dan Budiharto (2013) วิจัยเรื่องHubuganxantara Pelatihan Kepemimpinan Profetik dan Perilaku Korupsi ผลวิจัยพบว่าสามารถลดระดับการคอร์รัปชันได้ ผลการวิจัยยังพบว่าได้ยึดถือรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบศาสดามุฮัมมัด ﷺ ตามทฤษฎีงานวิจัยของ Andansari dkk (2010) เรื่อง Peran Kepemimpinan Profetik dalam kepemimpinan Nasional. เช่นกันดังได้กล่าวรายละเอียดของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำข้างต้นแล้ว

5. Andansari dkk (2010) เรื่อง Pelatihan Kepemimpinan Profetik เช่นกัน ดังได้กล่าวรายละเอียดของรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำข้างต้นแล้ว Kumolohadi dan

Budiharto (2013) วิจัยเรื่อง Hubungan antara Pelatihan Kepemimpinan Profetik dan Perilaku Korupsi ผลวิจัยพบว่า สามารถลดระดับการคอร์รัปชันได้ ผลการวิจัยยังพบว่า ได้ยึดถือรูปแบบการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบศาตามุฮัมมัดตามทฤษฎีงานวิจัยของ Andansari dkk (2010) เรื่อง Pelatihan Kepemimpinan Profetik เช่นกัน ดังได้กล่าวรายละเอียดของ รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำข้างต้นแล้ว

6. Siti Zulaikhah (2005) ได้วิจัยเรื่อง Prototipe Kepemimpinan Nabi Muhammad SAW. Dalam Pendidikan (Sebuah Telaah Atas Sifat Wajib Rasul) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบภาวะผู้นำทางการศึกษาอิสลามของท่านนบีมุฮัมมัด โดยได้ศึกษา Sifat Wajib (คุณลักษณะ ที่จำเป็นสำหรับท่านรอซูล ﷺ 4 ประการ ได้แก่ Siddiq (ความสัตย์จริง) Amanah (ความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่) Tabligh (การเผยแผ่คำสอนอิสลาม และการสื่อสาร) Fathanah (มีความเฉลียวฉลาด) ที่ เกี่ยวกับภาวะผู้นำทางการศึกษาอิสลามของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่มีต่อบรรดาสาวก ครอบครัว ญาติพี่น้อง และประชาชาติของท่าน ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย และนัยยะสำคัญของคุณลักษณะ ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางการศึกษาอิสลาม Mas Muhammad Iqbal alAfghani (2008) ได้วิจัยเรื่อง Menumbuhkan Konsep Pendidikan Islam Perspektif Dr. Sir Muhamamad Iqbal dalam Menciptakan Insan Kamil ได้วิจัยเกี่ยวกับหลักการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำ ตามหลักการอิสลามในสี่ด้านดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน เพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ผลการวิจัยพบว่า หลักการที่ใช้เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำอิสลาม ประกอบด้วย

- 1) หลักความศรัทธาที่เกิดจากความรักอย่างลึกซึ้งต่ออัลลอฮ์
- 2) หลักความเข้มแข็งต่ออัลลอฮ์ที่นำไปสู่ความกล้าหาญ และบริสุทธิ์ใจ
- 3) หลักความเมตตาที่นำไปสู่ความใส่ใจต่อผู้อื่น และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย
- 4) หลักความพอเพียงไม่โลภมาก

7. Saifudin Yuhri (2010) ได้วิจัยเรื่อง Telaah Dakwah Tentang Insan Kamil dalam Buku “Konsepsi Manusia Menurut Islam” ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของมนุษย์ที่ สมบูรณ์แบบหรือใกล้เคียงกับคุณลักษณะผู้นำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และหลักการพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า หลักการพัฒนาสู่คุณลักษณะผู้นำในสี่ด้านดังกล่าวข้างต้นให้ใกล้เคียงกับภาวะผู้นำ ของท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แก่ 1. หลักการศรัทธามั่นคงต่ออัลลอฮ์ 2. หลักการเข้มแข็งต่ออัลลอฮ์ 3. หลักการมีมารยาทอันประเสริฐต่ออัลลอฮ์ และมนุษย์ และพบว่าด้านต่างๆ ที่สมควรพัฒนาเพื่อสู่ ภาวะผู้นำและความเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ที่สอดคล้องกับแบบอย่างของท่านนบี ﷺ ได้แก่ 1. ด้าน สติปัญญา 2. ด้านคุณธรรมจริยธรรม 3. ด้านจิตใจ 4. ด้านสุขภาพจิตที่ดี 5. ด้านจิตวิญญาณใน 5 ด้าน

ดังกล่าวครอบคลุมอยู่ในคุณลักษณะ (Sifat Wajib) ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แก่ 1. ความสัตย์จริง 2. เป็นที่ไว้วางใจได้ 3. เผยแผ่และการสื่อสารอิสลาม และ 4. ด้านความฉลาดมีไหวพริบ

8. Setiadi, A. dan Budiharto, S. (2008) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Kepemimpinan profetik dan Motivasi Kerja ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นกำลังใจในการทำงาน ผลวิจัยพบว่า การใช้ภาวะผู้นำแบบอิสลามแบบท่านนบีส่งผลให้เกิดกำลังใจในการทำงานของผู้ใต้บัญชาการสูงขึ้น

9. Arifiyanto, D. dan Budiharto, S. (2008) ได้วิจัยเรื่อง Kepemimpinan dan Kepuasan Kerja ได้วิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลจากการบริหารแบบผู้นำตามหลักการอิสลามต่อระดับความพอใจในการทำงานของเจ้าหน้าที่ ผลวิจัยพบว่าการบริหารแบบภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งผลให้ความพอใจในการทำงานของผู้ร่วมงานสูงขึ้น

10. Fauzan A.N. dan Budiharto (2009) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Kepemimpinan Profetik dan Komitmen ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการบริหารแบบภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ต่อความขยันทำงานของเจ้าหน้าที่ ผลการวิจัยพบว่า การบริหารแบบใช้ภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งผลให้ระดับความขยันทำงานของผู้ร่วมงานสูงขึ้น

11. Kuswanto Y.A. dan Budiharto, S (2009) ได้วิจัยเรื่อง Kepemimpinan Profetik dan OCB วิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการบริหารแบบภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ต่อพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร ผลวิจัยปรากฏว่าการบริหารแบบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามส่งผลให้สมาชิกองค์กรมีระดับการเป็นสมาชิกที่ดีสูงขึ้น

12. Kumolohadi, R dan Budiharto, S. (2013) ได้วิจัยเรื่อง Kepemimpinan Profetik dan Kepribadian Korupsi ได้วิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการบริหารแบบภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัดต่อระดับการคอร์รัปชันในองค์กร ผลวิจัยปรากฏว่าการบริหารแบบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบภาวะผู้นำท่านนบีมุฮัมมัด ส่งผลให้ระดับการคอร์รัปชันในองค์กรลดลง

13. Ahmad Firdaus (2012) ได้วิจัยเรื่อง Insan Kamil dalam Pendidikan Islam Menurut Muhamad Iqbal ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักการพัฒนาตนสู่ภาวะผู้นำโดยผ่านการพัฒนาตนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามทฤษฎีของมุฮัมหมัดอิกบาล ผลการวิจัยพบว่า หลักการเกี่ยวกับมนุษย์ที่มีคุณลักษณะสมบูรณ์แบบตามทฤษฎีของมุฮัมหมัดอิกบาล ได้แก่ 1. หลักการจัดการความมีอัตตา (Ego) ในตัวของผู้นำขณะเดียวกันการควบคุมความมีอัตตาได้คือ จุดสูงสุดของการพัฒนาตนของผู้นำ 2. ทฤษฎีของมุฮัมหมัดอิกบาลได้กล่าวว่า การศึกษาหาความรู้เป็นเครื่องมือการพัฒนาความมีอัตตา (Ego) และภาวะผู้นำได้ 3. มนุษย์ที่มีความศรัทธามั่นคงต่ออัลลอฮ์ที่เกิดจากความรักอย่าง

ลึกซึ่งต่ออัลลอฮ์จะเป็นมนุษย์ที่มีแต่ความสร้างสรรค์สิ่งดีๆให้เกิดขึ้นบนโลกใบนี้ 4. มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะถูกสร้างวิธีคิดที่นำไปสู่คุณลักษณะที่มีความเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเป็นอิสระที่มีขอบเขตด้วยคุณธรรม และเป็นผู้ที่มีความสร้างสรรค์ที่ไม่ได้หยุดนิ่ง

14. Bimta Ari Budiarti (2013) ได้วิจัยเรื่อง 'Pengaruh Tingkat Pengamalan Asmaul Husna Terhadap Perilaku Sosial Siswa Kelas VIII SMP Negeri 31 Semarang Tahun Ajaran 2011/2012' ได้วิจัยเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการรำลึกต่ออัลลอฮ์พร้อมด้วยปรับพฤติกรรม มารยาทให้สอดคล้องกับความหมายของบรรดาพระนาม 99 พระนามของพระองค์อัลลอฮ์ของนักเรียน ผลศึกษาวิจัยพบว่า สามารถปรับพฤติกรรมของนักเรียนให้มีมารยาททางสังคมที่ดีขึ้นในระดับดีมาก จากผลการวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยเรียกร้องให้ทุกภาคส่วนนำเอา 99 พระนามของอัลลอฮ์ใช้ในการรำลึกต่อพระองค์อัลลอฮ์ และศึกษาความหมายให้ลึกซึ้งเพื่อนำมาเป็นหลักการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำหรือกิริยามารยาททางสังคมให้งดงามขึ้นเพื่อให้เสมอเหมือนหรือใกล้เคียงมารยาทของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้มากที่สุด

15. Kuswanto and Rasyid (2013) ได้ทำการวิจัยหัวข้อเรื่อง Pelatihan Kepemimpinan Profetik Karyawan Koperasi Jasa Kewangon Syarian di Yoggakarta ได้วิจัยเกี่ยวกับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำอิสลามแบบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แก่ผู้บริหารสถาบันการเงิน ส่งผลให้ความสามารถในการบริหารจัดการเพิ่มมากขึ้น ผลการวิจัยยังพบว่า ได้ยึดถือรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามแบบศาสนามุฮัมมัด ﷺ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นน่าจะสรุปได้ว่า องค์ประกอบของคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามน่าจะมีครอบคลุมองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำได้มากที่สุด เนื่องจากมีความครอบคลุมในทุกด้าน และมีรายละเอียดของคุณลักษณะผู้นำที่ครอบคลุม